

oo ge

16

GERARDI JOANNIS VOSSII,
LIBER

DE

PHILOLOGIA,
SERMONIS ET HISTO-
RIARUM

b. e.

Grammatica, Rhetorica, Metrica,
Geographia, Chronologia, Genea-
logia & Historia Pragmatica

aliquot disputationibus iterum recensitus

à

M. JOHANNNE CRAUSIO,
Misnico, Facult. Philosophicæ in A-
cademia Jenensi Ad-
juncto.

Præmissus est Index singulorum ca-
pitum argumentum
exhibens.

J E N Æ,
TYPIS SAMUELIS KREBSII.
Anno M DC LXX.

Index Capitum.

- Cap. I. de disciplinarum liberalium orbe & utilitate.
II. de disciplinarum liberalium studiosis, & feminis
eruditis,
III. de disciplinarum liberalium divisione,

Pars I. de Philologia sermonis.

- IV. de Grammatica technica vocum singularum
& conjunctarum.
V. de Grammatica exegetica vocum singularum.
VI. de Grammatica exegetica vocum conjuncta-
rum.
VI. de Grammatica cum auctoribus conjungen-
da.
VIII. de Arte Rhetorica.
IX. de Arte Metrica.

Pars II. de Philologia historiarum.

- X. de Philologica Historia in genere.
XI. de Geographia.
XII. de Chronologia.
XIII. de Genealogia.
XIV. de historia Pragmatica.

Nomi-

Nomina

Dnn. Respondentium sunt

Johannes Freystein e valle Joachimica
Bohemus.

Ernestus Hermann Augustoburgo-Mis-
nicus.

Johannes Wolfgangus Kösch Augusto-
burgo-Misnicus.

Johannes Daniel Hack Bopfinga-Rhæ-
tus.

VOSSII DE PHILOGIA LIBER.

C A P. I.

(De disciplinarum liberalium orbe & utilitate.)

uia Philologia pars est Polymathix; ut hæc liberalium studiorum; eò initio adfertur *distributio totius liberalium artium ac scientiarum orbis*: atque usus, & præstantia eorum etiam studiorum exponitur, quibus ad disciplinas graviores præparamur.

1. §. De Grammatistice, Gymnastice, Musice, Graphice peculiari li IV. artes bro nobis sermo fuit. *Quæ artes ut liberales dici merentur, populari collata cum illis βαυαύσοις, sive vulgaribus, ac sellulariis: Ita res. magis liberalibus similes, quàm liberales videantur, si comparemus eas cum disciplinarum iis, de quibus deinceps agere proposui. Siquidem quatuor istarum, de quibus vidimus, nulla orationem dirigit, vel rationem; nulla etiam (nisi quatenus pariter pertineat ad Πολυμάθειαν vel ipsam philosophiam) pietate aut prudentiâ instruit mentes nostras.*

Ac satis quidem liquet, tum de Grammatistice, tum de Gymnastice, Prior enim solùm signa tradit, quibus liberales scientiæ consignentur. Altera corpus, non animam exercet. Verùm de Musice & Pictoriâ video quibusdam aliter videri. Ac de Musica quidem eò dissentiunt, quia hæc modulatione sonorum affectus componat: ut ex iis videre fuit, quæ de Doricis & Æolicis modis antea dicta sunt. Non diffiteor. Verùm pertinet eadem ad Polymathiam, cùm unam esse constat è septem artibus liberalibus. Præterea in quadrigâ illa popularium artium propriè locum habet practica illa Musica, quâ pueri imbuuntur. At θεωρία (contemplatio) eorum est μαθηματικώτερον (mathematica magis) ac sublimioris considerationis: quomodo huc refertur. At-

A

qui,

qui, inquit, Musice naturâ suâ instillat teneris animis bene vivendi præcepta vel exempla. Multum dicerent, si hæc præstaret de suo. At longè aliter est: quandoquidem exempla petit ab Historiâ, vel Poësi: præcepta haurit è Philosophiâ morali; quod ex Theognide & aliis liquet. Solùm igitur à se habet modulationem sonorum: quæ animos quidem studiis, vel negotiis lassos recreat, ut alacriores redeant ad labores. Verùm hoc est animum ad studia, & virtutis opera præparantis; Non jam studio aliquo, quo fiat sapientior, vel melior, occupantis. *Graphice* denique, sive pingendi ars nihil proprium obtinet, nisi artificium feliciter aliquid repræsentandi. Pingit exemplum virtutis: sed ab historico, si verum; si fictum, à poëta illud mutuatur. Animalis vel plantæ figuram ob oculos ponit: Sed hanc accipit ab historiâ naturali. Atque ita in cæteris. Ut magnam habeat affinitatem cum Grammaticis. Quod hæc literis, quæ vocum sunt symbola, id illa imaginibus, quæ non vocum, sed rerum signa sunt, significat. Et ita quidem cum quatuor illis artibus comparatum est.

Discipli-
narum
divisio
(1.)

2. §. *At longè aliter est de disciplinis illis, quas, tanquam superioris ordinis à quatuor popularibus secrevimus. Hæ autem à quibusdam dissepuntur in ἱστορίαν, λόγον καὶ παιδείαν, scientiam, orationis, rationisq; disciplinas, & eruditionem.*

Hæc tria quia retinisset, nihil se amisisse dicebat Stilpo Megarensis: ut Laërtius in ejus vitâ refert, & ex eo Hesychius illustris. Porro per ἱστορίαν videtur intellexisse Philosophiam. Per λόγον autem Grammaticen, Rhetoricen, Poëticen, Logicen. Per παιδείαν verò Historiam, & Mathesin.

(2.) 3. §. *Alii apertius aliquando dividunt in hæc quinque, τὰ φυσικά, τὰ ἠθικά, τὰ μαθηματικά, τὰς ἐγκυκλίους λόγους, καὶ πᾶσι τέχνῃσι πᾶσαν ἐμπειρίαν, naturalia, moralia, mathematica, doctrinam, quæ orationem & rationem format, omnemq; artium peritiam.*

Quæ universa calluisse dicitur Democritus Abderita: unde & πέντε θλάσθαι, sive quinquertio, est nuncupatus. Auctor Laërtius in Democr. Postea vero, ubi memorat, quæ de singulis horum scripserit Democritus.

Democritus, τὰς ἐγκυκλίους λόγους vocat μαθητικά: eoque refert poë-
fin, vocabulorum explicationem, & alia. Per τεχνικά verò, quæ po-
stremum obtinent locum, intelligit medicinam, picturam, artem mi-
litarem, & quæ hujusmodi sunt.

4. §. Evidentior pleniorq; distributio mihi videtur in doctrinam (3.)
verborum & rerum. Verborum illa est tum Grammatices,
tum etiam artis Rhetorice, & Poëtice, quatenus circa ser-
monem versantur.

Nam ratione rerum sublimioris sunt considerationis, & Eloquen-
tiæ nomine continentur; ut postea dicetur.

5. §. Doctrina rerum est quadruplex. Nimirum vel est memo-
ria, ut Historia sive naturæ, sive gestorum: vel phantasia,
ut poësis: vel rationis, ut Philosophia: vel revelationis, ut
Theologia.

Ac omnis hæc doctrina, veriùs doctrinæ nomen meretur, cum ser-
mo potiùs sit vehiculum doctrinæ.

6. §. Omnium autem apertissimè divisurus mihi videor in tria (4.)
disciplinarum genera: primum earum, quæ pertinent ad
πολυμάθειαν; ut quæ viam parant ad philosophiam. Alterum
illarum, quæ pars sunt Philosophiæ, studiorum reginæ. Ter-
tium est hujus reginæ comitum, ac instrumentorum; cujus-
modi est utraque eloquentia.

Ut distributio hæc faciliùs intelligatur, à fonte rem arcessam, de-
que universæ doctrinæ ratione pauca dicam.

Quotquot studiis incumbimus, ad horum aliquid collimamus:
ut alii alios intelligamus: ut sciamus res divinas & humanas: ut benè
dicamus. Proque triplici hoc studiorum fastigio, triplex est doctrinæ
genus; linguarum, sapientiæ & eloquentiæ. Sed sapientiæ studium par-
tim circa singula versatur: partim circa universa genera. Singulorum
est historia: quæ vel rerum naturam, vel gesta Dei ac hominum descri-
bit. Universum genus considerant hæc tria; Christiana: a pietas, pru-
dentia civilis, & scientia naturalis. Pietas Christiana præstat, ut beati-
simus post hanc vitam. Prudentia civilis, ut tum ipsi bene ex naturæ

VOSSII DE PHILOLOG. CAP. I.

five rationis præscripto vivamus ; tum ut rectè aliis præsimus in ter-
ris. Scientia naturalis, ut sciamus rerum naturalium causas. Nam eò
hæc historiam naturalem excedit, quòd illa narret, quæ sensibus ob-
servantur: Hæc vero ratione indaget occultas rerum causas. Super-
est *eloquentia*, cujus incunabula habemus in elegantia, & ubertate ser-
monis ; & eatenus pertinet ad prævias disciplinas. Consummatur
autem, si cum prudentia civili jungatur. Quod cum fit, magnum
est politici hominis instrumentum, non quidem ad prudentiam civilem
consequendam: (Nisi laxè lubeat prudentiam capere, quatenus tum
in agendo, tum in dicendo consistit;) Sed ad flectendos animos in se-
nato, in judiciis, in concione, in castris. Per universa hæc studia ani-
mum suum diffuderat Julianus Cæsar: Magnus omnino vir; sed major
faturus, nisi Libanium nimis æstimasset. De eo sic Ammianus Mar-
cellinus lib. XVI. *Per omnia PHILOSOPHIAE membra prudenter dispu-
tando, currebat. Sed tamen, cum hæc effectè, plenèq; colligeret, nec humilima
despexit: POETICAM mediocriter, & RHETORICAM (ut ostendit orationum,
epistolarumq; ejus cum gravitate comitas incorrupta) & nostrarum, exter-
narumq; rerum HISTORIAM multiformem Super his aderat Latinè quoque
differendi (Valesius, differenti) sufficiens SERMO. A summis ad ima de-
scendit Ammianus. Nos contra adscendemus ab imis. Videmus, ut
eum laudet à sermone etiam Latino; Hactenus saltem, quòd eà parte
etiam suffecerit. Græci autem sermonis ea est illi elegantia, is nitor,
ea facundia, ut omnes rapiat in admirationem sui. Tribuit quoque
historiarum notitiam & rhetorices, ac poëtices. Atque hujusmodi
fuisse ait in studiis humilioribus. Imprimis vero attendisse ad philo-
sophiam, sic ut de quacunque ejus parte prudenter differeret.*

Hisce generatim delibatis verius, quàm expositis, nunc à *πολυμα-
θεία*, cujus partem esse Philologiam, inferius liquebit, initium capiamus:
Ac proximè quidem à vocabulo ipso, & aliis ejus appellationibus:
quandoquidem ea petuntur à natura, atque usu ejus: de quibus hoc
loco singulatim agere propositum est nobis.

*Poly-
thia nomi-
na.*

7. §. *Artes, quibus ad Philosophiam præparamur, Græcis pro-
pterea *πρωταγωγίας*, vel *πρωταγωγιάτων* nomine censentur.
Et quia latè hæc artes patent, etiam *πολυμαθεία*, vel *πολυμα-
θσύνης*, Latinis VARIE ERUDITIONIS, nomen obtinent. Præ-
terea nuncupant *ἐγκυκλοπαιδείαν*, quam Latini DISCIPLI-
NARUM*

DE DISCIPLINARUM LIBER. ORBE ET UTILITATE. 5

NARUM ORBEM reddiderunt. Artes ipsi similiter ἐγκύκλιοι dicuntur, vel τῶν ἐλευθέρων. Quomodo & Latini ARTES vocant LIBERALES, tanquam libero homine dignas.

Sane si Aristoteles ipse quatuor eas, de quibus peculiari libro egimus, τῶν ἐλευθέρων ὀπισθήμας (scientias liberorum hominum) in octavo Politicorum nominat: quanto magis id nominis tribuendum illis, quibus ad Philosophiam proximè præparamur! Imo has ἐγκύκλιος Seneca qq. liberales appellat epist. LXXXVIII. Sed existimat, id vocabulum aliquando esse augustius, quàm ut orbi disciplinarum conveniat. Mavult ideo pueriles vocare; idque præeunte Posidonio; ex cuius sententiâ quatuor statuit genera artium. Sunt, inquit, vulgares, sunt ludicra, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares, opificum; quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupata sunt. Ludicra, quæ ad voluptatem oculorum, atque aurium tendunt. Pueriles, & aliquid habentes liberalibus simile, quas ἐγκύκλιος Græci, nostri liberales vocant. Sola autem liberales sunt, imò, ut verius dicam libera, quibus cura animi virtus est. Sed nihil causæ est, cur disciplinas, quas ille pueriles vocat, honesto liberalium artium nomine fraudemus. Nec enim dicuntur liberales, quia liberum faciunt; quod sola philosophia promittit ac præstat: sed quia libero homine dignæ sunt; ut ibidem ipse agnoscit Seneca. Hinc Terentius Eunucho (act 3, sc 2.) sic eas ὡς θεοῦ: Quas liberum scire æquum est. quæ Comici verba alibi de 4. art. popul. c. 4. §. 22. plenius explicavimus. Idem videtur Plinius velle in præfat. lib. XIV. Pessum, inquit, iere vita pretia: omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere; ac servitute solâ profici ceptum. Ubi maximum bonum vocat libertatē; unde ei servitutem opponit: ut sententia Plinii sit, liberales dici ex eo, quia convenient illis, qui fruuntur libertate. Atque eodem sensu à Cicerone, Ovidio, & aliis, ingenuæ vocantur.

His artibus animus noster ad Philosophiam præparatur. Unde Pythagoras apud Stobæum sermone XLI. ὡς πρὸς τῶν μεγάλων μυστηρίων τὰ μικρὰ διδασκόμεον, καὶ πρὸς φιλοσοφίας πείραται. Ut ante majora mysteria tradi debent minora: sic & artes liberales ante philosophiam. Cui simile hoc Simplicii in enchiridion Epicteti (pag 17) ἀδύνατον πρὸς τῶν μικρῶν φασὶ τῶν μεγάλων μετὰ λαχεῖν. Nec enim fieri posse ajunt, ut participes simus majorum mysteriorum, minorum expertes. Eadem mens Senecæ epist. LXXXVIII. Quare liberalibus artibus filios erudimus? Non

Ufus

quia virtutem dare possint; sed quia animum ad accipiendum illam præparent. Ibidem de his artibus inquit: Rudimenta sunt nostra, non opera. Nec abeunt vel Judæi vel Christiani. Lactantii enim est lib. III. c. XXV. Multis artibus opus est, ut ad Philosophiam possit accedi. Ac Philo Judæus πολυμαθείαν, sive ἐγκυκλοπαιδείαν vocat proœmium & vestibulum sapientiæ. Quemadmodum & famulam ejus appellat, & cum Agar confert, quæ Saræ ancilla erat. Eleganti etiam allegoriâ ait, ut Abraham prius ex Agar suscepit, quàm Saræ misceretur; Ita nos prius misceri ancillæ Philosophiæ, hoc est, liberalibus disciplinis, quàm prolem ex virtute concipimus. Multus est in hoc argumento libro πρὸ τῆς εἰς περὶ παιδευμάτων συνόδου. Ac inter cætera sic scribit: ἔγδ' ἐσμὲν ἱκανοὶ δέξασθαι πω γοναὶ ἀρετῆς, εἰ μὴ πρότερον ἐντύχωμεν αὐτῆς τῆς ἡραπεινίδος. ἡραπεινίς ἢ σοφίας, ἢ ἀπὸ τῶν περὶ παιδευμάτων ἐγκύκλιον, μουσική, καὶ λογική. ὡς περὶ γὰρ ἐν μὲν οἰκίαις αὐλίοι προέκειντο κλισιάδων. ἐν ἣ πόλεσι τὰ προάστια, δι' ὧν εἰσω βαδίζουσιν ἔνεστιν. ἔτι καὶ ἀρετῆς προέκειντο τὰ ἐγκύκλια. Ταῦτα γὰρ ὁδὸς εἶναι ἐπὶ ἐκείνην φέρουσι. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι τῶν μεγάλων ὑποθέσεων μεγάλα καὶ τὰ προοίμια εἶναι, συμβέβηκε. Μεγίστη δὲ ὑπόθεσις ἀρετή. Καὶ γὰρ πρὸς τὴν μεγίστην ὕλην καὶ γίνεται τὸν συμπαντὰ ἀνθρώπων βίον. εἰκότως ἔν, ἔβραχεσι χρήσιται προοίμιοις, ἀλλὰ γραμματικῆ, γεωμετρίας, ἀστρονομίας, ῥητορικῆς, μουσικῆς, τῆς ἄλλης λογικῆς θεωρίας πάσης, ὧν εἶσι σύμβολον ἢ Σάρρας ἡραπεινίς Ἀγαρ. Non sumus enim idonei prolem ex virtute suscipere, ni prius congre diamur cum ejus famulâ Musicâ, Logicâ, quâ liberaliter instituimur: Sicut enim in domibus vestibula sunt ante januam; & urbes habent sua suburbia, per quæ adeuntur: ita & ante virtutem artes liberales sitæ sunt. Nam illa per hanc viam aditur. Sciendum autem, quod magnorum argumentorum magna etiam esse convenit proœmia. Atqui virtus est argumentum maximum. Habet enim materiam maximam; videlicet totam hominum vitam. Merito igitur non parvis utetur proœmiis; Sed Grammaticâ, Geometriâ, Astronomiâ, Rhetoricâ, Musicâ, reliqua contemplatione Logicâ universâ; quæ significantur per Agar, Saræ famulam. Quid hinc manifestius, quàm sermocinandi, & ratio cinandi artes, ac præterea disciplinas Mathematicas præmitti Philosophiæ debere? Objectet aliquis Heracliti illud (apud Laërtium in Heraclito) πολυμαθίη νόον ἔδιδάσκει, varia eruditio mentem non docet. Item, quòd Cynici (idem extremo lib. 6.) τὰ ἐγκύκλια μαθήματα rejicerent. Atque idem de Stoicis dicat, & Epicureis, ipsoque Senecâ, qui utramque

que

que hanc sectam sectabatur, & ex duabus facere voluit cinnum. Nam & ille variam eruditionem ridere videtur lib. de brevitate vitæ cap. XIV. it. epist. LXXXVIII. Verum omnes isti non aliud volunt, quam liberalibus disciplinis non esse inhærendum; quia non dent virtutem, sed tantum præparent; ac rudimenta esse debeant, non opera; quemadmodum antea ex ipso Senecâ dicebamus. Nec sanctorum Patrum illi, qui secularia reprehendunt studia, alios damnant, quam qui modum in his studiis non tenerent; cumquæ famulari veræ debeant sapientiæ; eam nihilominus supra dominam ipsam efferrent; ut gentiles faciebant, & plerique Christianorum; qui ex Philologis ac Philosophis in Ecclesiam recepti, sic prima studia miscerent sacro, ut Christianam religionem non ornarent, sed corrumperent. Cæterò quoniam satis videbant, liberalia studia esse donum Dei, atque eruditionem inter humana bona primum tenere locum: De quo Nazianzenus oratione in laudem Basilii. Imo quantum Christianis ex eruditione variâ accedat, non ignoravit Julianus Cæsar: qui evertendæ religioni nostræ facilem viam arbitrabatur, si iis politioris literaturæ scriptores non prælegerentur in scholis: ut videre est apud Nazianzenum Invektivâ I. in Julianum, Socratem lib. III. c. XII & XVI. ac Sozomenum in Tripart. lib. VI. cap. XXXVII. Ac ne Christianos id falso objectasse credas, agnoscit & homo gentilis, Ammianus Marcellinus: qui geminò in loco, libro videl. XXII. atque iter. XXV, narrat, (p. 229. & 316. edit. Hamburgensis à Lindenbruchio procuratæ.) ut prohibuerit, ne quis Christianus doceret Grammaticen, vel Rhetoricen. Quibus nominibus humaniores omnes literas, hoc est, proprietatem vocabulorum, historiam universam, styli doctrinam ac enarrationem oratorum, poëtarumque complectebatur. Nimirum acutus & perspicax Imperator satis videbat, quo pacto maximè posset nocere religioni Christianæ.

Utinam modò nunc non pauci adeò, quos illustri loco in Eccle- *Querela.*
sia suâ constituit Deus, tam parum essent oculati, ut nec dum viderent, quantum hæc studia humanitatis majoribus conferrent; eoque sibi, & aliis, persuasum irent, sufficere, si illa minora gustemus, ut crocodili metu, canis solet Nilum. Quales tantum non dicunt, desipuisse Julianum; cum ex Grammaticis & Rhetoricis ad Christianam religionem multum adeo utilitatis redundare arbitraretur. Equidem dixerò, à multis esse iustis, quod experientia, quæ stultorum etiam
Magistra

Magistra esse solet, didici, in hisce etiam literis nostris locum habere, illud Ascræi vatis (Hesiod. lib. I. ἐργ. καὶ ἡμέρ.) πλέον ἤμισυ παντός (dimidium plus toto) majoraque esse speranda ab iis, qui, penitioribus prius literis imbuti, post operam dimidiam, vel longè minorem etiam minoribus studiis impensam, reliquum dimidium in majoribus decurrere gestiunt; quàm illis, qui, hisce levioribus contemtis, ad graviora continuo provolarunt, longaque etiam ætate consenuerunt, & solâ hâc fiduciâ magni sibi videntur Aristarchi; cum interim nihil ab iis sperare liceat eruditis vel oculis vel auribus dignum; beneque agi nobiscum putemus, si non tales bellum literis, & literatis indicant. Quod non pauci faciunt. Sed hos, qui contemtim adeò de humanitatis studiis loquuntur, contemnamus & ipsi; quando graves sanè inscitiae suæ pœnas luunt, dum nihil illorum capiunt, quæ assidue captant; nec aliâ de causâ sic erga penitiores insaniunt literas, quam quia sui similes esse velint cæteros. Quam causam verè assignat magnus ille re & nomine Theologus Gregorius Nazianzenus orat. in fun. Basilii: ἐκὼν ἀτιμασέον τὴν παιδύσιν, ὅτι τὰ δοκεῖουσιν, ἀλλὰ σκαυὲς ἢ ἀπαυδοῦτες ὑποληπτόν τὰς ἔτιωσ ἔχοντες, οἱ βέλονται ἀν' ἀπαντας εἶναι καὶ ἑαυτοὺς, ἵν' ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ' αὐτοὺς κρύπτηται, καὶ τὰς τῆς ἀπαιδουσίας ἐλέγχους διαδιδράσκωσιν. *Non igitur honore suo fraudanda est eruditio, quia sic videatur nonnullis: Sed potius eos esse lavos, & imperitos existimabimus, qui ita sunt animati; qui vellent omnes sibi esse aggregatos, ut in communi illo grege captus eorum lateat, & inscitiae reprehensionem effugiant.* Quæ verba etiam Justo Lipsio adducta lib. I. Manud. ad Stoic. Philosoph. Sed Græca non satis cepit: ut vel illud arguit, quod sic vertat, *censendum lavos, & imperitos illos sic affici.*

CAPUT II.

Qui admitti ad studia debeant: inque his etiam feminas reponendas: item de ordine studiorum.

1. §. **Q**uod si artes hæ preparant ad omnis sapientia, ac prudentia studium, quod Philosophiam dicimus: non potest non uterque sexus ad has artes admitti. Scio, id negari à nonnullis; qui inde pudicitia periculum esse arbitrantur. Sed si recta, ac conveniens ineatur studiorum ratio, nullam animis inferent noxam.

Quod sapiens ille Hispanus, Ludovicus Vives, ostendit partim de Institutione Christianæ feminæ lib. 1; partim libro de Officio mariti cap de disciplina feminæ.

2. §. Et sanè qui sexum alterum ad studia idoneum negant, jam olim rejecti fuere ab omnibus philosophis.

Quippe Pythagoras, ut in ejus vita refert Malchus, hoc est, Porphyrius, instituit ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, non solum viros, sed & feminas. Inque his ibidem refertur THEANO; uti & ab Iamblichio in ejusdem Pythagoræ vitâ. Et ante hos idem tradiderat Didymus libro de Philosophia: unde hoc refert Clemens lib. 1 Stromat. Θεανὴ τὴ Κροτωνιάτιν πρώτην γυναικῶν φιλοσοφῆσαι, καὶ ποιήματα γράψαι primam feminarum Theano, & philosophatam esse, & poemata scripsisse. Fuisse eam Brontini Crotoniæ filiam, ipsius Pythagoræ uxorem proditum est Laërtio lib. VIII, & Theotoredo in Græcarum affectionum Curatione pag. 24. edit. Commelin. Serm. II. de principio adversus Gentes. Nec aliter animati fuere Stoici, Epicurei, ac Academici ipsi. De quo sic Lactantius lib. III, cap. XXV: *Senserunt hoc adeò Stoici, qui & servis, & mulieribus, philosophandum esse dixerunt; Epicurus quoque, qui rudes omnium literarum ad philosophiam invitat: item Plato, qui civitatem de sapientibus voluit componere. De Epicureis etiam firmat, quod mox subjungit: Denique nullas unquam mulieres philosophari docuerunt, præter unam ex omni memoria Themisten. Ea THEMISTE erat Leontii conjux, ad quam Epicurus scripsit. Ut nihil causæ sit, cur Themistoclea legamus; Quamquam hoc quo-*

que institutum nostrum firmet: sed de Pythagoricis. Themistoclea enim Pythagoræ soror fuit.

3. *¶. Verum sectas mittamus. Quantus earum numerus, quæ si-
ve alicui se sectæ addixerint, siue minus; pulcræ sibi laudem
pararint eruditione!*

Innumerus propè earum numerus est: & multas retulimus qua-
druplici opere de Græcis, Latinisque, tum historicis, tum poëtis.
Ne tamen nihil nunc agam, plusculas adducam: sed vix alias,
quam iis libris indictas nobis.

1. In his ARIGNOTE, quæ de gestis Dionysii Tyranni scripsit,
Ἀργυρώτη ἢ τὰ περὶ Διονυσίου γραψαμένη. Memoratur Clementi
Alexandrino lib. iv. Stromat.

2. HESTIÆA Alexandrina Grammatica scripsit, utrum, quæ
Homerus retulit de bello Trojano, fabula sint, an historia; ut
Strabo refert lib. xii. i. Meminit & Anonymus in Iliad. 5. pag. 61.
edit. Basil.

3. ARETE Aristippi Lyrenaici, qui Socratem audivit, filia à pa-
rente fuit instituta; uti ab hac filius Aristippus, ex eo dictus μη-
τροδιδάκτρας. Atque ab hoc Aristippo Theodorus, qui primo ἄθεος
postea θεός appellatus est, ut de singulis horum auctor nobis est
Laertius lib. ii.

4. Hellanicus, & ex eo Tatianus, initio libri adversus Græcos,
ait, ATOSSAM in Persia imperasse, primamque docuisse Ἰνσολάς
συντάξασιν, epistolas scribere.

5. Alexandri Magni ætate, videlicet Olympiade cxi, claruit
HIPPARCHIA, soror Metroclis Cynici, uxor Cratetis Cynici:
de qua pluscula Laërtius lib. vi. Ea scripsit de argumentis philoso-
phicis, item epicheremata, & quæstiones ad Theodorum, cogno-
mento Atheum: ut est apud Suidam.

6. De PAMPHILÆ Egyptiæ, quæ Neronis tempore vixit, o-
cto libris historiæ miscellæ, vidimus lib. ii. de Historicis Græ-
cis cap. vii.

7. Athenæo lib. i. cap. viii. celebratur AGALLIS Corcyrea
Grammatica: à quâ in literas relatum ait, pilæ lusum esse repetitum
à Nausicaa: sed existimare eam hoc dedisse honori suæ gentis. Nam

Dica-

Dicæarchum Sicyonis quidem, Hippasum verò Lacedæmoniis tribuere. Sed pro Agallide est, quòd Homerus solam ex heroinis Nausicaam inducat pila ludentem. Cæterum quam Athenæus vocat Agallidem, (sic enim constanter in ejus legitur codicibus) hæc Suidæ dicitur Anagallis. Et videtur hæc verior esse scriptura: partim quia mendii suspicionem tollit series literarum: partim quòd *ἀναγάλλις* etiam herbæ sit nomen; & non sit inusitatum, nomina à plantis imponi; ut ex Fabiis, Pisonibus, Lentulis, Ciceronibus, liquet.

8. Tres Romanas feminas his verbis celebrat Quintilianus l. i. cap. i. *Grachorum eloquentie multum contulisse accepimus Corneliam matrem; cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus: & Lælii filia reddidisse in loquendo pacornam eloquentiam dicitur: & Quinti Hortensii filie oratio, apud Triumviros habita, legitur non tantum in sexus honorem.* De HORTENSIA idem reperias apud Valerium Maximum lib. viii, c. iii, & Appianum lib. iv. de bel. lib. civilibus pag. 608 edit. H. Steph. Tacet Fabius de literatissima Vari conjuge: de qua Servius in Eccl. iii. item de CORNIFICIA; de qua sic Eusebius sive potius ex Tranquillo Hieronymus in Chronico ad annum c15 15 cccc lxxvi: *Cornificius poeta, à militibus destitutus, interiiit; quos, sæpe fugientes, galeatos lepores appellaverat. Hujus soror Cornificina, cujus exstant insignia epigrammata.* Quæ verba varii postea exscripsere: in his etiam Vincentius Bellovacensis lib. xxxii. Speculi Natur. cap. li. Sed malè apud eum legitur *Cornificina*. Ioanni Glandorpio in onomastico verisimiliter eadem videtur ac illa, de qua sic Guido Bituricensis, titulo de Memoria: *Cornificia, mulier Romana, que, regnante Cesare Octaviano, claruit, dicere solita est, solam doctrinam liberans esse, in quam fortuna tela sua figere non posset.*

9. Eruditam Canii uxorem THEOPHILAM laudat Martialis lib. vii. epigr. 68.

*Hec est illa tibi promissa, Theophile, Cani,
Cujus Cecropiâ pectora dote madent.*

*Hanc sibi jure petat magni senis Atticus hortus,
Nec minus esse suam Stoica turba velit.*

B 2

Vivet

Vivet opus, quodcumque per has emiseris aures,
 Tam non femininum, nec populare sapit.
 Non tua Panthenis nimium se praeferat illi,
 Quamvis Pierio sit bene nota choro.
 Carmina fingentem Sappho laudabit amatrix.
 Castior haec, & non doctior illa fuit.

10. CATHARINA Alexandrina, virgo doctissima, si Actis ejus credimus claruit sub Maximino; ac xviii annos nata, cum quinquaginta philosophis disputasse dicitur; eosque subtilitate sermonis vicisse, atque ad Christianam convertisse religionem. Passio ejus refertur ad annum Christi cccvii. Meminere ejus Beda, Vsuardus, Ado. In vett. codd. *Acatharina*, vel *He-catharina* dicitur: quod corruptum videtur ex *Ἡκαθαρίνα*.

Et quid doctius ZENOBIA, Palmyrenorum reginâ, religione Iudæâ? quæ quanta fuerit, ex Aureliani Caesaris ad Senatam Romanam literis apud Trebellium Pollionem videre est. Idem Pollio refert, eam scisse Latinè, locutam quoque Ægyptiacè: Historiam etiam Alexandrinam, atque Orientalem, compendio constrinxisse, Latinam Cræcè legerat. Ad Græcas verò literas, ut Flavius Vopiscus ait, magistrum habuit Dionysium Longinum, Porphyrii philosophi antea magistrum, ac, ut Eunapius eum vocabat, *βιβλιοθήκη ἐμψυχον, καὶ περὶ πᾶσιν ἡγεῖον. vivam bibliothecam. & ambulans Museum*: cujus & hodiè aureolus exstat liber *περὶ ὑψους*, sive de sublimi caractere.

12. SOSIPATRA etiam, Eustathii, magni nominis viri, conjux, ut Eunapii in Ædesio verba usurpem, *τὰ τε τῶν ποιητῶν βιβλία καὶ σώματα εἶχε, καὶ φιλοσόφων, καὶ ῥητόρων καὶ ἴσα γε τοῖς πνευματικῶσι, καὶ τετραλαμπροῦς μόλις ὑπέχετο, καὶ ἀμυδρῶς εἰδέναι ταῦτα εἶναι μετ' ὀλιγωρίας ἔφραζεν, ὁκλῶς καὶ ἀλύπως εἰς τὸ σιφῆς ὀπιτρέχου* non poetarum modo, sed etiam philosophorum, atque oratorum scripta, in ore habebat; & quæ ceteri difficulter, atque obscure poterant percipere, neque nisi cum magno molimine, & ingeniorum tormento, hæc illa otiose, citra laborem, explicabat, prompteque declarabat. Narrat item, licet maritus Eustathius summus esset vir; illam tamen sic præluxisse, ut propter sui excellentiam obscurârit mari.

mariti gloriam. Refert præterea, ut post mariti excessum liberos instituerit domi: & in hac re opitulatus fuerit ejus amantissimus Ædesius.

13. Quid dicam de EUSTOCHIO, Paullæ Romanæ filiâ, Hebraicè, Græcè Latinèque docta, inque sacrarum literarum lectione pene assidua? de cujus laudibus plura apud B. Hieronymum. Quid de aliis loquar, ad quas epistolæ exstant ejusdem Hieronymi? Ut sunt Paulla, Lata, Fabiola, Marcella, Furia, Demetrias, Salvina, Gerontia. Quid eas quoque, ad quas literas habemus Ambrosii, Augustini, Fulgentii? Quarum doctrinam illæ ipsæ epistolæ testantur.

14. HYPATHIA illius Theonis Alexandrini, cujus scripta habemus, filia fuit, & Astronomicarum rerum valde intelligens: sed Alexandrini ejus corpus discerpere, ac frustatim sparserunt. Quam rem breviter tangit Hesychius Milesius. Res autem ita habet. Quia frequentius esset cum Oreste, calumniæ occasio data est clero B. Cyrilli. Ex eo Lector Petrus alicunde redeuntem curru detraxit: inde in Ecclesiam protracta, vestibus nudata, in frustra dissecta, combustaque. Vide hæc fuse narrantem Socratem Histor. Eccles. lib. v. 11, cap. xv, & Nicephorum Callistum lib. xiv, cap. xvi, ac imprimis Suidam in Ἰπαθία. E junioribus adi Savilium Prælectionibus in Euclidem pag. 15, 16 & seqq. Exstant ad eam epistolæ Synesii; ubi nunc inscribit, τῆ Φιλοσόφῳ Ἰπαθίᾳ, nunc simpliciter τῆ Φιλοσόφῳ. Etiam Pauli Silentiarrii in eam epigramma habemus lib. 1. Ἀνθολογίας. Quamquam verò non possim non dolere tam tristi Hypathiæ fato; non tamen tam irascor B. Cyrillo, patriarchæ Alexandrino, quem ab eo facinore plane immunem fuisse confido, quàm Theodoro, Lectori ejus, ac concitata ab illo plebi Alexandrinæ.

15. Ac iisdem temporibus claruit EUDOCIA, Athenais prius dicta, Leontii philosophi filia, uxor Cæsaris Theodosii junioris, Græcis, Latinisque literis imbuta, poëmatum studiosa, mathesios, ac philosophiæ studiis egregie exculta: de qua plura Socrates lib. v. 11. Hist. Eccl. cap. xxi. Theodorus Lector in Italo Collectaneorum, Chronicon Alexandrinum, Constantinus Manasses, ac Nicephorus.

B 3.

16. Circa

16. Circa annum Christi quingentesimum doctrinæ, & sapientiæ nomine celebrata est AMALASUENDA, filia Theodorici, regis Gothorum, uxor Eutharici Cillicæ, cui palmata vestis, Cassiodorus lib. 6. epist. 1. sive consularis dignitas, collata ab Iustino Imperatore; Athalarici autem Regis mater: de qua sic inter alia, Cassiodorus lib. x Variarum epist. iv. *Hinc est, quod eius doctrina mirabilis per multiplices linguas magnâ ubertate diffunditur. Cuius ingenium ita paratum reperitur ad subitum, ut non putetur esse terrenum.* In libris Regum Regina Austri venisse legitur ad discendum sapientiam Salomonis: hic Principes audiant, quod sub admiratione cognoscant. Tam erudita, & prudens regina, nihil æquè studuit, quam ut Filius Athalaricus, (quo annos tantum octonos nato, ipsa habenas regni suscepit, anno Christi 10 xv) sedulo literarum studiis incumberet: sed, per Gotos ea propter tumultuantes, coacta est desistere ab instituto: ut Procopius est testis lib. 1. de Bello Gothico. Qui & de nece ejus narrat: uti quoque Iordanes. Incidit mors ejus in annum Christi 10 xxx iv.

17. HELPIS, Boëthii (quo Romanus orbis post Varronem, & Nigidium Figulum, nihil habuit doctius) erudita conjux, anno floruit 10 xxx. Reliquit hymnos in Apostolos.

18. Iustiniani Cæsaris temporibus claruit etiam THEODORA, orta à Sampsigramo & Monimo: à quibus & Jamblichus genus ducebat. Fuit hæc fœmina gentilis: Sed nec Philosophiæ & imperita, nec Poeticæ vel Grammaticæ, imo ad Geometricas & Arithmeticas speculationes evecta: instituta autem ab Isidoro Philosopho & Damasco Damascio: quorum hic vitam illi Isidori dedicavit, Auctor Photius cap. cl xxx i.

19. Anno 10 xc, quo obiit S. RADEGUNDIS, in honore erat alumna ejus BANDONINIA, quæ de sanctæ dominæ suæ vita librâ reliquit. Habes apud Surium a. d. xiii August.

20. Circa annum 10 cclxxx claruit HILDA Abbatisa Angla, Hererici principis Deiriorum filia ex Bresquida, ut Beda vocat, sive ut alii appellant, Beorvvida, soror Heresvvidæ, quæ Mater fuit Aldulphi, Orientalium Anglorum Regis. A multiplici doctrina celebrat Ioannes Pitseus, in scriptoribus Anglicanis. Vide de ea Bedæ

Bedæ Historiam Eccles. gentis Angl. lib. iv, cap. xxii; ubi inter alia commemorat, ut etiam reges, & principes, ab ea consilium peterint; quod prudentiam arguit: item ut ex ejus monasterio quinque viderit episcopatus honorem adeptos: quod, inter alia, ostendit doctrinæ, ac pietatis zelum.

21. Circa annum 1000 S. RICTRUDA, virgo nobilis, multum profecit in literis sub magistro Alcuino. Post cujus ex Anglia discessum, in monasterio S. Benedicti apud Cantuarienses, porro studiis infudavit. Epistolis, & aliis memoratur: quæ in Anglicanis Bibliothecis adservantur.

22. Anno 1000 in pretio ob eruditionem, inque aliis convertendis sanctimoniam, fuit S. WALPURGA, sive Walpurgis, S. Winibaldi, & Willibaldi soror. Condidit Hodæporicon fratris Willibaldi. Vitam Walpurgæ scripsit Philippus Aichstadianus. Exstat Tom. iv. Antiquæ Læctionis Henrici Canisii.

23. Duobus quasi seculis junior hac fuit RHOSOLTA monialis, ut loquantur. Nam claruit sub Cæsare Othone primo, & secundo. Latine, Græceque erat docta. Panegyricum de Othonum gestis scripsit, item comœdias sex, laudes B. Virginis versu elegiaco, eodem B. Dionysii vitam, atque alia. Plura de ea diximus in Historicis Latinis: item lib. de poetis Latinis.

24. Anno Christi 1000 claruit ANNA COMNENA, Alexii Comneni, Imperatoris Constantinopolitani, filia: quæ Alexiade suâ, sive quindecim libris de gestis Alexii Comneni patris sui, doctrinam, & facundiam, pariter comprobavit. Atque hoc magis patebit, ubi integrum ediderit clarissimus, & amicissimus, Ioannes Gronovius. Cujus ingenio, ac doctrinæ, multa jam debet pluraque brevi hoc seculum debet. Dixi etiam de Comnena lib. ii de Historicis Græcis cap. xxvii.

25. Anno 1000 claruit S. HILDEGARDIS Moguntina; cujus visiones eo ipse anno, commendante Bernardo, abbate Claravallis, comprobavit Eugenius Papa III. Vitam ejus, à Theodore Abbate scriptam, habes apud Surium a. d. xvii Sept. Quæ monumenta historica reliquerit, exposui in opere de historicis Latinis. Verum multa alia præterea exaravit: quæ dicit Gesnerus, ac plenius Possevinus.

26. Aqua-

26. Aequalisei S. ELIZABETHA Schonaugiensis, soror Eberti regis: cujus visiones cum illis Hildegardis, & Mechthildis, editæ ab H. Stephano seniore, Paris. an. 1513. Præterea sermones, epistolas, atque alia, scripsit: quibus non est animus immorari.

27. Anno **CIOCCIII** obiit ALEONORA Regina, Guilielmi, Aquitanix Ducis & Pictonum Comitis filia: prius Ludovico, Regi Gallix; exinde Henrico II. Angliæ Regi, nupta, & ex eo mater Johannis Anglorum Regis. Ab eruditione ac prudentia multum celebrata est. Scripsit epistolas ad Cœlestinum Papam, Henricum Cæsarem, Richardum & Joannem filios. Vide plura apud Mattheum Parisium nec non Baleum.

28. Anno Christi **CIOCCC LXXX** excessit S. CATHARINA Senensis. Hujus exstant epistolæ, & varii tractatus, dialogi formâ conscripti. Vitam ejus posteris tradidit Raimundus, Domini- cani ordinis, cui ea confiteri solet peccata.

29. **CIOCCCC LXXXIV**, sub Carolo VIII, Gallix Rege, clauit GABRIELA BORBONIA, Trimolix Principis conjux. Quam varia scripserit, Ioannes Bochetius in Annalibus Aquitanix dicet, atque ex eo Possevinus in Apparatu Sacro.

30. Anno Christi **CIOCCCC LXXXVII** plurimum laudis consecuta est CASSANDRA Fidelis, virgo Veneta: quæ in Gymnasio Patavino pro Betrutio Lamberto, Canonico Concordiensi, sanguine sibi conjuncto, cum supremam in Philosophia lauream consequeretur, luculentam habuit orationem, typis postmodo excusam Mutinæ an. 1487. Vide de ea Baptistam Fulgofum Memorabilium lib. VIII, cap. III: item Angelum Politianum lib. 3. epist. 17. epistolæ ad eam, quâ ut eruditissimam, ac decus Italia, celebrat.

31. Anno **CIOIO** ALEXANDRA Bartholomæi Scalæ filia, Florentix nata, Latinas Grecasque literas docta clauit: quod etiam testatur Angelus Politianus epigrammate, quo eam celebrat. De- cesit, anno **CIOIOVI**.

32. Etiam eruditione, & erga literatos amore, laudis multum me- ruit MARGARITA Valesia, Navarrorum regina: cujus Filia Ioan- na ex Antonio Borbonio, Vindocinorum Principe, orbi dedit Hen- ricum IV Galliarum regem. Vide de reginæ ejus laudibus Scævo- lam Sammarthanum in Elogiis Gallorum lib. II.

33. De

33. De IOANNA Blanchetta, & Novella, sic Leander Albertus Bononiensis in descriptione Romanulæ, pag. 515. edit. Colon. an. 1567. *Mulieres etiam Literis eruditas, ornataeque, Bononia tulit: inter quas Ioanna, Matthai Blanchetti filia, Bonsignori Bonsignorii uxor: quæ & eleganter Latine loquebatur, & Germanica, Bohemicaque lingua habebat usum. Novella, Ioannis Andreae filia, Ioannisque Lignani coniux, patre occupato, munus ejus ex suggestu docendi sustinebat.*

34. De CATHARINA Landa cognoscimus ex libro secundo epistolarum Bembi, pag. 615. 616.

35. Anno Christi 1533 CATHARINA, Angliæ Regina, matertera Caroli V Imperatoris, dimissa est ab marito Henrico VIII. Actriennio post obiit. Hæc reliquit Meditationes in psalmos: item librum de lamentatione peccatoris: ut est apud Isingrinium.

36. Quid dicam de Sorore ejus IOANNA, nupta Philippo, Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, perque uxorem Hispaniæ Regi? Quæ ex tempore etiam Latino sermone respondebat orationibus, de more apud novos Principes oppidatim habitis: uti narrat Ludovicus Vives, lib. de institutione feminae c. 3. Qui & addit de eruditione civis suæ Valentinae, Mentiae Mendozae, Marchionis Zenetifiliae. Item civis alterius Angelæ Zabatae, *incredibili ad omnis generis literas ingenii celeritate, ac dexteritate; pudicitia, ac prudentia singulari.* Subdit deinde de Thomæ Mori filiabus, *Margarita, Elizabetha, Cecilia; atque earum consanguinea, Margarita Gigia.* De Moro ipso inquit, *Pater non contentus esse castissimas, etiam doctissime ut essent curavit; sic fore judicans, ut verius, firmitusque essent castæ.*

37. Quanta etiam eruditio FULVIÆ OLYMPIÆ MORATÆ, Peregrini Morati filia, Guntheri conjugis! de qua Lilius Gyraldus in Poetarum historia, pag. 420. ac monumenta ejus hodièque supersunt, quæ abundè eam commendant. Obiit Heidelbergæ 26. Octob. ætatis suæ anno 28.

38. Aequalis illi Hippolyta TAURELLA: ut elucet ex illis, quæ scriptis Moratæ ad juncta.

39. Quanta item doctrina ELIZAPETHÆ, Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ reginæ! de qua non repeto, quæ ad illustrissimum Carolum, Walliæ principem, Serenissimi Caroli, magnæ Britanniæ monar-

narchæ filium, præfati sumus in nostros de arte Grammatica commentarios.

40. De doctrina eximia Ianæ GRAIÆ, Henrici, Suffolciæ Ducis, filia, legere est apud Thomam Chalonerum Anglum, pag. 208. Latinis Græcisque literis egregie exculta fuit. Annos nata XVII Christi anno CIOIO LIV, ob non repudiatos Anglici regni honores decollata est, unâ cum marito Gilberto Dudlejo, filio Iohannis, Ducis Northumbriæ, cui anno præcedenti cervices præcidi iusserat Maria, Angliæ regina.

41. LOISA Sigæa Toletana Græcas itidem & Hebræas literas didicit; ac propterea à Lusitaniæ Regina intra aulam recepta inter illustres feminas. Obiit anno CIOIO LX.

42. Anno CIOIO CV, Iuliana MORELLA Barcinonensis, virgo Hispana, ætatis suæ duodecimo Cappucinatorum habitu induta, publice Theses philosophicas defendit: quas inscripsit Margaritæ Austriacæ, Hispaniarum Indiarumque Regina. Morella hæc tum Latinè docta, tum Græce etiam ac Hebraice; nec Philosophiæ modo; sed & Juris prudentiæ studiosa; Musicis etiam instrumentis canere perita, artibus etiam aliis exculta. Narrat Gretzerus in Posthumorum variarum opere à Stegelio collecto lib. II. cap. IV. ubi additur, florere etiam num Lugduni in Galliis. Obiit verò Gretzerus anno hujus seculi XXV, ut triennio post illa posthuma prodierint.

43. Neque hoc tempore deest fœderatæ Belgicæ illustre, & admirandum Annæ SCHURMANNÆ ingenium, nobilis virginis; sed varia linguarum, artium, doctrinarumque notitia longè nobilioris.

Paucas hæc si addideris poetiis, & historicis, de quibus in ambarum historia diximus, sufficere nunc posse arbitror instituto nostro. Plures suggerent, qui de illustribus feminis scripsere: quales è veteribus Plutarchus: è junioribus Iacobus Philippus Bergomas, & Ioannes Sabbatinus. Sed imprimis adeatur syllabus doctarum feminarum, quem in libris de Nobilitate exhibet Tiraquellus, multi-jugæ eruditionis jurisconsultus: utcunque in indiculo isto, quem dixi, crebrò viri doctissimi iudicium requiram. Etiam juvabit: *maxa etns* Ioannes Bevervicius, in opere de excellentia sexus feminei: ut mittam Bibliothecarum scriptores.

7. 8. Sic verò ſequiori ſexui liberales artes, ac doctrinarum ſtudia, commendo, ut & parentes, & magiſtros, velim ad duo præcipuè attendere. *UNUM* eſt, quandoquidem ſcientia, Apoſtolo 1 Cor. 8. 3. etiam teſte, inſtat: ne virgines, diſciplinis imbutæ, alias præ ſe aſpernentur, & omninò moribus fiant inſuavibus, atque acerbis. *ALTERUM*, ne nimis ſint curioſæ; eaque etiam ſcire laborent, quæ ſatius ſit neſcire: quando fœda iſta, ut Plinius in epistoſis ait, Qui narrat, docet.

Obſervat hoc Plutarchus in Pompejo; ubi fermo illi eſt de Cornelia. Ea fuit filia Cornelii Scipionis Naſicæ; qui, à Cœcilio Metello Pio adoptatus, Metellus Scipio dictus fuit. Prius verò nupſit P. Licinio Craſſo juniori. Eo cum patre interemto à Parthis, nupſit Cn. Pompejo M. De hac ſic Plutarchus in Pompejo: *Ενὴν ἡ τῆ κορυπολλὰ φίλτρα δίχα τῶν ἀφ' ὧρα. ἡ γὰρ περὶ γεωμετρίας καλῶς ἠσκητο, ἡ περὶ λυραῖν, ἡ γεωμετρίαν, ἡ λόγων φιλοſόφων εἶθις ζησίμως ἀκείν. ἡ περὶ τῶν τῶν ἠθῶν ἀνδρίας, ἡ περὶ γαλακτοῦ, ἀνδρίας περὶ βεβαίως γυναιξὶ τὰ ποιαῦτα μαθήματα.* Ei, præter ætatis florem, alia quoque fuere, quibus allicere in amorem ſui poſſet. Nam pulcrè ſe exercuerat in literis, & lyram pulſando, & geometricis. Philoſophorum etiam ſermonibus cum fructu adſueverat. Et acceſſerant iis mores alieni ab omni auſteritate, & curioſitate: quibus diſciplina illa imbuunt juvenculas. Videmus, ut dicat, juvenculas literarum ſtudiis reddi, tum *ἀνδεις*, hoc eſt, ingratis moribus, ac ſuperbis, & odioſis; tum *περίργα*, id eſt, nimis curioſas. Nec tamen id perpetuum eſſe, oſtendit, quòd neutrum in Cornelia habuerit locum. Et ſimilium exempla ſunt compluria: ut Euſtochii, à ſanctimonia etiam laudatiſſimæ; de qua ante diximus. Interim quia ſic fieri ſolet, niſi parentes, ac doctores, monitis ſuis ſedulò ſexui huic caverint; eò non dubitavit Iuvenalis ſic ſcribere Sat. vi:

*Non habeat matrona, tibi quæ junctæ recumbit,
Dicendi genus, aut curvum ſermone rotato
Torqueat enthymema, nec hiftorias ſciat omnes:
Sed quadam ex libris & non intelligat. Udi
Hanc ego, quæ repetit, volvitque Palemonis artem,
Servatâ ſemper lege, & ratione loquendi;*

Ignotusque mihi tenet antiquaria versus:

Nec curanda viris opica castigat amica

Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.

Iis, quæ adversus ista adferri solent, abunde occurrit sapiens ille Hispanus, Ludovicus Vives, lib. de institutione feminae; præsertim cap. III, quod est de doctrina puellarum.

5. §. *Etsi verò uterque sexus ad studia admittitur; non omnes tamen albâ signari lineâ debent. Imò nec mares promiscuè admittendi; sed qui naturâ ad ea idonei sunt.*

Quamquam enim multum valet doctrina; potiores tamen partes sunt naturæ. Unde Tullius pro Archia! *Sæpius ad laudem atque virtutem, naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam.*

6. §. *Natura autem nomine intelligimus, tum ingenium, quo facile proposita percipimus; tum iudicium, quo percepta discernimus, vel approbando, vel improbando. Quod ad memoriam, ea sub ingenio comprehenditur.*

Hac olim magis opus erat, quia tum non è scripto, sed memori- ter docebatur. Quam rationem Plato præfert in Philebo. Vel si scripto complecterentur disciplinam; id ea fiebat brevitate, & ob- scuritate, ut non intelligerentur ab aliis, quàm qui antèa audiissent, ac potius nutus, quàm præcepta, viderentur; quemadmodum ait Galenus.

7. §. *De natura conjecturam olim faciebat Pythagoras ex corporis constitutione; ne, si inepti forent, operam luderet.*

Hinc Agellius lib. I, cap. IX: *Iam à principio adolescentes, qui sese ad discendum obtulerant, ἐϋμορφῶντες. Id verbum significat, mo- res, naturâsque hominum, conjectatione quadam de oris, & vultus in- genio, deque totius corporis filo, atque habitu, sciscitari. Eum, qui ex- ploratus ab eo, idoneusque fuerat, recipi in disciplinam statim jubebat. Ubi pro idoneusque, deletâ copulâ, idoneus malim: sententia est, quem explorando repererat idoneum. Hac de causa idem Pytha- goras admittere ad disciplinam noluit Cylonem, nobilem Croto- niatem; in quo, ex corporis lineamentis, vitiosum, ac crudelem a- nimum, perspexerat: ut ait Malchus, sive Porphyrius, in Pythago- ræ vita.*

. §. Beni-

9. §. *Bonitas naturæ non in eo solum consistit, ut idonei simus ad facile aliquid apprehendendum, atque illud retinendum; vel etiam ut acris, pro ætate, iudicio polleamus: sed simul, ut amore flagremus studiorum, ac gloriæ.*

Hujusmodi Ἐφύταιν animadvertit Herodotus in Thucydide adolescente: unde patri ejus Oloro, sive Orolo, dicebat, filium ἔχειν ψυχὴν ὀργῶσαν εἰς τὰ μαθήματα, Animum habet incitatum ad disciplinas, ut auctor est Suidas. Notum illud Solonis, Ἀἰεὶ μάγειρον πολλά διδάσκόμενος, Semper senesco multa discens. Et Cato Senatus princeps, jam Senex, Græcas discebat literas. (Plutarchus in vita Catonis majoris.) Bartholus quoque Juriscons. ætate senili illiteris Hebraicis immortuus est. Hermolaus Barbarus, cum dictionum in utraque lingua curiosissimus esset, eas à quovis discere non est dedignatus; usque adeò, ut etiam à vicinis, ac familiari quovis obvio, percunctari non erubesceret, si quid oriretur dubii. Hæc prodita à multis; inter alios; Laurentio Humfredo lib. iii de rat. Interpret. i. de Bartholo. p. 160. De Barbaro p. 335. De priori vide & Joannem Fichardum in Jurisconsultorum Vitis.

10. §. *Multi verò naturâ quidem accenduntur ad amorem doctrinarum, ac gloriæ: sed quia adolescentia est naturâ proclivis à labore ad otium, sæpe illi naturæ igniculi segnium, atque imperitorum consuetudine, magnam partem suffocantur. Plurimum igitur valet, si subinde suscitentur: præsertim ab eo, cujus multum valeat auctoritas.*

Hoc quàm necessarium sit, facilè liquebit cogitanti, constare animi nostrum intellectu, & voluntate: eoque non satis esse, ut sciamus; quod est intellectus: sed exigi præterea, ut, quæ, scimus cupiamus; quod est voluntatis.

11. §. *Quare ne in doctore quidem sufficit τὸ διδάχων: sed insuper exigitur τὸ ἐπιτελεῖν, ἢ ὑπετελεῖν.*

Hoc est, ut non contentus sit, ea tradere, quæ ad scientiam aliquã pertineant; sed sciat etiam, voluntati subdere faces, quo iis accensus discipulus ardeat amore scientiæ; nec magno, ac diuturno labore, terreatur. Non semper verò est, ut doctor utrumque vel valeat, vel præstet, vel etiam velit. Sua quemque docendi ratio delectat:

lectat : & est qui hoc, est qui altero genere excellat. Exemplum capiamus ex iis, quæ de virtute præceperunt. Propè nihil μεθοδικῶς τῶν iis, quæ de singulis virtutibus Aristoteles consignavit. Sed animum non æquè afficit ; nec efficit, ut velim, quod sciam. Plus parte hac valent, quæ Seneca, Plutarchus, & similes reliquerunt. Magis hi calcaria, ac stimulos subdunt voluntati.

12. §. *Non igitur dubium, quin plurimum in animis valeant humanis monita, & adhortationes.*

Quas idcirco cominendat Plato in Euthydemo. Multis uti Pythagoras solet. Ac complures leguntur apud Iamblichum de secta Pythagoreorum. Aristoteles quoque varias scripsit : ut ex Laertio, Alexandro & Stobæo constat. Ac Theophrastum quoque edidisse orationem ejus argumenti, idem Laertius auctor est. Galenus adhæc orationem reliquit, quæ ad Medicinæ studium adhortatur, dummodo oratio sit genuina. Galeno quidem eam Hieronymus quoque tribuit adversus Iovinianum.

13. §. *Estque istiusmodi monitorum, ac hortatum, eo major necessitas, quod tanta sit studiorum difficultas. Sæpe enim veritas, quam sapiens magis amat, quàm se ipsum, demersa in Democriti puteo latet. Adde jam, quod solida doctrina non se unam intra scientiam, vel alteram etiam, continet: sed artes comprehendit universas. Melius quippe conjunctim, quam separatim, intelliguntur: idque propter commune atque hoc arctissimum vinculum, quo colligantur.*

Quo pertinet hoc Aristotelis lib. i Anal. Post. Ἐπικοινωνῶσι πᾶσαι αἱ ἐπισήμαι ἀληθείας. Cicero pro Archia: *Omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.* Indeque Græculis Μῆται creduntur dictæ, quasi ὁμῶσαι; ut est apud Synesium in Dione, & Cassiodorum lib. iii Var. Imò quasi una est scientia: secundum illud Heracliti, ἐκ πάντων ἐν, καὶ ἐξ ἐνός πάντα. Eòque curandum, ne sic unam universalis scientiæ partem colamus, ut cæteras negligamus. Quod si parte quapiam claudicet eruditio nostra, satius est admirari, quæ nescimus, quàm damnare, quia nescimus. Sed incitiam, & fastus, hoc non sinunt: ideòque sic fere usu venit, ut omnes

nes

nes prope inventa, & doctrinam aliorum, aspernentur. Præter factum concurrat inertia. Ad vastam eruditionem opus multa lectione & meditatione. At otii sunt amantes. Ergo pauca legunt, pauciora meditantur: & omnino malunt videri docti, quam esse. Unde est, quod si quid audiant indictum, non dubitent ridere, vel damnare, ne videantur aliquid nescire. Tanto autem magis ea parte peccant doctores, quanto eorum major est auctoritas. Quam malè igitur in Academiis, & illustribus Gymnasiis, merentur de juventute, qui suum sic studium commendant, ut deprimant alienum: ac, quas scientias, vel ignaviâ, vel temporum infelicitate, non didicere in adolescentia, eas propterea calumniantur; quia suâ putant referre, ne plus sapiant alii, quam ipsi. Mea verò sic fert ratio, atque animus, in Scholis bene constitutis eum animum doctoribus adesse omnibus oportere, ut quamquam definita singulis officia sint, tamen subinde respiciant ad universam studiorum compagem; ac, licet unam ipsi doceant disciplinam, reliquas tamen deserere nolint, verum pariter commendent.

14. §. *Sed omnibus accuratè cognoscendis non sufficit vita humana; eoque studiorum tempora duas in partes dispecemus. Prius sibi vindicat generalis rerum omnium doctrina. Alterum exposcit exquisita unius, vel alterius scientiæ doctrina. Ut generalem illam notitiam consequamur, duobus opus est. Quorum prius est Cætera, sive ordo commodus, quo discipline singule, & singularum partes, suo & loco, & tempore, discuntur. Ordo enim omnia necit, ut ex multis fiat unum: facilius verò unum, quam multa, tum percipimus, tum animo retinemus.*

Nimirum in studiis comparatum est, sicut in anulis; quorum si plurimos circumgestes, facile aliquos deperdas: si eorum sit, ut Tertulliani in Apolog. voce utar, concatenatio; unum custodiens, seruari omnes. Itidem in disciplinis, ubi omnia probè composita, nexaque, uno cognito, vel retento, faciliè alterum cognoscetur; vel si effluerit, ex eo, quod inhaeret, in memoriam revocabitur.

15. §. *Præter verò ordinem, modum etiam in disciplinis tam variis tenere est opus.*

Nam, ut est initio aphorismorum Hippocratis, *vita brevis, ars longa.* Nota etiam Theophrasti apud Cicer. lib. 3. Tuscul. Quæstion. & Laertium in ejus vita, de vitæ brevitate querimonia.

16. §. *Modus verò is esto, ut communiora, & vulgatiora omnes in omnibus sciant disciplinis: quibus verò feliciter ingenium, & otii abunde, & doctorum affatim, hi etiam ulterius tendant, totasque disciplinas saltè κατὰ Πηλοῦν cognoscant, superfluis solum vel minus utilibus, recisis. Aliter enim scientiæ, vel arti, operam dabunt, quibus illud studium est gradus, aliter quibus est apex. Postea & illis, quos prius dicebamus, & hisce beatioribus, certe est disciplina insistendum: cujus ἀκρότης, & exquisitam cognitionem sibi proponere oportet.*

Nam si in generali ubique notitiâ subsistamus, audire cogemur vulgatum illud, *De omnibus aliquid, de toto nihil.* Et hoc Martialis lib. 6. epigr. 72. *Quisquis ubique habitat, Maxime, nusquã habitat.*

CAPUT III.

DE POLYMATHIÆ

divisione in Philologiam, Mathesin, & Logicam.

1. §. **H**Actenus generalia sumus profecuti. Imò quæ proxime de studiorum ordine dicebamus, non ad Philosophiam minus, quam Polymathiam, sive discipline orbem, pertinent. Deinceps, ut pateat, quæ artes utroque vocabulo contineantur, divisionem ejus orbis instituire animus est. Sunt verò Πολυμαθείας partes tres una est Philologia, quæ aliter Grammaticæ vocatur: altera est Mathesis: tertia autem Logice dicitur.

Πολυμάθεια, quæ & Πολυμαθησύνη (Athenæus lib. 13.) nuncupatur, proprie signat, tum Grammaticen, stylique elegantiam: tum Historiarum, ac fabularum notitiam. Quod indicat Philo *ἡ εἰς αἰσθητικὴν παιδαγωγίαν συνόδον.* Ubi clare ait, Grammaticen enarrando historias, quæ apud Poetas, & alios, leguntur, νόησιν, καὶ πολυμάθειαν ἐργάζεσθαι, notitiam, variamque eruditionem adferre. Eodem opere conjūgit πολυμάθειαν, & ἐγκύκλιον θεωρίαν: ut pro eodem habuisse videatur. Sed γραμματικὴν quidem ἐγκύκλιον παιδείαν, vel ἐγκύκλιον παιδείαν vocatur;

tur; verum κατὰ χρονον, ἢ λόγῳ κυρίῳ, ut Tzetzes ait IN HISTOR. CHIL. Latine ut eam dicere possimus, indicat Fabius lib. 1, cap. XVI: Nunc, inquit, de cæteris artibus, quibus instituendos, priusquam tradantur Rhetori, pueros existimo, strictim subjungam, ut efficiatur orbis ille disciplina, quem Græci ἐγκύκλιον παιδείαν vocant. Photius in biblioth. ait, Helladii lexicon utile esse ad πολυμάθειαν, quia contineat μαρτυρίας τε ῥητόρων τε, καὶ τὴν εἰς ποιητικὴν μέγα κλέος ἔχοντων, testimonia oratorum, & eorum, qui è poesi magnam gloriam retulere. Unde liquet, curam styli, tum liberi, tum ligati, ad πολυμάθειαν pertinere. Sed præterea continet Dialecticam, & Mathesin. Nam & eas, & quas diximus, disciplinas, ἐν περὶ παιδείας numerat Philo Iudæus. Uti & Quintilianus lib. 1, Clemens in σεωματέων libris, Origenes in Philocalia, Synesius in Dione, & Theologorum alii. Similiter Sextus Empiricus libris, quos scripsit adversus studia, quæ ante Philosophiam disci solent. Imò & eadem Porphyrio mens opere eo, quod historiam Philosophicam inscripserat: ut discere est ex Ioannis Tzetzi Histor. Chil. xi, sect. CCC LXXVII. Sic enim Grammaticus is scribit:

Δευτέρως ἢ ἐγκύκλια μαθήματα καλεῖνται.

Ὁ κύκλος τὸ συμπέρασμα πάντων τῶν μαθημάτων,

Γραμματικῆς, ῥητορικῆς, αὐτῆς φιλοσοφίας,

καὶ τῶν τεσσάρων ἢ τεχνῶν τῶν ἐπὶ αὐτὴν κειμένων,

τῆς ἀριθμητικῆς, μουσικῆς, καὶ τῆς γεωμετρίας,

καὶ τῆς ἀεροστάσιον αὐτῆς ἀερονομίας,

Ἐγκύκλια μαθήματα δευτέρως, ταῦτα πάντα.

Ὡς ἐγραψε Περὶ Φύριον ἐν βίβλιν φιλοσόφων,

καὶ ἄλλοι μὲν οἱ ἄλλοι τῶν ἐλλογιμῶν ἀνδρες.

Secundo autem circulares discipline vocantur.

Circulus enim conclusio est omnium disciplinarum;

Grammatices, Rhetorices, ipsius Philosophia.

Et quatuor artium sub ipsa positarum,

Arithmetices, Musices, Geometriae,

Et cælum ascendentis ipsius Astronomiae,

Circulares disciplinae secundo hæc omnes sunt:

Ut scripsit Porphyrius in vitis philosophorum,

Et alii innumeri doctissimorum virorum.

D

In

In uno abit Porphyrius, quod *ἐγκυκλίω* nomine complectitur ipsam Philosophiam: nempe ut apicem eorum. Sed hanc excludit Seneca epist. LXXXIX: ubi & ipse eas disciplinas ex Posidonio *ἐγκυκλίς* vocat. Quemadmodum & Laërtius nominat *ἐγκύκλιος παιδείαν*. Plutarchus *ἐγκύκλια παιδευματα*. Porphyrium eas tenuisse disciplinas, testatur Eunapius in Vitis Philosophorum. Persecutus easdem Varro libro de novem disciplinis: quem Vitruvius, Nonius, & alii laudant. Item Martianus Capella de nuptiis Philologiae; cujus lib. III, IV, V, de Grammatica, Dialectica, Rhetorica: quatuor sequentes, de quatuor agunt disciplinis mathematicis. Nec aliter Casiodorus de orbe disciplinarum liberalium, & Isidorus prioribus Originum libris; Ut satis liqueat, Latinorum de orbe disciplinarum eandem, ac Græcorum, fuisse sententiam.

Cuncta vero hæc Grammatices nomine læpius comprehenduntur; quemadmodum diximus. Nihil igitur mirum, si magnificè a deo de hujus studii dignitate, & difficultate, statuatur Erasmus in Origenis vita: *Siquis dicat, Grammatices professionem nihil habere memorabile: sciat, olim senile, & arduum fuisse negotium. Nec enim à doctore tantum expectabatur declinationum, conjugationum, & constructionum ratio; sed præter sermonis elegantiam, præter plurimorum auctorum lectionem, præter antiquitatis, & omnium historiarum notitiam, requirebatur Poetices, Rhetorices, Dialectices, Arithmetices, & Cosmographiæ, Musicesque cognitio. Minore negotio tres juris doctores absolveris, quam unum Grammaticum. qualis fuit Aristarchus apud Græcos, apud Latinos, Servius, ac Donatus. Hæc de Πολυμαθία & universe,*

C A P U T. IV.

PHILOLOGIAM occupari circa SERMONIS curam, & HISTORIAM: priorem dividi in GRAMMATICEN, RHETORICAM, & METRICAM: Grammaticen in METHODICEN, & EXEGETICEN, quarum Methodice tradat artis præcepta,

I. S. **P**hilologia dispescitur in duas partes: prior continet artes sermonis formatrices, Altera est historia omnigena.

Vete

Veteribus aliter *Grammaticæ* dicitur: unde est, quòd videas, à veterum plerisque historiarum, fabularumque peritiam, statui partem *Grammatices*: ubi nec *Grammatistice* intelligenda, quæ contenta est docere artem legendi, & literas formandi: nec sola *Grammaticæ Technicæ*, quæ præcepta artis methodicè tradit: nec sola *Grammaticæ* propriè dicta, quæ præter artis præcepta vocum significationes docet: sed ea, quam *Philologiam* aliter dicimus: quæ præter curam sermonis, veras, fictasque historias comprehendit. Seneca epist. LXXXVIII: *Grammaticus circa curam sermonis versatur: & si latius versari vult, circa historias.*

2. §. *In sermone attenditur puritas, ornatus, & metrum.*

Veniam mihi dari postulo, si utar *puritatis* vocabulo, iis ignoto, qui purè, tersèque olim loquebantur. Existimo enim, non *Grammaticis* minùs concessum esse, vocabula quædam comminisci in Arte sua necessaria, quam aliis illud artium, vel scientiarum scriptoribus, permittitur. Quomodo Cicero non dubitavit in civili *Philosophia* fingere *beatitudo*, & *beatitas*: ut melius exprimeret, quod Græci *ὀδαιμονία* appellant. Sane non video, quomodo aliter quam *puritatis* voce, exprimere possimus, quod *Hermogenes* καθαρότης appellat. Sed uti in epistolis, vel orationibus Cicero non usurpâset *beatitatis* vocem: itidem nec *puritatis* vocabulo facile utar extra pomœria earum artium, quæ circa sermonem versantur. Quia verò, ut diximus, in sermone non solùm consideratur puritas; sed ornatus etiam, ac metrum: eò veteres, cùm persuasum haberent, *Grammatici* esse omnia tradere, quæ ad sermonem pertinent, tria isthæc curæ ejus subjecerunt. Fuit etiam hujus sententiæ Seneca. Nam, ut proxime vidimus, principem *Grammatices* curam esse dicit sermonis; neque determinat ad puritatem sermonis, ut ornatum ejus videatur complexus. Mox etiam agnoscit, secundum quosdam metricam artem credi partem *Grammatices*. Sed nobis omnis ille sermo est *Grammaticus*, qui nititur veterum loquendi consuetudine; eòque nihil habet βάρβαρον, nihil σάλοικον. Ad quas vero disciplinas ornatus, & metrum pertineant, inferiùs explicabitur. Fatemur quidem, partes posse *Grammatices* dici: sed quatenus per eam intelligitur *Philologia*, sive, ut

Tranquillus vocat, *varia eruditio*: non item si sermo sit de Grammaticæ propriè dicta, quæ ab arte Rhetorica, & Metrica, propriis cancellis separatur.

3. *¶. Ut purus sermo sit, præstat Grammaticæ, primario quidem in sermone; secundario vero in scriptione.*

Unde nutriti rectè comparatur. Nam præ foribus templi, in quo Sapientia, & Prudentia habitant, docet nos sermocinari, ut in illis Divarum adytis, & intelligamus, & intelligamur. Imo non solum præstat, ut melius percipiamus, loquamur, scribamus: sed etiam facilius, certiusque, & doceamus, & discamus: ut de commodis cæteris taceam. Quocirca qui hanc negligunt, similes iis sunt, qui vestibulum nondum ingressi sunt, & jam somniant de penetrati: vel etiam qui nec dum fundamentum posuerint, & jam cogitant de tecto: vel qui aliquem putant virum posse fieri, qui non prius fuerit puer. At Fabium audiamus, qui lib. i. ait, Grammaticen plus habere operis, quam ostentationis; & nisi ea fundamenta aliarum artium feliciter jeceris, corruiturum, quicquid superstruxeris. Nimirum ut ædificari volentibus prior est fundamenti cura, proxima autem structuræ: ita etiam se res habet in doctrinarum studiis. Fundamentum autem ponit literatura, sive varia eruditio: quam Philologiam dicimus, vel etiam Grammaticen. Quod nomen nunc contemptui est; sed insipientibus: qui nesciunt plus habere momenti in recessu, quam promittat in fronte. Alioqui non de hac arte scripsissent Ter. Varro, & Iulius Cæsar: ille disciplinarum omnium cognitione nulli secundus; hic rerum gestarum magnitudine facile princeps.

4. *Grammatices igitur nomine intelligitur hoc loco, non vulgaris illa quæ est legendi, scribendique ars, & plerisque Grammatistice, dicitur: sed doctior illa, quæ est bene loquendi ars, maximorumque est virorum studio elaborata, ac perfecta.*

Grammatisticen & Grammaticen, aperte satis distinguit Lactantius lib. iiii. cap. xxv. De Grammatistice primum, ut antea diximus, sic scribit: *Discende iste communes literæ propter usum legendi: quia in tanta rerum varietate, nec disci audiendo possunt omnia, nec memoriâ contineri.* Continuo de Grammatica hæc subdit: *Grammaticis quoque*

quoque non parum opera dandum est, ut rectam loquendi rationem scias. Id multos annos auferat, necesse est. Hæ artes cum valde differant, tamen communi Grammatices nomine censebantur. Unde sic Sextus Empiricus: Γραμματικὴ λέγεται καὶ ὁμωνυμίαν, κοινῶς τε καὶ ἰδίως. καὶ κοινῶς μὲν ὁπαιωνδηποῖεν γραμματῶν εἰδησις, εἰάν τε Ἑλληνικῶν, εἰάν τε βαρβαρικῶν, ἢν συνήθως γραμματικῶν καλεῖται. ἰδιαίτερον τε ἢ Ὀτελής, καὶ τοῖς πρὸ Κρατῆτος τὸν μαλλώτιω, Ἀριστοφάνην τε καὶ Ἀρίσταρχον. Ἐκπληθίσια. Grammatice dicitur equivocè communiter, & propriè: ac communiter quidem cognitio quarumcunque literarum, sive Græcarum, sive barbararum: quam Grammatistice solemus appellare. Proprie autem, quæ est perfecta, atque absoluta labore ac studio Cratetis Mallote, Aristophanis, & Aristarchi. Nempe initio Grammatice non aliud, quàm legere, & scribere, docebat: postea paulatim variis aucta est accessionibus, ac vetus tamen nomen reservavit.

Haut aliter ac Geometria retinuit nomen. etiam cum non in unius terræ mensuratione se occuparet; sed ad alia multa extenderetur. Quanquam cum γραμματικῶν non solum dicantur vocum elementa; sed & eruditio ipsa; quomodo Latini quoque *litteras* diversimode usurpant: dicere liceat, ut ait Asclepiades, priorem Grammaticen sic dici à priori significatione, à posteriori posteriorem; quomodo Grammaticus idem sit, ac multis literis tinctus. Verùm hoc sensu non sola puri sermonis doctrina, quam nunc Grammaticen dicimus: sed etiam peritia ornate dicendi, ac metrice, imo & historiarum, ac fabularum enarratio, Grammatice fuerit. Nempe idem fuerit Grammatice, & Philologia. Neque negare possumus, sæpe veteribus eundem dici Grammaticum, ac Philologum. Sed nunc sumimus pro eâ Philologiæ parte, quæ pure loqui docet.

5. §. Doctrina puri sermonis est bipartita. Una est de sermonis veluti corpore, quæ Methodice dicitur, vel Technice, quasi artificiosam dicas. Hæc artis præcepta tradit, & fabricat notiones secundas; quod commune habet cum Logica, Rhetorica, Poetica, & Historica. Sed eò differt, quòd Grammatices notionibus secundis solum dirigimur in pure loquendo. Cuiusmodi sunt vocalis, semivocalis, liquida, diphthongus, nomen, verbum, sub-

stantivum, adjectivum, genus, species, declinatio, modus, persona, conjugatio, Zeugma, enallage, antimetabola, & similia.

Ut hæc de secundis notionibus melius intelligantur, paulò altius rem arcessam. Quæcunque in disciplinarum orbe, ac universo sapientiæ studio, tractantur, ea partim à mente sunt humanâ, eique semper insunt: partim à mente non sunt; eoque ita sunt in animâ, ut etiam sint extra animam. Posteriora hæc vocant vulgò *entia realia*, nec non *intentiones, sive notiones primas*. At priora illa nominant *entia rationis*: ab Avicennæ interprete appellantur *secunda intellecta*; ab aliis dicuntur *intentiones, seu notiones secunde*, quasi dicas notiones notionum, & conceptuum conceptus: suntque nihil aliud, quam voces artificiales ab intellectu humano fabricatæ, ut sint instrumenta inservientia cognitioni primarum notionum. Ac Philosophia quidem, tum *θεωρητική*, quæ Metaphysica, ac Physica, & multorum iudicio, Mathematica comprehendit; tum *πρακτική*, ad quam Ethica, Politica, & Oeconomica pertinent; ferè ea tantum considerat, quæ in rerum natura extra intellectum subsistere dicebamus. Ferè, inquam; nam Astrologia quoque, quam alii Mathematicæ, alii Physicæ faciunt partem (utri rectius sentiant, alibi ostendemus) considerat notiones secundas: ut sunt polus, zodiacus, epicyclus, &c. At circa illa, quæ mens humana efficit, ex professo versantur quinque disciplinæ; Grammatica, Logica, Oratoria, Poetica, & Historica: Non quidem me fugit, summum virum Iulium Scaligerum cap. xxx Ideæ suæ poeticæ, tres solùm facere disciplinas organicas. Verum is tres postremas statuit sub una comprehendi, cui proprium necdum inditum sit nomen. Ex hisce vero artibus aliæ aliis latius diffunduntur. Quippe earum quædam sunt totius Philosophiæ instrumenta; ut Grammatica, quæ sermonem; & Logica, quæ rationem dirigit: aliæ verò solius sunt Politicæ organa; ut Oratoria, Poetica, & Historica; quæ tres non solum spectant orationem, ut Grammatica nec solam rationem, ut Logica; sed & orationem, & rationem.

6. §. *Primus Grammaticen hanc, quæ Methodice dicitur, in artem redegit Aristoteles.*

Auctor

Auctor Dio Chryostomus orat. LIII; quæ est de Homero. Primus verò docuisse eam traditur Epicurus; ut in vita ejus ex Hermippo prodidit Laertius.

7. §. *Estque vel vulgaris, vel philosophica. Ad priorem pertinet, cum de alienius Nominis genere, vel casu patrio: aut de Verbi cuiuspiam tempore præterito, vel reliqua inflexione, ac similibus, informandus est rudis animus. Posterior verò ad obrussam Logice accuratè omnia definit, ac dividit, atque etiam ad minutias descendit: præterea, ut in rebus philosophi solent, omnium causas adfert. Cujusmodi observationes licet plurimum juvent, & acriant, mediocriter eruditos; incipientibus tamen magis nocent. Pauca igitur præcepta iis, eaque facilia suffecerint. Quin nulla potius sunt, quam multa, & subtilia.*

Cujusmodi se passim offerunt apud magnum Cæsarem Scaligerum in libris de causis L. L. Nec diffiteor, plurima ejus notæ non ab aliis duntaxat; sed à nobis etiam, adferri septemplici de Arte Grammatica commentario. Talia morentur potius prima studia, quam promoveant. Quid quod multa aggeri solent, non modo disconvenientia primæ ætatis; sed etiam falsa? Equidem sic existimo, quod tanta esse incitia soleat, postquam annis compluribus opera est data studiis, id non modo esse ab imperitia præfectorum; sed altero etiam malo, quod bona quoque ingenia usque adeo diu detineantur in Grammatices Methodices, penè dixerim, ergastulo: ubi discere coguntur ætati illi tetrica, neque necessaria; subinde etiam falsa, magnoque labore dediscenda. Sic abit prima, bonaque ætas; quæ non capitur illis canonibus, imo nec capit. Melior est proficiendi modus, si post præcepta pauca, nempe sola necessaria, aut valdè utilia, contingat statim aere, ac luce, frui bonorum scriptorum; cumque lectione eorum exercitium styli jungatur. Nec eo rejicio, qui operose de hac arte scripserunt: sed volo, ut ætas jam adultior, judicioque firmatior, legat eas accuratè, vel minimum percurrat, quæ de præceptis istis, causisque sermonis Latini, eruditi homines observarunt. Quem nisi laborem refugerent multi; majus honoris pretium expectare poterant ab solide eruditis, præcipuè posteris. Nunc dum partim desidia,
par-

partim inani quadam fiducia sui, priusquam in ista penetrarint, diffundere gaudent ingenii doctrinaeque suae monumenta: illustres quidem animi dotes aperiunt; sed ob Grammatices, ac penitioris literaturae inscitiam, risum saepe debent non eruditissimis modo; sed etiam iis, quos ridere ipsi amant, ac grandi supercilio, tanquam immane quantum supra eos euecti, vix alio, quam praedagogorum nomine, dignantur.

8. §. Altera etiam Grammatices Technica diviso est. Nam quemadmodum Grammatices & legendi, & scribendi scientiam continet: itidem Grammatices Methodica, sive Technica, vel de lectione est, & ὀρθόπειρα dicitur: vel de descriptione, quae ὀρθογραφία nominatur. ὀρθόπειρα tum de singulis est vocibus, tum de conjunctis. Prior tractat de vocum classibus, ac classium singularum affectionibus: inque classibus vocum, variabilium praecipue, ἀναλογίαν, & ἀνωμαλίαν attendit.

Ἀναλογίαν defendit Aristarchus, ἀνωμαλίαν Crates. Vide Varro- nis tres libros de Analogia: & ad eos libros appendicem H. Stephani. Adhuc Caesarem Scaligerum de causis L. L. Vulgò, quam ἀναλογίας, & ἀνωμαλίας doctrinam vocamus, ἐτυμολογίαν nuncupant; sed perperam: cum hujus solum sit vocum origines explicare, ut inferius dicetur.

9. §. Ad privarum vocum ὀρθόπειραν etiam πρῶτα pertinet: cumque ἀναλογία, & ἀνωμαλία, considerent vocis ἴσιν; haec attendit ejus moderamentum ratione soni. Proque triplici affectione syllabae; longitudine, latitudine, & profunditate: distinctè agit, ratione primi, de tono sive tenore, qui κατ' ἐξοχὴν accentus dicitur, et si naturâ tam latè ea vox pateat, quam πρῶτα; ratione alterius, tractat de spiritu; ratione tertii, de quantitate.

Hujus igitur partis est docere, num syllaba acuatur, gravetur, an circumflectatur; num spiritum habeat lenem, an densum; num brevis sit, longa, an communis. At nimis ejus limites extendunt, qui eidem subjiciunt modulationem carminis. Nam de pedibus, & variis versuum generibus, tractare, artis est Metricae: quae licet longe aliud sit, ac Poetica; uti aliud carmen scribere, quàm poetam esse; ad elementa tamen Poeticae pertinet. Interim Φιλολογίας esse partem, dubiū nō est.

10. §. In conjunctis vocibus consideratur structura congrua; tum ea, quae est naturalis, tum quae contra naturam.

Congruam Apollonius ὁ Δύσκολος nunc τὸ κατὰ ἄλληλον ἢ συντάξεως vocat, nunc κατὰ ἀλλήλοτητα λόγος, nunc δέξασαν σύνταξιν τῶν ῥημάτων. Quemadmodum & idem sermonem vitiosum appellat ἀκατὰ ἄλληλον. Orationis naturalis exemplum est, cum κοινῶς dicitur ζῶα τρέχουσι: at contra naturam dicitur ζῶα τρέχει, quod Atticum est: vel si malis: Bœoticum; ut statuit Apollonius lib. III. cap. x. De ὀρθογραφίᾳ haecenus.

11. §. ὀρθογραφίας vocabulo intelligimus hoc loco, non eam, quam Grammatistice tradit; sed de qua diligenter adeò scripsere eruditissimi Grammatici, cum Graeci, tum Latini.

Ut è Graecis Didymus, Tryphon, Herodianus, Eudæmon, Arcadius, Hyperchio, & tot alii, quos laudant Stephanus ὡς πόλεων, & Suidas. E Latinis Verrius Flaccus, teste Tranquillo, & Velius Longus; quem Commelinus juris fecit publici cum castigationibus soceri mei, Francisci Junii Biturigis. Item undecim alii, ex quibus sua collegit Cassiodorus. Unde sic ipse versibus iis, quos praefationi subjunxit:

Omnia cum veterum sint de florata libellis;

Multa loqui breviter sit novitatis opus.

In vulgatis est explorata. Sed deflorata malui, quia ipse in praefatione sic dicat: *Ad orthographos excutiendos anno aetatis meae nonagesimo tertio, Domino adjuvante, perveni. Ex quibus si in unum valuero deflorata colligere: confusionem emendator, atque scriptor, arbitrator, ulterius non habebit.* Etiam subditum libello: *Explicat Cassiodori Senatoris de Orthographia liber ex duodecim auctorum epistolis defloratus.* Hoc seculo etiam varii de ea re scripsere. Sed uti priorum industriam vicerat Aldus Nepos: ita eum, & alios, longe post se reliquit Claudius Dausquius, eruditissimis duobus de Orthographia libris. Multa etiam nos de ea in Originum opere. Crebrò enim ex etymo recta scribendi ratio dilucet: quod & praestat analogia. Adhæc veteres codd. Mssi: item saxorum, nummorum, gemmarum, aliorumque inscriptiones antiquæ. Sextus Empiricus hujus etiam doctrinæ vanitatem ἐκ τῆς ἀσφωδίας convincere

E

con-

conatur. Sed quantillum hoc, quod in scribendi ratione sit dissensus: cum ne in rebus quidem longe maximis, & certissimis, convenire omnes soleant. Tanta est dissentiendi prurigo.

12. §. *Ad Ὁμοεισίασιν etiam pertinet ratio tum interpurgendi, tum scribendi Ἀφ' ὀμεισίων, sive per siglas: item illa per notas.*

De interpunctione quædam scripsimus; uti ante nos Aldus. Per siglas, hoc est, literas singulas, vel etiam per plurium litterarum compendia, exarare docent Valerius Probus, Mango, Petrus Diaconus. Uti per notas, quæ literæ non sunt, Tullius Tyro, & L. Seneca. Erat & scribendi ratio Hieroglyphica; de qua Horapollo. Et hæc de Methodice.

CAPIT V.

De Grammatices ea parte, quæ Exegetice dicitur:
ac primum de illa vocum singularum, ubi
& de Etymologia.

1. §. **D**E Methodice satis dictum est: deinceps ad Exegeticen transeamus. Sed primum tollenda est vocis ambiguitas. Sunt, qui per eam intelligant explicationem omnium, quæ in scriptoribus, Poëtis imprimis, difficilia occurrunt.

Itaque Quintilianus lib. 1. interpretatur auctorum enarrationem: Varro item apud Diomedem, obscurorum sensuum, questionumque, explicationem.

2. §. Sed hæc sententia, quod pace veterum dixerim, per est absurda.

Nam sic Grammaticus fuerit nemo, nisi qui idem sit Philosophus.

Quomodo enim alioqui interpretabitur Lucretium, aut Manilium: Parmenidem, aut Melissum? Quomodo item alios, qui multa ex penitissima adspargunt Philosophia?

3. §. Aliis Exegetice ea solum exponit, quæ ad verba, vel historiam, pertinent. Quo pacto Grammaticæ idem fuerit, ac Philologia.

Ac sic usus Dionysius Thrax, cui hæc pars est λέξεων, ἡγ' ἰστορίων ἡμδοσις: enarratio verborum, ac historiarum.

4. §. Verum jam antea Philologiam in Grammaticen, ac Historiarum enarrationem, divisimus. Superest igitur, ut Exegetice solum

solùm tradat vocum significationes: quæ sermoni sunt instar anime.

Ut qui hanc partem aspernetur, eâdem omnem contemnat doctrinam. Nec enim rerum peritiam consequimur, nisi per verba, rerum symbola. Hac sententiâ optimè retundi puto, tum Grammaticorum fastum, tum contemptum. Nec enim ferendus est tumor illorum, qui omnia omnium interpretari Grammatici esse ajunt: quasi is, suis limitibus contentus, cuncta nihilominus animo complectatur, de quibus dici, vel scribi possit: neque quicquam sit, cujus ignorantia eum moretur. Ex parte alterâ pipulo digna eorum est inscitia, qui vulgarium vocabulorum notitiâ leviter tincti, animum ad graviora studia appellunt. Quales quomodo sapientiæ, aut prudentiæ studiis, imbuantur; cum non capiant, quæ dicantur? Nimis etiam jejunè de Grammatice sentiunt, qui agnoscunt, necessariam esse accuratam verborum intelligentiam: sed pertinere negant ad Grammaticam. Nam cujus fuerit vocabula exponere, si Grammatici non sit? Philosophi, inquiunt: quia is rerum sit intelligentissimus. Verùm hinc non aliud evincas, quàm dignum esse Philosopho negotium, si vocabula rebus imponat; non item, ubi ea imposita sint, non esse Grammatici ea interpretari.

§. Est verò hæc pars Grammatices magis necessaria, quàm prior. Si quidem inventus est sermo, ut sensa animi nostri aliis promamus. At intelligor etiam, licet peccem adversus canones Grammaticos. Verùm si neglectâ vocum propriâ significatione aliud pro alio dicam, res intelligi non potest.

Sic non minùs intelligor, si oportuebat, dicam, quàm oportebat; *reminisco*, quàm *reminiscor*; *apostrophus geminus*, quàm *gemina*; *adfertur bonum nuncium*, quàm *bonus nuncius*. At non intelligar ab homine Romano, si, ut nunc fit, *palmam* dixerò pro *buxo*; *luscus* pro *strabone*; *humilitas* pro *modestia*; *indigitare* pro *nominare*. Quanto minùs, si nec semibarbari sic loquantur: ut si *crus* dicam pro *sura*; *atramentum* pro *rubrica*; *formosus* pro *honesto*, & similia; quemadmodum fusè ostendo in opere de Vitiis sermonis, & Glossematis.

6. §. Itaque in omni studiorum genere primum est proprietatem vocum nosse: indeq; multas tollere controversias datnr.

Quanti in medicina, atque adeò omni scientia, sit nomina rerum scire, & ut ex inscitiâ eorum multiplex proveniat rerum ignorantia, luculentè docet medicus eximius, Ioan. Manardus, lib. II, epist. I. Sanè & Antistius Labeo ex verborum proprietate difficilimos juris laqueos solvebat. Nec dubium, quin in divinis quoque id habeat locum. Unde R. David Kimchi: *Qui studet legis divinae scientiam sibi comparare, neque discit fundamentum literaturæ; similis est aratori, qui agit boves, nullamq; in manu habet virgam, aut stimulum aculeatum.*

7. §. Nec utile solùm, vel potiùs necessarium, ad rerum intelligentiam est nosse vocum proprietatem: sed etiam decorum.

Nemo enim ignorat, quantum multi gloriæ co uno retulerint, quòd Græcos scriptores, aut vernaculâ linguâ scriptos, eleganter, & eruditè transtulerint Latine, aut Latinos etiam scriptores Græcè.

8. §. Atque hac dicta volumus, non solùm ob linguæ Latine studium; sed etiam Græcæ: quæ, ubi mediocriter Latine cœpimus balbutire, comes esse Græcæ debet. Nam prima illa ætas, partim quia memoriâ magis valet, partim quoniam disciplinâ faciliùs continetur, aptior est discendis utriusque linguæ elementis. Si differre hoc studium velimus, donec exactè calleamus Latine: ferè ita usu venit, ut vel socordiâ, vel desperatione, negligantur Græcæ; certissimo, maximoq; studiorum omnium dispendio; cum ad solidam eruditionem Latine non sufficiant literæ.

Nam innumera sunt Græcè scripta, quæ vel translata non sunt, vel perperam versa. Imò etiam in benè redditis, quoties locus occurrit difficilior, recurrendum ad fontem Græcum. Si enim accuratè, & certò rem scire avemus: quomodo in re obscurâ statuemus de mente scriptoris, nisi priùs viderimus, quid auctor suâ dicat linguâ? Ex quibus etiam liquet, quanta sit Hebrææ linguæ necessitas ad intelligendum vetus instrumentum. Nec jucundius modò Græca leguntur, quàm Latina: sed, quod longè majus est, faciliùs etiam ex iis rerum notitia paratur. Cujus causa est, quòd omnia perspicuè magis, ac significantiùs, tradunt, Adeò ut si sermone

mone alio efferre quid velimus; multum necessariae lucis decedat. Quod fit ob divitias sermonis Graeci, ad quas nunquam adspirant Latini. Itaque Lucretius queritur de Latii sermonis egestate; ut ipse appellat*. Agellius quoque lib. xi, cap. xvi. ait: *Adjecimus* * lib. 1. vers. 139. *sepe animum ad vocabula rerum non paucissima; quae neque singulis* 831. etiam *verbis, ut à Graecis; neque, si maximè pluribus eas res verbis dicamus,* lib. 3. vers. *tam dilucidè, tamq̄, aptè, demonstrari Latinâ oratione possunt, quàm* 861. *Graeci ea dicunt privis vocibus.* Et post aliqua, *Sed hujus, inquam, sui erroris culpam esse intelligo in mea scilicet infacundiâ; qui ne pluribus quidem verbis potuerim non obscurissimè dicere, quod à Graecis perfectissimè uno verbo, & planissimè, dicitur.* Vis & Christiani nominis venerandum testem, B. Hieronymum? Ait ille: *Proprietatem Graecam Latinus sermo non exprimit.* Exemplum hujus rei etiam capere possumus ex M. Tullio † qui cum illud Aristippi Socratici referret, *Habeo Laida, non habeor à Laide,* subjungit: *Gracè hoc melius: tu, si voles, interpretabere.* Item Tiberius Cæsar *μονοπῶλιον* * Sueton, in Tiber. c. 71. nominaturus* in Senatu, prius veniam postulavit, quòd sibi verbo peregrino, ob sermonis Latini egestatem, utendum esset. Idem cum in quodam decreto Patrum, ubi de sumtibus conviviorum, ac supellectilis, quaestio foret, num vasa prohiberentur argentea, quæ *ἐπιβλήμα* haberent, censuit, pro voce *emblematis* reponendam Latinam; vel si ea foret nulla, pluribus, & verborum ambitu, enunciandum; ut ex Tranquillo †, & Dione*, cognoscere est. Hæc de † ibidem * lib. 57. Exegetice universè. Nunc partes ejus considerabimus.

9. §. *Ut de Methodice vidimus; sic etiam Exegetice vel privarum est vocum, vel junctarum. Privæ sunt vel indigenæ, vel peregrinae: priores vel propriâ, sive nativâ significatione sumuntur, vel tralatitiâ. Item vel sunt usitatae, vel rare, vel oblivia sive obsoleta.*

Varro lib. vi. de L. L. *Igitur quoniam hæc sunt tripartita verba, quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut oblivia: de nostris dicam, cur sint; de alienis, unde sint; de obliviis relinquam: quorum partem, cum ita invenerim, ut opinor, scribam.* Sive, ut mente optimâ Wouwerius in Polymathia legendum censet cap. ix: *cum certum non invenerim; ut opinor, scribam.* Aliter etiam tripartita fit divisio. Vel enim vox linguæ est nostræ; vel ex dialecto; vel ex glossa, sive à barbaris ac-

E ; cepta.

cepta. Possis & quadripartitam facere, illa nostræ, sive Latinæ linguæ vocabula dividendo in propria, & figurata. Aristoteles lib. *† cap. 22.* de Poëtica †, & figurata, & illa è glossa, vocat *ξενικά*, sive peregrina. Sic enim scribit: *Ξενικὸν δὲ λέγω γλῶτταν, καὶ μετὰ Φορὰν, καὶ πᾶν τὸ ὄρθα τὸ κύριον.* Peregrinum voco, & quod è lingua aliã, & quod per translationem dictum, atque adeò. quicquid ab usu proprio recedit. sed non dubium, quin τῶν ξενικῶν vocabulum non tam conveniat omnibus figuratis, quàm vocibus ex alia dialecto, ac præcipuè illis ex aliena lingua adscitis. Unde Clemens Alexandrinus lib. I. *Στρωματέων*: *Ἀπελήπηξ δὲ ἔσται τις βαρβάρων φωνὰς, μηδὲ Διλεκτῆς, ἀλλὰ γλώσσης λέγεσθαι.* Barbarorum voces haut intellectas, non dialectos dici, sed glossas. Sæpe tamen glossarum, vel glossematum voce intelliguntur non solæ voces barbaræ; sed etiam dialecti, & obsoletæ, & in universum, quarum significatio minus est obvia. Varro in vi. de L. L. *Camillum*, qui glossemata interpretati, dixerunt *ministerium*. Quintilianus etiam lib. I, cap. xiv, glossas, & glossemata, nunc interpretationem linguæ secretioris, nunc voces minus usitatas, exponit. Ac Galenus quoque in glossis Hippocratis clarè sic dici ait, quæ olim fuere in usu, sed esse desierunt.

10. §. *Exegetices privarum vocum vel ministra, vel pars est ἐτυμολογία, sive originatio. Quippe ex vocum origine proprietas vocabuli melius cognoscitur: atque ita ex vi verbi ad rei naturam facilius, certiusq; devenitur.*

Hoc etiam istius vocabuli ἐτυμολογία ostendit. Nam ab ἐμὶ quidem est ἐπὶς, & ἐπὶς, unde ἐτυμον, verum. Sanè & Hesychio ἐπὶ καὶ ἐπὶ, exponuntur ἀληθῆ, ἀγαθὰ. Cicero * itaque ἐτυμολογίαν vertit veriloquium. Malim *ᾠδὴ φράζων* reddere veram nominis rationem. Quanquam Agellius lib. I. cap. xviii. dixerit ratione etymologicâ falsâ. Sed ἀκρίτως illi ἐτυμολογία non tam vera nominis ratio: quam universè nominis ratio dicitur. Quomodo paullo pòst ait: *Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitissimè.* Ac sic quoque ubique se interpretatum ait Cæsar Scaliger lib. III. Poëtices, cap. LV. Nempe ita usus obtinuit, ut, laxiùs extensâ significatione, eâ voce utamur pro quavis ratione, quâ vox à voce formatur. Anastasio Monacho ita definitur: *Ετυμολογία ἐστὶν ἡ τὸ δυνα-*

μεως

μέως τὸ ὄνομα] ὁ ὁρῶντες ἐξ αὐτῶ τὸ ὄνομα] ἐρμηνεύουμένη.
 Sententia est: *Etymologia est, cum, ad vim vocabuli exprimendam, ve-*
ritè illud ἔσ' verè esse nomini impositum ex ipso vocabulo ostenditur. Isi-
 dorus lib. 1. Orig. cap. xxviii. *Etymologia est origo vocabulorum, cum*
vis verbi, vel nominis, per interpretationem colligitur. Ut abunde li-
 queat, quantopere eos ratio fugerit, qui, contra usum veterum, ἐτυ-
 μολογίαν dixere eam Grammatices Methodicæ partem, quæ voces
 singulas ad octo, vel plures, paucioresve, revocat classes, & secun-
 dum classium proprietatem voces eas expendit. Sanè veteres eam
 partem ἀναλογίας, & ἀνωμαλίας nominibus, malunt nuncupare:
 quia circa hæc duo potissimum versatur.

Habet igitur ἐτυμολογία se ad Exegeticen penè, uti scientia na-
 turalis, quam Physicem dicimus, ad Historiam naturalem. Histo-
 ria enim tantum nudè, quid sit, docet. Physice inquit in omnium
 causas. Siquidem Philosophia est rerum divinarum, humanarumq;
 per causas cognitio. Ut qui causas negligit, naturæ quidem histo-
 riam tradat: sed physici munus non impleat. Similiter Exegetice
 à se hoc habet, quòd vocum significationes doceat, atque inter pro-
 prias, & tralatitias, distinguat. Sed etymologiæ est causas aperire,
 cur rei cuique vocabulum ejusmodi sit datum, & cur quid propriè,
 ac primariò, hoc signet; ad aliud verò, atq; aliud, postea sit trans-
 latum. Ex origine aatem proprietas vocis cognoscitur: quomodo
 de rerum proprietate inter eos, qui ad hæreditatem eandem adspi-
 rant, exinde quòd hinc propius, ille longius, ab origine alicujus ab-
 sit, judicium ferri solet. Itaque & hic ferè se res habet, uti cum hi-
 storia. Nec enim eam intelligere possis, nisi genus, & stirpem isto-
 rum nôris, quorum gesta narrantur. Siquidem cum multi sint ὁμώνυμοι,
 nomina eorum confundentur: ut Decii patris cum filio,
 Scipionis Africani majoris cum minore: ac par ratio in tot Metel-
 lis, atque aliis. Ita & voces ὁμώνυμοι, vel diversæ, sed similes, pro-
 miscuè usurpantur à non paucis; quia, ob originis ignorantiam,
 eorum propriam ac nativam significationem nesciunt. Quæ plu-
 ribus sumus persecuti ob illos, qui nobilem hanc doctrinam eò cul-
 pant, quia ignorant.

II. §. *Origo ea interdum ex eadem lingua arcessitur: ut in Latinis è*
 Lati-

† *Quin-*
tilianus
lib. 1. cap.
6.

Latinâ, in Græcis è Græca: interdum autem ex aliena; ut in Latinis à Græca, præsertim illâ Æolum †: in Græcis verò ab Oriente, præcipuè Syris.

* *lib. 1.*
cap. 6.

Nusquam verò magis ineptiunt Græculi Grammatici; quandoq; & lato, & Stoici, ac Philosophorum alii; quàm in origine vocum explicandâ: cujus causa præcipua partim inde est, quòd plerorumq; ea foret opinio, voces significare naturâ; partim ab aliarum linguarum, præcipuè Orientalium, ignorantia. Qua de re alibi fusiùs, ut spero, dicam. Quod verò doctissimus Varro, etiam in iis, quæ Latinos à Græcis accepisse, extra controversiam poni debet, sæpe numero se adeò turpiter det, ab invidia imprimis fuisse profectum videtur. Ut cùm ei derivatur *ager* ab *agendo*, *pater* à *patefaciendo* femine, & id genus trecenta. Nimirum ægre poterat adduci, ut fateretur, Romanos illis debere linguam suam, quibus imperarent; quorum etiam assentationes, ac levitatem, usque adeò odissent. Atque hoc nomine *Quintilianus* * vir acris iudicii, jure Varro-nem culpavit. Similiter *Platonem* alii. *Proclus* tamen *Platonem*, in scholiis ad ejus *Cratylum*, defendit. Et favet ei quoque *Nigidius Figulus* apud *Agellium*.

12. §. *Ex Latinis (ut de Varrone nunc taceam) Verrius Flaccus, nepotum Augusti magister, libros de Verborum significatione edidit; ac passim etiam originem vocum exposuit.*

Eos libros laudant *Plinius*, *Agellius*, *Charisius*, *Diotmedes*, *Vellius Longus*, *Priscianus*, & præ cæteris *Festus Pompejus*; qui *Verrium* in epitomen redegit, nec ressecare multa contentus, etiam *Critici* munus obeundo, iudicium tulit, sæpe æquum, subinde iniquum. Sed, qui non optimè meritis est de *Verrio*, nactus est alium; qui deterius etiam de illo mereretur. Is fuit *Paullus Diaconus*; qui, temporibus *Karoli Magni*, ipsum etiam *Festum* redegit in compendium; hoc est, *Verrium* è verre majalem fecit, planeque eviravit. Sed bene est, quòd summus vir *Antonius Augustinus*, dum litibus iudicandis Romæ operam daret, posteaque ex *Allifano*, & *Ilerdensi* episcopo, *Tarraconensis* factus *Archiepiscopus*, ipsius *Festi* fragmentum ex bibliotheca *Farnesiana* juris publici fecerit cum eruditis notis: posteaque cum longe doctissimis observationibus publicavit

cârit Iosephus Scaliger; etiam illa, ubi Paullum duntaxat habere-
mus. Nec frustrandus suâ gloriâ Fulvius Ursinus: qui Festi fragmen-
tum longè accuratiùs postea cum Mso contulit: ac præterea alte-
rum Festi fragmentum, quod Pomponii Læti quondam fuerat, ad-
jecit. Farnesianum in litera M cœpit; in T desit. Illud Læti item
incipit in M; atque in V terminatur. De Festo hoc tale est Iosephi
Scaligeri * iudicium: *Festo scriptorem utiliorem lingua Latina non* * *In præ-*
fat. ad Fes-
stum.
habet.

13. S. *Nihil ad Festum Nonius: scriptor, quod mirum, etiam Pri-*
sciano laudatus: at, si verum dicere licet, nec eruditione, nec ju-
dicio laudabilis. Quo tamen carere nequeamus, propter allata tot
veterum fragmenta, qua alibi non reperias. Sanè hoc nomine ex-
superat, quicquid est veterum Grammaticorum.

Omnium codicum Mssorum antiquissimus videtur ille è biblio-
theca S. Victoris Parisiensis; & fortasse è quo Mssi cæteri sint ex-
pressi. Eum imprimis codicem secutus maximus vir Iosias Merce-
rus in editione ea, quâ longè post se reliquit Hadriani Iunii, Dio-
nysii Gothofredi, aliorumque industriam.

14. S. *Vtilis etiam opera est, quam Isidorus, Hispalensis Ecclesie E-*
piscopus Metropolitanus, præstitit in xx Originum libris.

Quos ex optimis quibusque scriptoribus, plerisque etiam Eccle-
siasticis, compilavit. Claruit mox à temporibus Mauriti Impera-
toris, & Reccaredi, Hispaniæ regis. Castigationem edidit Basileæ
Bonaventura Vulcanius, præceptor meus: sed multo postea ex
Mssis Codd. emendatiorem juris publici Parisiis † fecit Iacobus du ^{† an. 1601.}
Breul Monachus S. Germani à Pratis: qui &, unde pleraque omnia
hauserit, in notis suis exposuit.

15. S. *Ad ἐξηγησιν etiam pertinent Cornelius Fronto, Fulgentius*
Planciades, & alii:

De quibus diximus libro 1 de Arte Grammatica car. v.

16. S. *Ἐξηγητικῶν etiam exornarunt multi è Græcè scriptoribus, &*
quidem, cum adhuc ea lingua obtineret.

Sic, Photio teste in bibliotheca, scripsit Dorotheus *περὶ τῶν ξένων*
εἰρημένων λέξεων. Etiam *περὶ γλωσσῶν* est Pamphilus Alexandri-
nus, Grammaticus *Ἀριστάρχου*, unus ex iis, quos exscribit Sui-
das,

das. De iisdem egere, Simmias Rhodius, Amerias Macedo, Clitarchus, Philoxenus, & tot alii, memorati cum aliis, tum Athenæo, & Suidæ: à quo & XIX illi, è quibus sua congeffit, in vestibulo operis referuntur.

17. §. Ex iis, qui super sunt, præcipui sunt nominis Iulius Pollux, Harpocratio, Hesychius, Suidas.

Quorum Pollux Onomasticon suum Cæsari Commodo dicavi. Harpocratio Valerius dictus, Rhetor Alexandrinus, λεξικὸν decem Rhetorum reliquit. Ac vel hic est Harpocratio ille, quem Veri imperatoris præceptorem fuisse Capitolinus scribit: vel is fuerit Aelius Harpocratio Sophista; à quo & ipso Suidas ait actum esse de vocibus, quæ Rhetoribus ignotæ. Multa iisdem verbis tradidit, quibus Athenæus; ut vel hic Harpocratationem, vel is Athenæum, exscripserit. Nempe æquales fuere, utcumque fortassis alter alteri supervixerit. Sanè & Athenæus claruit temporibus Antonini Philosophi, & L. Veri Imp. ac postea etiam vixisse, arguit, quòd libro XII quædam narret de Commodò Imperatore: idque eâ libertate, ut ad Pertinacis etiam, ac Severi tempora pervenisse videatur.

** annot. in Callim. hym. Diana.* Hesychii λεξικὸν Græcæ linguæ thesaurum ducebat præceptor in Græcis meus Bon. Vulcanus*. Qui & gentilem, non Christianum, fuisse, censet †. Mihi ille, quem gentilem fuisse Suidas putat, diversus ab hoc videtur. Sanè lexicæ scriptor tam multa admiscet è Scripturis, eorumque Græcis interpretibus, ut non aliud liceat suspicari. Suidas minimùm ante annos vixit quingentos: nempe temporibus Alexii Comneni. Imò, si idem est Suidas, cujus meminit Stephanus, sive Hermolaus Byzantius, qui Iustiniani Imperatoris temporibus in epitomen redegit, ante annos fuerit millenos. Hoc si placeat, multa addiderint juniores; quomodo Calepinus toties recoctus varia à variis percepit incrementa. Nec è recentioribus suâ laude spectandus Varinus Phavorinus Camers, episcopus Nucerinus; qui lexicon suum, Ioannis Lascharis etiam, & Scipionis Carteromachi verbis meritò prædicatum, Iulio de Medices Cardinali dicavit: ut, quam recens sit, non possit ignorari. Angelus Politianus Græco quodam epigrammate sic laudat, ut hominem Latinum (Camerinum enim è patria, ut ajebam) dicat ἀπιπελαγυῶν, nunc ipsam sustinere, atque alere Græciam. CAP.

CAPUT VI.

De Exegetice vocum coniectarum.

2. §. **H**ætenus de Exegetice vocum singularum. Superius verò dicebamus, quemadmodum Technice non in privis tantum vocibus occupatur, sed etiam in earum structura: ita & Exegeticen non solum vocum singularum vim exponere, sed simul coniectarum. Atque ad hanc partem referendis, qui proverbiorum vim, & originem, enarrant. Quales olim multi fuere magni nominis: sed quorum scripta injuriâ temporum nobis deperierint.

In his Aristoteles fuit, cujus παροιμιῶν librum memorat Diogenes Laërtius, atque alii. A Cephisodoro tamen, Isocratis discipulo, eoque Aristoteli iniquiori, reprehensus hoc nomine fuit, ὡς ἔ ποιήσας λόγους ἀξιῶν τὸ παροιμίας ἀθροίσας: quasi non opera pretium fecisset coaceruandis adagiis. Testis Athenæus lib. I. Verum non eo minus magistri vestigiis institit Theophrastus: qui & ipse de Proverbiis scripsit; ut indicat Harpocration in Ἀρχὴ ἀνδρῶν δεικνύσι. Sed & idem factum ab altero Aristotelis auditore, Clearcho Solensi: ut scimus ex Athenæi Δειπνοσοφ. lib. IV, & VII. Facileque assentior Schotto, etiam, apud Theocriti scholiasten, non valde antiquum, in idyll. V, nomen *Clearchi*, pro *Cleanthis*, reponi oportere. Ex Suida discere est, itidem proverbia collegisse Æschylum, Thætetum, Aristarchum, Demonem: cujus & liber de Proverbiis decimus quartus laudatur ab eo, qui voces Demosthenicas exposuit. Atque idem Suidas, & Lamprias in indice librorum Plutarchi, memorant Seleucum *περὶ τῶν παρ' Ἀλεξανδρεῦσι παροιμιῶν* * *de proverbiiis apud Alexandri-*

Adhæc Didymi meminit Helladius in Chrestomathia apud Photium in bibliotheca. Imò ex eo, & Tharræo, sua se compilasse, agnoscit Zenobius. Atque idem, præter Æschylum, de quo dixi, celebrat quoque Mylonem *παροιμιογράφον*. Apud Stephanum in *Τέλεινα* etiam videas tractasse hoc argumento Apollonidem Nicenum. E Latinis veteribus non occurrit alius, præter L. Appulejum Madaurensis. Proverbiorum ejus librum secundum citat Sosipater lib. II.

2. §. Eorum, qui ad tempora nostra perdurarunt, duo illi sunt antiquissimi; Zenodotus, sive potius Zenobius, & Diogenianus Heracleota: quorum uterque vixit temporibus Hadriani Caesaris.

De amborum ætate testis Suidas. Priorem sæpius Zenodotum, rariùs Zenobium vocat Erasmus: nec de priori auctoritas deficit. Nam ipse prolegomenis in Chiliadas ait, sequi se Aristophanis scholiastem ἐν Νεφέλαις, ubi sic vocetur. Videtur interim præstare Zenobii appellatio; quando ita Suidas, & ipsius Zenobii codd. Adit Suidas, tribus libris sua exscripsisse ex Didymo, & Tarrhæo. Alter erat Diogenianus Heracleota, dubium, utrùm ex Ponti, an aliâ Heraclea. Operis περὶ παρρησιῶν meminit quoque Suidas: ubi manifesto errore legitur, περὶ ποταμῶν, & περὶ ποταμῶν scripsisse. Nam sine dubio adsentiendum Andr. Schotto; qui posteriori loco περὶ παρρησιῶν corrigit: quod opus hodieque extare dicebamus. Primus verò è codice Electoralis bibliothecæ Palatinæ, & altero V: Cl. Petri Pantini, publici juris fecit Andreas Schottus, vir non uno nomine præclare meritis de Rep. literaria. Ex hoc Diogeniano adagia se in lexicon suum transcripsisse, refert ipse Hesychius in præfatione, quæ est ad Eulogium sodalem.

3. §. Huic pari geminam Schottus proverbiorum appendicem addidit; è Vaticana unam bibliotheca, ex Suida alteram.

Vidit priorem Erasmus: sed non satis liquet, cur eam Plutarchi vocet. Num dicemus, illum cum Plutarchi codicibus reperisse compactam: atque inde credidisse, vel Chæronensis illius, vel junioris esse Plutarchi foetum? Quicquid istius fuerit, saltem Plutarchi esse senioris opus nequit. Nam in Proverbiis numerat adag. LXXXIX, Σαὺλ ἐν προφηταῖς, Saul in Prophetis. Deductum hoc adagium ex I, sive III Regum cap. x. Vnde proverbium nemo peteret gentilis. Nec vel Lamprias ejus operis meminit Indice operum Plutarchi; nec Plutarcho tribuit ante Erasmum quispiam.

4. §. Supersunt & paræmiæ Michaëlis Apostolii: qui non nisi ante annos circiter ducentos vixit.

Quippe familiaris Gemisti Plethonis, æqualis etiam Bessarionis, patriarchæ Niceni. Ac exstat quoque ejus panegyricus ad Fredericum III. Imperatorem. Paræmiæ illius primus Basileæ edidit Hervagius

vagius anno CIO, IO XXXVIII. Sed duplo auctius id opus prodiit post-
ea curâ Petri Pantini, & Andreæ Schotti.

5. §. *E Latinis, quos habemus, præcipuam meruit laudem Desiderius Erasmus.*

Cœpisse se ait hoc proverbiorum argumentum tractare anno
CIO IO. Atque ante obitum decies, & amplius, auctius semper au-
ctiusque, divulgavit. Post eum multi alii hanc provinciam susce-
perunt. In his erudita emicat industria Hadriani Iunii Hornani;
qui Erasmo octo centurias, & dimidiam adjunxit. Proxima laus vi-
detur Ioannis Alex. Brassicani, & Ioan. Ulpii. Sed omnes nihil
attinet memorare: quando vulgo uno fere volumine cum Erasmi,
& Iunii proverbii, excudi solent.

6. §. *Præterquam verò, quòd proverbiorum notitia plurimum confe-
rat ad melius intelligendos veteres scriptores; quæ res ad Gram-
maticen pertinet: etiam usus eorum ornatum adfert orationi; quâ
parte inservit arti Rhetoricæ.*

Vide Demetrium *Ἐπι ἐγγυνείας.*

7. §. *Nec modò arti Rhetoricæ conducit; sed, quod longè excellentius,
etiam facultati Oratoriæ. Siquidem ea, ob antiquitatem, adfe-
runt majestatem, & pondus quoddam, orationi, ad facile persua-
dendum.*

Ideò Aristoteles quoque ea lib. I Rhetoricorum * inter argumen-
ta ἀπὸ τῆς ἀρετῆς † reponit, velut illustre testimonii genus. Fabius quoque
lib. V. cum exemplis conjungit, ac Deorum subjungit oraculis. Ma-
gnopere etiam vim eorum aperit; quòd, ut ibidem legas, Non du-
rassent æternum, nisi vera omnibus viderentur.

8. §. *Multa adhuc proverbialia historia lucem præbent; uti ipsæ vicif-
sim ex historia capiunt lucem.*

Quod inde est, quia plerisque ab veteri historia sit origo. Quale
illud, *Veriora iis, quæ ad Sagram acciderunt. Haut curæ Hippoclidis, & c.*

9. §. *Præcipua verò adagiorum est utilitas, quòd magnam partem ad
vitæ institutionem pertineant.*

Usque adeò, ut Donatus, ac Diomedes, in adagio τὸ γυναικῶν
requirant; perperam quidem; luculento interim argumento, sic
plurimum contingere. Atque idem magni Aristotelis iudicium

* cap. ult.
ex vulgari
distinctio-
ne: sive se-
cundum
illam Da-
nielis Bar-
bari, &
Sturmii,

cap. 45.
† in arti-
ficialia.

fuit; ut refert Synesius, Cyrenensis episcopus, in Encomio Calviti
 tii †: Ἡ παροιμία σοφόν. Πῶς δ' ἔχει σοφόν; πρὸς ὧν Ἀριστοτέλης φη-
 σίν, ὅτι παλαιᾶς εἰσι φιλοσοφίας, ἐν τῇ μεγίσταις ἀνθρώπων φθοραῖς
 ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα πρὸς ἡμᾶς συντομίαν, καὶ δεξιό-
 τητα. Παροιμία δὴ καὶ τῆσδε καὶ λόγου ἔχων ἀξιόματ' ὅθεν κατη-
 νέχθη φιλοσοφίας τὴν δευτερεύουσαν, ὥστε βόειον ἐπιβλέπειν αὐτῇ.
 Πόμπου γὰρ οἱ πάλαι τῇ νῦν εἰς ἀλήθειαν ἄσοχώτεροι. *Paræmia*
quiddam sapiens est. Quidni enim? cum Aristoteles dicat, paræmias
veteris esse Philosophie, magnâ humanarum rerum calamitate, deperdi-
tâ, reliquias quasdam, partim ob compendium, ac brevitatem, partim
ob gratiam quandam, ac dexteritatem, perdurantes. Proverbium e-
nim sermo est dignitatem habens, è Philosophia, unde antiquitatem tra-
xit, depromptam. Adeò ut gravi ac torvo vultu eam intueatur. Ve-
teres enim longè perspicaciores fuere in veritate cognoscendâ, quàm qui-
nunc sunt.

CAPUT VII.

Ad puram dictionem comparandam non sufficere
 lectionem Grammaticorum: sed requiri, ut versemus, &
 imitemur bonos auctores: & quis ordo in iis servandus. Præ-
 terea quid de veteribus sentiendum, qui Grammati-
 corum curæ subjecerunt Poëtarum enarra-
 tionem, & iudicium de scri-
 ptoribus.

1. S. **Q**uanquam verò purè loquendi disciplina solùm versetur circa
 artis præcepta, & verborum significationes: non propterea exi-
 stimandum, solùm Grammaticis legendis perveniri ad puri ser-
 monis laudem. Præterea enim diligenti lectione, & imitatione
 classicorum scriptorum opus est.

Imò ne quidem differenda horum lectio, usque dum multùm in
 nobilibus illis technicis, & lexicographis, quos diximus, erimus
 versati: sed versandi sunt nobis, simul ac facilioribus aliquot præ-
 ceptis, & notitiâ vocum communiorum, fuerimus imbuti; sic ut
 jam balbutire Latine incipiamus. Ubi verò & longiùs paullò pro-
 vecti erimus, tum demum addemus vetustos illos technicos, ety-
 molo-

mologos, & cæteros vocum explanatores, quò ex iis etiam causas discamus sermonis Latini.

2. §. In legendis auctoribus planè ordo aliquis est servandus. Nempe à facilioribus incipiendum: ut sunt fabellæ Æsopica, vel colloquia familiaria, aut desumpta ex historia sacra, ut ita cum lingua notitia simul pietas, ac boni mores imbibantur. Hinc legendi scriptores classici: quales è Latinis præcipuè sunt Cicero, Cæsar, Terentius: Scriptor, ut ad nomen ipsum alludamus, terendus adolescentiæ noctu, diuque.

3. §. Hinc ad alios, atque alios, deveniendum; idque eo ordine, ut ultimi legantur, qui plurimùm ab felici Augusti avo recesserint.

Sed de hoc Latinorum scriptorum delectu accuratiùs diximus in Partitionibus Oratoriis*.

4. §. Quod de ordine studiorum dicebamus in Latinis; idem in Graecis habet locum. Quare neque hic ab amplis nobiliorum Grammaticorum commentariis veniendum ad auctores bonos: sed ab his ad Grammaticos illos. Inque auctoribus præmittendi faciliores.

Ut, præter fabellas Æsopi, sunt faciliores dialogi Luciani, nihil moribus noxium habentes. Inde & Aristophanes addatur, & cætera Luciani: item Herodotus, & Xenophon; Isocrates, & Demosthenes. Ab his ad alios gradum capessemus.

5. §. Olim verborum Græcorum doctrina initio ex Homero, & Poëtarum aliis, discabatur.

Unde apud Sextum Dionysio Thraci in præceptis Grammatices definitur hæc ars, ἐμπειρία τῶν ποιητῶν, καὶ συγγραφεῶν, λέξεων· experientia eorum, quæ dicitur à Poëtis, ac Scriptoribus. Ubi Ptolemæo Peripatetico displicet, quòd vocet ἐμπειρίαν. Atque idem improbat Asclepiades; qui retinet definitionem Dionysii, exceptâ voce ἐμπειρίας. Porro ex eo, quòd Dionysius, & Asclepiades, Poëtis opponant τὰς συγγραφείας; rectè colligit Sextus, in eligi τὰς κατὰ λόγῳ πρᾶγματ' ἀσχυρίας, eos, qui prosâ scripsere. Nec multùm abeunt Demetrius Chlorus, & alii; qui, ut Sextus ait, maluere dicere, esse eam τέχνην τῶν ποιητῶν τε, καὶ τῶν κοινῆν συνήθειαν λέξεων εἰδησιν· notitiam vocum, quæ apud Poëtas sunt, quæque in communi usu.

* lib. 4.
cap. 4. §.
61. ac deinceps.

6. §.

6. §. *Nunc satius est incipere ab illis, qui prosâ scripserunt. Nam communis loquendi forma, qualis ea est, quæ prosa dicitur, est fundamentum dictionis Poëticae; quæ peculiaris lingua est, ac ferè figurata; ut per vulgarem illam debeat exponi. At prius necesse est intelligi poëtarum interpretes, quàm nos posse poëtas intelligere speremus. Olim autem dispar erat ratio; quia tum lingua Latina, ac Græca, erant vernacula, ut interpretum linguam novissent à pueritia.*

Quare, si rem accuratè inspiciamus, non alius nunc ordo est in eundus, ac olim. Nam ætatis solùm, non ordinis est discrimen. Olim quippe linguam vulgarem à teneris discebant unguiculis; grandiusculi ad poëtas animum appellebant: nos grandiusculi acquirimus notitiam linguæ vulgaris, ac natu majores discimus poëtas.

7. §. *Ordinem hunc etiam natura comprobat. Prius enim est simpliciter loqui, quàm ornatè; prius ornatè, quàm metro.*

Triplex quippe est studium sermonis à natura nobis datum: loquendi emendatè, ornatè, & modulatè. Vnde tres illæ artes, Grammaticæ, Rhetoricæ, Metricæ: quarum posterior priorem semper continet: quomodo in circulis circa centrum idem descriptis major semper continet minorem. Itaque à Grammaticæ adscendimus ad Rhetoricen, quæ emendato sermoni adjungit ornatum: à Rhetoricæ adscendimus ad Versificatoriam. Sic liceat eam appellare, quæ sermoni emendato, comtoque, metrum superaddit.

8. §. *Nec assidua bonorum scriptorum lectio sufficit: sed etiam requiritur imitatio, secundum illud, Solus & artifices qui facit, usus erit.*

Cujusmodi ea imitatio esse debeat, jam plures tradidere: in his Sebastianus Foxius Morzilius Hispalensis libris duobus, quos de imitatione, seu de informandi styli ratione inscripsit. Atque hi non ad puram modò, sed ornatam etiam orationem, atque ad eò planè oratoriam, muniunt viam. Vide commentariolum nostrum de Imitatione oratoria, ac poëtica, & veterum recitatione.

9. §. *Hæc doctrina de puro sermone bonam nobis primæ ætatis partem absument. Quod olim non erat necesse: præsertim in Græciâ: quia,*

quia, ut diximus, linguam Græcam, quâ artes omnes, ac philosophia ipsa tradita est, pene cum lacte hauriebant.

Eaque potissima est ratio, cur olim ad tantum fastigium pervenerint philosophi in Græcia. Nam bonos annos, quos in Latinæ, Græcæque, linguæ studio insumimus, illi mathesi, ac philosophiæ impendebant.

Quia satis ex his liquet, quæ requirantur ad purum sermonem comparandum: ab Grammaticæ jam ad proximas abirem, disciplinas; nisi manum injicerent aliqui, qui latius, quàm nos fecimus, Grammaticos limites extenderunt. Hoc autem trifariam faciunt. *Primum*, quia per *Methodicæ* non solum intelligunt præcepta bene loquendi, sive puri sermonis: sed etiam de tropis, & schematibus: item de modulatione carminis. Sed cur ea, propriè si loqui velimus, non sint pars Grammaticæ; mox dicam, ubi ad artem Rhetoricam, & Metricam, fuerit deventum. *Alterum* est, quòd per *Exegeticæ* intelligunt non solum, quæ ad significationes vocum pertinent; sed enarrationem quoque scriptorum; præsertim poëtarum. Sic Fabius lib. I, cap. IV: *Hæc professio brevissimè in duas partes dividitur; recte loquendi scientiam, & poëtarum enarrationem.* Hanc sub alio etiam nomine alii subjiciunt Grammaticæ: ut ex Sexto Empirico mox videbimus. Opinio hæc inde orta est, quòd Grammatici poëtas explicarent, & alios scriptores: poëtarum verò, oratorum, historicorum scripta, referta sint multis ad rerum naturam, & alias scientias, pertinentibus. Verùm parum cogitarunt, Grammaticam non enarrare ista ex Grammaticis; sed aliis scientiis: eoque propriè ista pertinere ad alios; uti astrologorum explicationem ad astrologum; medicarum rerum ad medicum; atque ita in cæteris: in quibus Grammaticus cæcutit; nisi idem aliis sit scientiis imbutus. Nempe Grammaticus, quatenus Grammaticus, solum judicium fert de iis, quæ ad verborum curam pertinent: vel, si per Grammaticæ intelligatur *Φιλολογία*, de iis præterea, quæ ad historiam vel veram, vel fabularem referuntur; vel inde dependent: ut si ex phrasi, historia, vel fabula, liqueat de loci emendatione; vel an liber, aut versus sit genuinus. Sic igitur statuendum, distributionem Grammaticæ ab iis allatam, non esse petitam ex natura artis, sed professione artificum; qui temporibus

bus veteribus etiam poëtas enarrabant; non solum ope Grammatices; sed aliarum etiam scientiarum, quas sibi multo studio compararant. *Tertium* quoque est, in quo ab iis abeamus; uti quod Grammatices etiam partem faciunt *κρητικῶν*: quam ita appellant, quia de omnibus scriptoribus, poëtis præcipue, iudicium ferat. Atque hanc sententiam etiam adducit Sextus Empiricus: sed aliter nuncupat. Locus est adversus Grammaticos cap. iv: ubi cum primam Grammatices partem fecisset *τεχνικῶν*, sive *artificiosam*; alteram *ἰσομετρῶν*; tertiam nominat *ἰδιαιτέραν*, sive *magis propriam*. Etamque ait exponere difficilia omnia in poëtis, & aliis scriptoribus: item germana distinguere ab adulterinis. De poetarum enarratione quod ait, satis excussimus, cum de *ἐξηγητικῆν* diceremus. Ad iudicium quod attinet de scriptis, aut versibus genuinis; sunt quidem aliquæ in isto etiam Grammatici partes; ut si ex impura dictione colligat, aliquid non esse germanum; item partes sunt philologi, ut si de eo statuat ex *ἀπιστορησία*, vel quia scriptor meminerit illorum, qui longe post vixerint: sed maiores partes sunt ejus, qui *πολυμάθων* profiteatur: qualis ex mathesi quoque iudicium faciet: maxime verò, si quis præterea philosophiam, medicinam, jurisprudentiam, animo sit complexus. Nam & poëtæ, atque alii, etiam admiscere, vel tangere quædam solent, ex penitiori philosophia, & ejus stolonibus, deprompta. Atque hæc satis ostendunt, alios esse Criticos, alios Grammaticos: quod etiam Cratetis iudicium fuit; ut Sextus Empiricus ait adversus Grammaticos cap. iii. Vide & fuse eundem de isto differentem cap. xiii. Pluribusque hoc ostendam, cum de Philosophiæ stolonibus differam.

CAPUT VIII.

DE ARTE RHETORICA.

1. §. **H**abemus de puritate: nunc videamus de cura ornatus; circa quem ars Rhetoricæ versatur.

Nec de nihilo putandum, quod *artem* potius dicam, quam *facultatem*; cum plurimum hæc distent. Ars Rhetoricæ solum agit de interno sermonis ornatu: non item de externo; cujusmodi est à pronuntiatione, sive actione idoneâ. Ac multò minus tractat de inventionem argumentorum ad persuadendum aptorum; vel de eo-

rum

rum *δισκοποιία*, sive dispositione. At universa istæ complectitur facultas Rhetoricæ, sive Oratoria, quæ & Eloquentia dicitur. Tam grande discrimen proficiscitur à materia, & fine diverso. Omnis materies quodammodo est capax ornatus: qui hoc unum præstat, ut quid suavius accidat ad aures. Hoc locum quoque habet in epistola familiari de prædioli ubertate, & elegantia, de villici fuga, in nuncio de morte conjugis, vel fratris, vel ludis in urbe prope diem futuris: item de siderum natura, vel animalium, aliisque hujuscemodi. At Oratoria facultas proprie regnat in senatu, vel judiciis, vel ad populum: inque judiciis agitur de justo, & injusto; in deliberationibus de honesto, & turpi; utili, & inutili. Vnde Oratores non tam prodeunt ex Rhetorum Gymnasiis, quàm Philosophorum spatiis: ut Cicero etiam in Oratore testatur. Idem ex eo cognoscimus, quòd Cicero, & alii, Oratoriam definiunt scientiam prudenter, copiose, ornateque dicendi. Ut omnino ad prudentiam politicam pertineat. Hæc enim partim in actione, partim in oratione civili, attenditur: quemadmodum plenius explicabitur, cum de philosophia practica, & variis studiis ex ea prognatis, dicetur.

2. §. *Partes artis Rhetoricæ sunt duæ; Prior tradit generalia Flocutionis præcepta, non habit à ratione materia, vel characteris. Estque hæc partim de compositione, partim dignitate. Compositio vel est de junctura, sive literarum concursu: vel de periodo, ac numero. Dignitas est de tropis, & schematibus. Pars Rhetoricæ altera continet præcepta specialia pro diversitate materia, ac characteris.*

Quemadmodum in domo exstruendâ partim ad ea attenditur, quæ eam firmiorem reddant, partim quæ elegantiores: ita in oratione condendâ studemus, ut ea sit tum pura, tum venusta & elegans. Sed conditor orationis prius præstat, quatenus est Grammaticus: posterius, quatenus idem est Rhetor. Vtcunque enim sint diversa artificia, in eodem tamen artifice concurrunt. Hæc venustas observatur, tum in compositione; quæ juncturam, periodum, & numerum comprehendit: tum dignitate; quæ tropos, & schemata adsumit. Interim singula horum variare debent pro argumento, & genio cujusque. Vnde varius character; tenuis, medius, ab sublimis. Eaque specialis doctrina quasi Colophonem imponit arti Rhetoricæ.

3. §. De elocutione, sive ornatu, præcipua & Gorgia, & aliorum Sophistarum, cura esse solet.

Imò & Isocrates hac parte erat nimis anxius. Itaque ut fucatam, & calamistris inustam, meretrici similem dicebat Cæsar Scaliger: qui Platoniam dictionem matronæ gravi, ac decoræ: Aristotelicam virgini honestæ conferebat.

4. §. Scriptores de Elocutione exstant complures. Pauca, sed bona, tradidit Aristoteles in Rhetoricorum tertio. Longè verò accuratius, ac fusiùs, de ea tractarunt juniores. Ex iis supersunt, Dionysius Halicarnassensis in Criticis, ac Rhetoricis; Hermogenes Ἡρόδοτος; Demetrius Alexandrinus, qui vulgò Phalereus; Longinus Ὁμήρου. Item è Latinis, Tullius, Rutilius Lupus, Quinctilianus, Aquila Romanus, Iulius Rufinianus, Ruffinus.

De hisce abunde diximus lib. de natura Rhetorices, & Rhetoribus antiquis.

5. §. Plerique Grammatici veteres hanc ornandæ dictionis curam magnâ ex parte sibi vindicarunt. Ut qui de tropis, & schematibus, egerint in Grammaticis Institutionibus.

Factum hoc à Charisio lib. II, Diomede lib. II, item Donato; ut mittam juniorum non paucos.

6. §. Ac de tropis quidem nolim cum iis ferram reciprocare. Quippe Grammatici est interpretari significationes verborum. At hoc accuratè fieri nequit, nisi doceatur, quæ propria, ac princeps fuerit significatio: quæ aliena: & qua de causa in aliena sumatur: causæ verò istæ pronatura troporum variant.

Siquidem vel in alienam significationem vox transfertur ob similitudinem; ut in metaphora fit: vel ob vinculum non essentielle quidem, attamen quale est rei, & ejus, quod rei inest, vel adest: quemadmodum ubi unum est causa externa, alterum effectum; vel unum est subjectum, alterum adjunctum; cujusmodi permutatæ metonymia: vel ob nexum ἁσπώδη*; sicuti quando unum est totum, alterum pars; qualium significationem invertit synecdoche. Hæc in significationibus vocabulorum exponendis sedulò distinguere debet Grammaticus; quando plurimùm ea res facit ad naturam vocum meliùs intelligendam; cùm eadem vox aliud possit significare propriè, aliud κτ̄ μεταφορῶν, aliud κτ̄ μετανομίαν; aliud

* Essentia-
lem.

κτ̄

καὶ σωυεδοχλω'. Vnde tantus sæpe interpretum dissensus; præsertim in Hebræis.

7. §. Verùm dispar est schematum ratio: ubi non attenditur ornatu ab inversione significationis; sed formis aliis, orationem velut coloratâ veste induentibus, vel gestuum diversitate quasi animantibus. Quæ nihil ad Grammaticum; prout quidem id vocabulû nunc sumimus.

Sic enim munia sua explêrit, si tradat, sine quibus purus esse sermo non possit. Alia si addat, jam aliena invadit.

8. §. Olim tamen Grammatici quidam, ne schematum quidem doctrinâ contenti, etiam profitebantur dicendi elementa, quæ Græci vocant *ωεγυμνάσματα*.

Vnde & Priscianus Grammaticus de Præexercitamentis scripsit.

9. §. Sed omnino prudentiùs alii eâ parte cedebant illis, qui propriæ hæc artis esse dicerent, à qua Rhetores vocarentur.

Parum interim refert, utrùm à Grammaticis ea, an à Rhetoribus, hauriantur; dummodò suo tempore discamus: hoc est, ubi in verborum proprietate, ac differentiis, mediocriter erimus versati, & aliquem etiam in historiis, ac fabulis, fecerimus progressum. Antea id conari sit operam ludere. Notum illud Comici †: † *Plant. Pœn.*
Sine pennis volare haut facile est.

CAPIT IX.

DE ARTE METRICA.

1. §. **V** Idimus de sermone puro, ornatog, : qualis in prosa etiam esse debet. Venio nunc ad metrum; quod præstat, ut quid carmen & sit, & dicatur.

Habet quidem & numerum Orator: sed is diversus est à poëtico: nec metrum, sed rhytmus vocatur. Quæ duo quomodo differant, exposui lib. iv. Instit. Orat. cap. iv, sect. ii.

2. §. Quemadmodum verò plerique ex Grammaticis antiquis sibi vindicarunt artem Rhetoricam: ita & nonnulli putarunt, Grammatices partem esse rationem condendi carminis.

Hinc Seneca epist. lxxxviii: Grammaticus circa curam sermonis versatur; &, si latius vagari vult, circa historias; jam, ut latissime fines suos proferat, circa carmina. Mox etiam tria hæc conjungit,

verborum diligentiam; historiarum, fabularumque notitiam; & legem, sive modificationem versuum. Et Diomedes quidem, ex tribus rei Grammaticæ libris, tertium poëticæ impendit. Pluresque alios mox referemus.

3. §. *Nostra verò hæc sententia est, licere adversus Grammaticum lineam poscere, si profiteatur, non alia tradere se velle, quam illa suæ artis, atque interea doceat artem metricam. Si enim Grammatici solum fuerit explicare, tum quid unaqueque vox significet; tum vocum ἀναλογίαν, Ἐ ἀνωμαλίαν, Ἐ quæ alia pertinent ad præcepta puri sermonis: Metrica ars statui nequit Grammatices pars; cum aliud sit purè, aliud ornatè, aliud metricè loqui.*

Interim, ne videamur λογομαχεῖν; agnoscimus lubentes, Metricam etiam dici posse Grammaticæ partem; si cum Seneca, Fabio, & veterum aliis, eo nomine intelligamus Philologiam. Hæc enim præter pure loquendi peritiam, ulteriorem etiam styli curam comprehendit: eam nempe, quam arti rhetoricæ, ac metricæ, debemus, Imò & historiam, tum veram, tum fabularem, suo ambitu completitur. Denique, tam latè ab antiquis sumi solet, ut Grammatices, sive Philologiæ partem facerent Criticen, scientiarum omnium difficillimam: ut quæ de cunctis scriptoribus, præcipuè Poëtis, iudicium promittat; neque id universè modò, sed etiam de singulis, quæ, in iis legendis, veniant in controversiam. Quæ de isto sententia sit nostra, jam antea exposuimus.

7. §. *Metricæ artis utilitas est, quòd, quæ involvantur numeris, Ἐ quasi claudantur, ea tum majori legantur voluptate, atque audiuntur, tum diutius retineantur.*

Sanè oracula, & salubria vitæ præcepta, non alià de causâ numeris includere, quam quia & suaviùs, & altiùs, in pectus descenderent.

5. §. *Partes artis metricæ sunt duæ: una communis, sive eorum, quæ omni metro competunt: altera propria, sive illorum, quæ certi sunt metri.*

In priori partim agitur de pedibus, unde metrum constat: partim de metri definitione, & quomodo à rhythmo distinguatur: partim de metri affectionibus; ut sunt tres istæ; cæsura, quales triemimeris, penthemimeris, &c. κατὰ λέξιν, sive depositio, cujus ratione versus dicitur acatalecticis, catalecticis, &c. dimensio, quæ per μο-

DE ARTE METRICA.

ὑποδιασ fit, vel *διποδιασ*. Altera pars distinctè agit, tum de unius generis versibus; uti de carmine heroico, jambico, trochaico, choriambico, ac cæteris: tum de carmine ex diversis metris composito, & vario ejus discrimine pro colis, & strophis.

6. §. *Metrorum non unus est inventor; sed pro metrorum varietate sunt alii, atque alii.*

Heroico nihil antiquius apud Græcos. Hoc invenisse creditur Phanothea, una ex Apollinis vatibus: quæ sub Abante Argivo, vel Acrisio, vixisse dicitur. Jambum, ut ajunt, Ananias reperit, perfecit Archilochus Parius. Quis auctor sit Pherecratii, Archilochii Anacreonteï, Sapphici, Phalæcii, Glyconii, Asclepiadei, Alcmani ipsâ appellatione indicari videtur. Credibile tamen est nomen interdum da um, non ab auctore; sed eo, qui præcipuè illud nobilitavit.

7. §. *Ex Græcis, artis metricæ scriptoribus, præcipua est laus Hephaestionis.*

Sub Hadriano Imper. claruit, & cum Scauro, ac Harpocrate, inter Veri Imper. præceptores reponitur à Capitolino.

8. §. *Ex Latinis hanc artem suavissimis versiculis constrinxit Terentianus Maurus, Syenes in Ægypto præfectus. Prosâ de eâdem eger, Diomedes libro IV, duo Marii, Victorinus, & Plotius, Servius in Centum metris ad Albinum. Adhæc Casius Bassus, & Atilius Fortunatianus.*

Ut Censorinum præteream, vel quisquis ille fragmenti à Carrione editi cum Censorino auctor. Sed & Priscianus tractavit de metris Comicis; ac particulatim de Terentianis Rufinus. Atque hæcenus de sermonis paritate, ornatu, metro; in quibus primam Philologiæ partem versari dicebamus.

CAPIT X.

De Philologiæ parte altera, quæ Historice dicitur: ac primùm de ejus divisione in Geographiam, Chronographiam, Genealogiam, & Historiam propriè dictam.

1. §. *Altera Philologiæ cura est enarratio historiarum. Unde ea Historice dicitur. Propriè autem historia est rei gesta expositio. Sed*
laxius

laxius nunc eo nomine etiam antiquitates, ritus, ac jus antiquum, intelligimus. Nempe eo, quod hac, etsi diversa sint, arctissimo tamen vinculo cohaereant. Quin & fabulae eo nomine continentur.

De hac Philo *ᾧ ἐὶ εἰς ἀρχαίων ἱστορίας συνόδῃ· Γραμματικὴ ἱστορίας ᾧ ἐὶ ποιητικῆς, καὶ συγγραφεῶν ἀναδιδάξασα, νόησιν, καὶ πολυμαθεῖαν ἐργάσειαι.* *Grammatica historias, quae apud Poetas, & alios Scriptores sunt, enarrans, variam eruditionem conferet.* Videmus ut non ἀπλῶς Historias dicat, sed addat, quae leguntur apud Poetas, & alios Scriptores; ex quibus Historici καὶ ἐξοχὴν συγγραφεῖς dicuntur. Quo satis indicat, se *Historiae* nomine non veras modò, sed etiam fabulosas narrationes complecti. Quod pluribus mox explicabimus.

2. §. *Studium hoc antiquitate etiam commendatur. Nec enim historia Mosaicâ scriptum ullum vetustius est.*

Ut valde erret Plinius lib. VII. cap. LVI; ubi historiam ait à Cadmo Milesio inventam. Nam Cadmus ille, ut paulò junior Orpheo fuerit, quod apud Suidam legere est; tamen sic quoque penè seculis tribus distet à Mose. Reverâ autem vixit paulò ante expeditionem Persarum in Græciam; ut testis est Flavius Josephus priori contra Apionem libro. Ita ut Cadmus, qui antiquissimus est Græcorum Historicus, sit nongentis annis recentior Mose.

3. §. *Materia historiae est quadruplex. Nam vel est locorum, vel temporum, vel generis, vel actionum. De locis est Geographia; de temporibus, Chronographia; de genere, seu stirpibus, Genealogice. Sunt quae haec tres quasi faces historiae de actionibus: quae quartum obtinet locum; ac praecipuè nomen Historiae meretur.*

† lib. 4.
de L. L.

Præit ad hanc divisionem quadripartitam Asclepiades apud Sextum Empiricum. Ubi historiam ait versari circa personas, actiones, loca, tempora: personas verò esse divinas, humanas, heroicas. Ac convenit Varro †, cùm omnia vocabula referri ait, ad quatuor has classes; corpus, actionem, locum, tempus. Sed omnium apertissimè Eustathius, Thessalonicensis Episcopus, commentario suo in Dionysium de situ orbis. Ubi historiam dividit in τὸ τοπικόν, χρονικόν, γενεαλογικόν, καὶ πραγματικόν. Propriè autem historia est, quae τὸ πραγματικόν exponit. Ejus verò quasi oculi, aut faces, sunt γενεαλογία, γεωγραφία, & χρονολογία.

CAPUT

CAPUT XI.

De Geographia, ac ejus origine, & usu; deque veteribus Geographis, tum Græcis, tum Latinis.

§. I. **G**eographia describit, tum Oceanum, ac maria; tum continentes, insulas, ac peninsulas.

Nimirum agit de tota sphaera terrestri: eoque non modò terrarum situm depingit, quæ propriè sit γεωγραφία, ut vocabulum indicat: sed etiam aquarum, quæ dicitur ὑδρογραφία.

2. §. Continet γεωγραφίαν, χωρογραφίαν, & τοπογραφίαν: quarum illa regionem quampiam, hæc aliquem locum ob oculos ponit.

Sic χωρογραφία sit, si exponas situm Græciæ: τοπογραφία fuerit, si describas Tempe Thessala.

3. §. Estque geographia mista ex historia naturali & civili.

Nam ut loca à natura, ita oppida sunt ab hominibus.

4. §. Ut geometria cæpit à geographia: ita hæc à geodesia: quæ primordia sua Ægyptiis debet.

Quippe hi terris à Nilo irrigatis, terminisque postea alluvione turbatis, de agrorum finibus, ac limitibus constituendis, agere cœperunt. Id fieri non potuit sine mensuratione terræ: unde nomen γεωμετρίας. Ut γεωδαισίαις à divisione ejus, quæ fit limitibus agrorum cuique assignaris,

H

5. §. Tan-

5. §. *Tanta verò est geographiæ necessitas, ut sine ea nec scriptores sacri, nec externi, possint intelligi.*

Nam quis locorum ignorans intelligat peregrinationes Patriarcharum in Genesi descriptas? aut populi Israëlitiçi pugnas cum gentibus vicinis? aut minas Iesaiæ interminantis excidium Babylonis, Assyriis, Moabitis, Ammonitis, Syriis, Idumæis, Tyriis? aut de Christo in Nazareth concepto, in Bethlehem nato, in Capernaum habitante, Lazarum suscitante in Bethania, filium viduæ in Nain, ac tot Palæstinæ locis concionante, & miraculis suam confirmante doctrinam; tandem Hierosolymis crucifixo in monte Calvariæ, è monte Olivarum adscendente in cælos? aut peregrinationem Pauli in Actis memoratam? aut in Ecclesiæ historia Sanctorum Patrum vitas ac martyria, & de conciliis habitis tam variis terrarum locis? Quodque primum à Belo in Chaldæa Babylone dicitur imperatum, à Nino in Nini urbe, quæ Ninive dicitur Hebræis: postea in Media Ecbatanis: hinc Persepoli in Persia? aut cum dicitur Persas Hellepontum junxisse ponte, Athon perfodisse, pugnasse cum Græcis ad Thermopylas, in campis Marathoniis, ad Salaminem, Mycalen, Plateas? Ac par ratio de Æneæ & Ulyssis peregrinatione: de expeditione Alexandri Magni: de armis à Romanis per tot regiones circumlatis. Mitto cætera; quæ omnia referre longum foret.

6. §. *Homeri ætate quasi incunabula Geographiæ fuerunt.*

Valde interim pro illis temporibus, fuisse intelligentem Geographiæ, partim Hipparchi, & aliorum auctoritate, partim perspicuis argumentis, comprobat Strabo libro I.

7. §. *Primi, qui Geographiam post Homerum attigere, Philosophi fuerunt; ut Anaximander Milesius, ejusque civis Hecataus: item Democritus, Eudoxus, Ephorus, Dicæarchus, alique complures: & his ætate posteriores, Eratosthenes, Polybius, Posidonius, Philosophi & ipsi.*

Dicam de singulis, & ratione temporis habitâ, alios interseram, nondum memoratos nobis. Ut auctor est Strabo, initio Geographicorum, post Homerum primi hanc scientiam excoluere Anaximander Milesius, Thaletis discipulus; & civis ejus Hecataus; ut idem postea refert ex Eratosthene. Atque addit, primum fuisse hunc
Anaxi-

Anaximandrum, qui Geographicam ediderit tabulam. Unde de eodem sic Laërtius *, Γῆς, καὶ θαλάσσης περιμετρον πρῶτον ἔγραψε * *in eius vita.*
primus terræ, marisque, circuitum descripsit. Claruit iis temporibus, quibus Romæ regnabat Servius Tullius. Anno secundo Olympiadis LVIII. annum agebat LXIV; ut ex Apollodori Atheniensis Chronicis ab Laërtio proditum est. Hecatæus Milesius illustre sibi nomen paravit *περηγήσας* Asiæ, & Europæ; quarum meminit Athenæus: Libyæ item Stephano memoratæ. Rufi Avieni ætate etiamnum exstitisse, arguit, quòd dicat, se eum sequi in descriptione oræ maritimæ.

Temporibus Xerxis, Artaxerxis Longimani, ac deinceps, Democritus Milesius magnum nomen peperit variis monumentis: in quibus & *κοσμογραφία* fuit, teste Laërtio.

Regnante Artaxerxe, cui *Μνήμων* cognomen, Eudoxus reliquit *τῆς γῆς περίοδον*, Athenæo, & aliis, crebrò laudatam.

Proximè, post eum, inter Geographos, etiam à Strabone, Ephorus reponitur. Is multa ad temporum situm pertinentia inspererat illis xxx. libris, quibus septingentorum, & quinquaginta annorum historiam de gestis, tam barbarorum, quàm Græcorum, complexus erat. Non tamen magnam adeò peritiam studii habuisse Geographici, legere est apud Diodorum Siculum, & Flavium Josephum: quorum ille inscitiam de Ægypto, alter de Iberis arguit. Isocratis fuit discipulus; ut claruerit sub Artaxerxe Ocho, & deinceps.

Darii Codomanni, & Alexandri Magni temporibus claruit Scylax Caryandensis: cuius superest *γῆς περίοδος*, sive *περίπλους*. Istoc opere non solùm agit de illis intra columnas Herculis; ut ex vulgatis Suidæ codd. aliquis possit existimare; sed etiam extra eas, Eum multis locis emendavit, Notisque illustravit, filius meus Isaacus Vossius. Eum, si voles, adi.

Dicæarchus Messenius, Aristotelis discipulus, Theophrasto inscripsit libros tres de populis Græciæ, & moribus, ac civitatibus. Hodieque inde quædam supersunt. Firmat & Suidas; qui scripsisse ait *κατάμετρησιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὄρων*. Neque hoc illi usque adeò operosum; quia ut Plinius ait lib. I. cap. LXV. *Regum cura montes permensus fuit.*

Temporibus Ptolomæi Philadelphi fuit Pytheas Massiliensis; qui condidit opus de ambitu terræ.

Item Hanno Carthaginensis; qui olim Periplum Africæ Punicæ consignavit linguâ. Ea Græcè reddita perduravit.

Temporibus Ptolemæi Evergetæ claruit *Πῆτα* illud eruditorum Eratosthenes Cyrenæus: qui inter alia *γεωγραφία* condidit; inque eam etiam Timosthenis, paullò se antiquioris, librum de portibus transtulit.

† Vide de
eo Strabo-
nem lib. 1,
& XVII.

Polybius †, cui inter Geographos, post Eratosthenem, à Strabone datur locus, non quidem de geographia libros scripsit: ex iis tamen, quæ in historiarum opere admiscet, abunde videmus, quantum huic studio operæ dederit. Claruit temporibus Ptolemæi Philometoris.

Artemidorus Ephesius, qui XI lib. periplum orbis complexus temporibus fuit Ptolemæi Lathyri: ut quem Olympiade CLXIX floruisse, in *Ἐπιπέδι* sua dicat Marcianus Heracleota, scriptor temporis incerti; sed Stephano etiam in Ethnicis memoratus. Hujus Marciani *Ἐπιπέδιον* carmine scriptam jambico primus edidit David Heschælius: uti & ejusdem *Ἐπίπλοον* maris, tum Eoi, tum Occidentalis; atque insularum etiam, quæ eo continentur.

Polybio subdit idem Strabo Posidonium. Credo, is Apameensis fuit, quem Cicero Rhodi audivit; ut tempore ejusdem Lathyri, imò & Auletæ, vixerit. Movet, quòd Strabo recenset philosophos, geographiæ peritos. At hic in philosophia Stoica excelluit; ut ex Athenæo, & Suida, constat. Adde quòd Polybio proximè subjungitur. At Apameensis hic historiam suam, quæ libris constabat, XII, inde est exorsus, ubi desit Polybius: quemadmodum ex Suida scimus. Hoc si non est, fuerit Posidonius Olbiopolita: quem idem Grammaticus tradit historica, ac geographica varia, reliquisse. Nam præter Atticam historiam, condidit Libyca lib. XI, atque egit de regione Tyria, item de Oceano, & terris illi vicinis.

Sub Augusto, vel non multò post, claruit Isidorus Characenus, Parthiam descripsit; unde *παρθικὸς Περσικὸς* primus edidit Heschælius. Patria ei Charax; non urbs ejus nominis, quæ in Taurica Chersoneso, secundum Ptolemæum: sed quam idem in Parthia
agno-

agnoscit. Parthus igitur fuit; ut optimè potuerit Parthiam describere. Meminit exilii Tiridatis, Parthorum regis. Nam ubi Heschælius edidit *Ἐπεληδάτης*, in Regio Parisiensi codice est *ἡ Τιεπδάτης*. Vnde ætatem cognoscimus. Præsertim cum Plinio toties memoretur. Ut eo antiquiorem esse, necesse sit.

8. §. *Sed præcipuè iuvabunt, qui post hos vixere; Strabo Amasenus, & Claudius Ptolemæus; paulloq; Strabone antiquior Dionysius ὁ Ἐιηνῆσις, in quem utilis exstat commentarius Eustathii, Thessalonicensis Episcopi. Præclarè etiam Arrianus Nicomediensis condidit gemini maris periplum. Docebit etiam non pauca Stephanus, sive Hermolaus Byzantius in Ethnicis.*

Ætatem Dionysii ejus, cujus *Ἐιηνῆσις* cum Eustathii Thessalonicensis commentario habemus, indicat, quòd ab Cæsare Augusto, in Parthos, & Arabas ituro, in Armeniam fuerit præmissus; teste Plinio lib. vi, cap. xxvii. Ætatem ejus plenius ostendo lib. ii de Histor. Græc. cap. iii; uti & patriam Alexandriam non illam Ægypti, aut Syriæ, sed oppidum Susianæ ad sinum Arabicum, inter Tigrim, & Eulæum fluvium. Præter hunc Dionysium Alexandrinum duo fuere alii ejusdem nominis, qui *Ἐιηνῆσις* scripsere; Milesius unus, qui ipso etiam Herodoto antiquior; alter Samius, aliis Rhodius dictus, quòd Rhodi habitaret, atque ibi Sacerdos esset Solis. Plura, sis, pete ex dicto cap. iii; neque enim actum agere libet. At satis prædicari nequit doctrina, & industria Strabonis Amaseni, scriptoris gravissimi; quem Stratonem vocari debere, perperam in Peripateticis suis Discussionibus contendit Franciscus Patricius. Nec inutile sit jungere Græcam ejus epitomen. Arrianus Nicomediensis Epicteti discipulus fuit, ac ponti Euxini, & maris Erythrei periplum dicavit Cæsari Hadriano. Nec satis quis laudârit operam, Claudii Ptolemæi: quem in geographicis divinissimum, ac sapientissimum virum appellat Heracleota Marcianus initio peripli. Fuit Ptolemæus temporibus Marci Aurelii Imperatoris. Hermolaus Byzantius rededit in compendium Stephani opus de populis, & civitatibus; atque id dicavit Iustiniano Imperatori.

Sub Constantino Duca, uxore Eudoxia, Romano Diogene, & Michaële Duca, claruit Michaël Psellus: cujus de terræ situ, figura,

& magnitudine, opusculum Msum est in bibliothecis Clarissimorum Virorum, Iacobi Sirmondi, & Patricii Junii.

Extremis Græcorum Imperatorum temporibus fuit Georgius Gemistus, Bessarionis, & Michaëlis Apostolii æqualis. Ex Geographicis ejus laboribus superest in Regia Parisiensi bibliotheca, emendatio aliquot errorum Strabonis. In bibliotheca item Oxoniensi descriptio Græciæ, uti & Peloponnesi: hæc ex Ptolemæo; illa ex Strabone; ut non multùm juvare eum possit, qui jam fontes adierit.

Præter istos alii etiam non pauci inediti adservantur in bibliothecis publicis, ac privatis. In his etiam est Agathemeri Orthonis hypotyposis Geographiæ: quam, inter alios hujus argumenti scriptores, filius Isaacus Vossius juris faciet publici. De Græcis hæctenus.

9. §. *E Latinis præstantissimi sunt Pomponius Mela, & Plinius Secundus.*

Cicero ad Att. lib. II epist. VI refert, se aliquando meditatum esse opus Geographicum. Nec deperiisse propterea putandum. Nam, addit ipse, se postea difficultate deterritum. Ex iis igitur, quos habemus, antiquissimi sunt Mela, & Plinius: quorum ille Claudii Cæsaris, hic Vespasiani temporibus floruit.

10. §. *His adde C. Iulium Solinum:*

Qui prius inscripsit opus suum, *Collectanea rerum memorabilium*: unde à veteribus sæpe adducitur *Solinus in Collectaneis*, vel in *Memorabilibus*. Sed secundæ editioni hunc titulum fecit: *C. Iulii Solini Polyhistor ab ipso editus, & recognitus*. Unde & à Prisciano *Solinus in Polyhistore* citatur. Etsi verò accuratè, quando vixerit, dicere non possumus: non multò tamen Plinio junior fuit. At eos valde ratio fugit, qui non è Plinio Solinum; sed Plinium è Solino, pleraque exscripsisse arbitrantur. Quos eo etiam maximus Salmasius* refellit, quòd Plinius † quidem sic scribat: *Proximo bello, quod cum Oensibus gessere initiis Vespasiani imperatoris*: apud Solinum § verò sit: *Vespasiano principe, bello, quod cum Oensibus gestum*: Videmus, ut Plinius *proximum* dicat, quia verè proximum erat, cum ea Plinius commentaretur: at Solinus, quia posterior, necesse habuit vocabulum *proximus* omittere.

* *Exercitationibus in Solinum p. 383. † l. 5. Hist. Nat. c. 5. § c. 32. ex distinct. vulgari: ex Salmasiana autem*

11. §. Iunge his, quæ Vibius Sequester ad Virgilianum filium scripsit de nominibus fluminum, fontium, lacuum, nemorum, paludum, & gentium; quæ poetis memorantur.

Primus Romæ edidit Mazochius, inde Venetiis Aldus. Postea ex duobus Mssis emendavit Iosias Simlerus. Plurimum huic scriptori debet Ioannes Boccacius; qui ante annos circiter trecentos libellum & ipse reliquit, hac inscriptione*: *Ioannis Boccacii de Certaldo* ^{net. anno} *de montibus, sylvis, fontibus, lacubus, fluminibus, stagnis, seu paludibus, de nominibus maris.* Nec inutile sit eos scriptores conferre. Cum verò passim exscribat Vibium; mirum sanè ejus nusquam mentionem facere. Tantùm enim signat his verbis: *secundum quosdam, quidam, ut placet aliquibus, alii verò dicunt, ut quidam dicunt.* Ut meritò hac parte candorem viri requiramus. Vitiosis codicibus decepti sunt, qui *Equestrem* vocant; ut Vincentius Mirabella Syracusanus †. ^{pag. 104.} At rectè *Vibium Sequestrem* nuncupat Ianus Parrhasius ad *Claudia-* ^{p. 191. e-} ^{dit. Basl.} ^{ann. 1539.} *nî lib. II §.*

12. §. Item adde *Martianum Capellam, & Isidorum Hispalensem.*

Illum lib. VI de nuptiis Philologiæ: hunc Originum lib. XIII, XIV, XV. *Martianum* primus in lucem protraxit Thadaeus Vgoletus Italus: pluraque de eo dixi lib. III de Historicis Latinis: ubi de eo actum, propter geographica, quæ omnigenæ historiæ pars sunt. De *Isidoro* autem *Hispalensi* vidimus ejusdem operis lib. II. c. XXV.

13. §. Mitto de interpretibus Latinis *Dionysianæ* *Ἐνυχίσεως*; quales *Festus Avienus, & Priscianus Cæsariensis*,

Quorum prior *Macrobio* æqualis fuit; alter *Cassiodoro*: ut toto seculo dissent. Sed *Avienus* præterea jambis dedit oræ maritimæ descriptionem. Verùm superest tantummodo fragmentum à *Gadibus Massiliam* usque.

14. §. Præterea conducit *Provinciarum Romanarum libellus.*

Quem per *Oporinum, Basileensem typographum*, anno MDCLXII *Antonius Schonhovius* Belga primus in lucem dedit, ac *Eutropio, & Notitiæ Imperii*, subjunxit. At annis prope L post ex membranis *Caroli Langii* (quem *Belgarum* doctissimum *Lipsius* dicebat) auctiùs, & emendatiùs, *Coloniæ* edendum curavit *Andreas Schottus**, & *Antonini Itinerario* subjecit.

* an. 1600.

15. §.

15. §. *Adbac utilis Notitia utriusque Imperii.*† Lib. 5.
cap. 130

Sive libelli duo, qui continent dignitates, administrationesque, tam civiles, quam militares, in Oriente pariter, & Occidente. Valde eos fallit opinio, qui auctorem putarunt Monachum Fuldensem. Multa enim ostendunt, scriptos esse temporibus Theodosii junioris: imò nec Alciatus dubitat in Parergis † suis vocare, *Breviarium Theodosii Junioris*. Ambiguum, utrum ex libris, an ingenio. Primus, Cassandri hortatu, Antonius Schonhovius cum Eutropio edidit curavit ab Oporino; ac provinciarum Romanarum libellum, a de quo dixi, à se integritati restitutum, adjecit. Postea hancce Imperii Notitiam cum duobus Mssis contulit, ac multò emendatius edidit, uberrimo etiam commentario illustravit, Guidus Pancirolus I. C. & in Patavino Gymnasio, dum viveret, Juris interpres.

16. §. *Nec inutilis liber B. Hieronymo tributus, qui inscribitur de locis Sanctis.*

* pag. 178.

Nec tamen esse Sancti illius Patris, arguit, quòd, ubi de Smyrna agitur, hæc verba legere sit: *Hieronymus in libris Hebraeorum nominum ponit Smyrnam, & interpretatur Amaram*. Dubitat igitur de eo Erasmus: rejicit verò Sixtus Senensis Sanctæ Bibliothecæ lib. IV, verbo, *Hieronymus*; & Marianus Victorius in argumento, quod præmisit tractatui de Act. Apost. item Toriellius in Annalibus ad annum mundi, MM CXLI *. Bedæ potiùs fuerit, in cujus libris invenias.

17. §. *Ad Geographiam etiam pertinent Itineraria: ut illud Antonino Augusto adscriptum; sive id sit Iulii Oratoris, sive Æthici Istri.*

In nonnullis inscribitur Antonio Augusto; quo nomine quidam est inter Γεωγραφικῶν scriptores. In codice alio, ex bibliotheca S. Galli, dicitur Antonii Augustalis. Iulio Oratori in aliis tribuitur libris; in quibus exaratum: *Iulio, Oratori utriusque artis*. Puto, signari διζυγα *Γεμίω*, ut Agathias Scholasticus in Epigrammatis appellat: videlicet & illam, quæ propriè magis Oratoria; & alteram, quæ Poëtica dicitur. In codice Thuanæo hæc ad calcem operis sunt adjecta: *Hæc omnia in descriptione recta Orthographia trans-*
tulit

tulit, publica rei consulens, Iulius Honorius, magister peritus; atque, sine aliquâ dubitatione, doctissimus. Illo nolente, ac subterfugiente, nostra parvitas protulit, divulgavit, & publica scientiâ obtulit. Esse autem id opus Iulii Oratoris, valde est verisimile, ob verba illa Cassiodori de Divinis lectionibus cap. xxv, quod est de Cosmographis legendis: *Libellum Iulii Oratoris, quem vobis reliqui, studiosè legere festinetis: qui maria, insulas, montes famosos, provincias, civitates, flumina, gentes, ita quadrifariâ distinctione complexus est; ut pene nihil libro ipsi desit, quod ad Cosmographi notitiam cognoscitur pertinere.* Non defuere tamen, qui propterea conjectarent, esse id opus Iulii Cæsaris; cui tributum fuisse hoc opusculum, liquet ex Cuspiniano; uti & Felice Malleolo in dialogo de Nobilitate. Ad hunc errorem præivere Mss. Codd. qui sic ordiuntur: **INCIPIT CHRONICA IULII CÆSARIS.** Alii Æthico Istro adjudicant, partim quia & Æthici, & Antonini, ut vocant, itinerario eadem præmittitur præfatio: partim quoniam Flodoardus (qui ante annos vixit prope octingentos) in Rhemensium Pontificum historia lib. 1, cap. 1, ex Æthici Cosmographia adducit, quæ in Antonini hoc Itinerario legantur. Sanè, quin vel Iulii Oratoris, vel Æthici sit, minimè dubitandum; quandoquidem Antoninorum esse non possit; ne illius quidem, qui Cæsaris Severi filius fuit; cùm mentio in Itinerario hoc fiat Maximinianopolis, Constantinopolis, Constantinæ, & aliarum urbium, quæ longè post Cæsarum illorum tempora demum exstructæ sint, vel hoc nomen adeptæ.

18. §. *Nec laude suâ frustrandum est itinerarium à Burdigala ad Hierosolymam usque, & ab Heraclea per Aulonam, & Romam, Mediolanum usque.*

Quod scriptum videtur temporibus Constantini M. ut mentio Consulis Xenophili, & Regis Annibaliani, etiam Ammiano, qui paullo posterior, memorati, non obscure arguit. Instituitur id per civitates, vicos, mansiones, & mutationes: quomodo vocârunt, quando veredorum, jumentorumque fieret commutatio. Primus è vetusto codice in lucem edidit Petrus Pithæus, vir præclare de universâ meritis antiquitate.

19. §. *Superest quoque itinerarium Rutilii Claudii, sive Numatiani, sive Minutiani.*

Qui sub Honorio Cæsare claruit, poëta disertus; sed Christiano nomini infestissimus. Mitto itineraria alia: uti illud B. Antonini Martyris, à Claudio Menardo ante annos sex septem editum: quod aliquantò ante Bedæ tempora scriptum fuit. Item itinerarium Benjaminì Tudelensis, scriptoris Hebræi: quod primus Latine reddidit B. Arias Montanus Hispalensis: ac post eum vir Nob. Constantinus L'Empereur, vetus in Leidensi Academia collega, vir de literis Hebræis præclare merens; qui & Benjaminò huic notas addidit pereruditas.

20. §. *Nec aspernandi Arabes, præsertim Abilphedeas.*

Quem principem Cosmographum vocare non dubitat Postellus in præfatione Cosmographiæ suæ ad Cæsarem Ferdinandum. Præclare etiam ante annos quingentos Orbem in VII climata divisum, descripsit Nubiensis ille, quem ex Arabico Latinum fecere Gabriel Sionita, & Ioannes Hefronita.

21. §. *At immanè quantum lucis accedit ex tabulis. Quæ jam antiquis temporibus obtinuerunt apud Græcos.*

Anaximandrum primum fuisse, qui ejusmodi tabulam exhiberet, diximus antea. Herodotus lib. v refert, ut Aristagoras, Histixi gener, ac consobrinus, Mileti tyrannus, Spartam venerit, ἔχων χάλκεον πίνακα, ἐν τῷ γῆς ἀπάσης ὁρίοις ἐνετέμνητο, καὶ θαλάσσια τε πάντα, καὶ ποταμοὶ πάντες *aream habens tabellam, in qua incisus erat totius terræ ambitus, mareq; universum, ac flumina omnia.* Apud Ælianum lib. iii Var. Histor. cap. xxviii. legimus, ut Socrates Alcibiadi, agris suis ad Urbem tumido, tabulam monstrârit, atque in eo agros eos iusserit ostendi: cumque hoc non posse appareret, his eum affatus sit verbis: Ἐπὶ τέτοις μέγα Φεγγεῖς, οἵπερ ἔδεν μέγ' ἢ γῆς εἶναι; *lis te effers, quæ nulla sint terræ pars?* sive, quæ geographus ne dignatus quidem fuerit exprimere in sua terræ descriptione. In Theophrasti testamento, Laërtio auctore, & illud mandatum, ἀναθεῖναι τὰς πίνακας, ἐν οἷς αἱ τῆς γῆς ὁρίοις εἰσιν, εἰς τὴν κατώτατον ἑστῶσαν *tabulas, in quibus terræ ambitus describeretur, in inferiore porticu reponi.* Non persequar cæteros. Solùm, quia de Græcis
nunc

nunc loquimur, illud addam; etsi sua laus in Græciæ descriptione Sophiano debeat, Ioannem tamen Laurenbergium, Soranæ apud Danos Academiæ Professore eruditissimum longè eum à tergo reliquisse: quod propediem planum orbi fiet è tot, quas inclyta Blæuwiana officina dabit, Græciæ tabulis accuratissimis.

22. §. *Atque uti apud Græcos, ita etiam apud Romanos, obtinuerunt tabule istiusmodi, quibus terra, ac maria, describerentur.*

Vnde Propertius lib. iv eleg. iii.

Cogor & è tabula pictos ediscere mundos.

Varro lib. i de R. R. cap. ii: *Offendi ibi C. Fundanium, socerum meum, & C. Granium, equitem R. Socraticum, & P. Agrasium publicanum, spectantes in pariete pictam Italiam.* Vitruvius lib. viii Architecturæ cap. ii. *Hæc sic fieri, testimonio possunt esse capita fluminum, quæ orbe terrarum chorographiis picta inveniuntur.* Adhæc orbem etiam terrarum spectandum Vrbi proposuere *Cæsar Augustus, & M. Agrippa, magnâ vir diligentia, inque hoc opere curâ: ut refert Plinius l. iii. c. ii. Metius Pomposianus depictum orbem terræ in membranis circumferebat: ut ait Tranquillus*: sed hoc in causis ejus inter-* *In Domit. c. 19.*
 mendi arripuit Domitianus, inde conjectans, eum orbis imperium affectare: præsertim cum & imperatoriam habere genesin ferretur, & circum ferret etiam ex Livio conciones regum, ac ducum: quasi nempe id faceret, quod sibi ad imperatoriam dignitatem magnopere essent usui futuræ. L. Annæus Florus, qui & Seneca, in præfatione Histor. *Faciunt, quod solent, qui terrarum situs pingunt; in brevi quasi tabella, totam ejus imaginem amplectar.*

23. §. *Omniùm verò tabularum veterum, quæ exstant, antiquissimæ sunt, tum istæ secundum Ptolemæum descriptæ ab Agathodæmone Grammatico, ad quem Isidori Pelusiota exstant epistolæ aliquot: tum illæ, non nisi eruditissimis profuturæ, è Conradi Peutingeri, patricii Augustani, bibliotheca, à M. Velfero, publici juris factæ, segmentis octonis.*

Priora duo segmenta eruditis notis idem illustravit Velferus, Duumvir.

24. §. *Nec tabulæ solùm profunt Grammatica Exegetica, sive intelligendis melius scriptoribus; verùm & peregrinantibus, tum pri-*

vata ob negotia, tum publica: ut proconsulibus, & pratoribus, in provinciam ituris: nunc, & olim, imperatoribus in castris metandis.

Quippe, ut Vegetius ait lib. III, c. VI. Qui rem militarem studiosius didicerunt, asserunt, plura in itineribus, quam in ipsa acie, pericula solere contingere. Nam in conflictu armati sunt omnes, & hostem cominus vident, & ad pugnandum animo veniunt preparati. In itinere minus armatus, minusque attentus est miles; &, superveniente impetu, vel fraude, repente turbatur. Ac mox subjungit: Ideoque itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta: ita ut locorum intervalla, non solum passuum numero, sed etiam qualitates perdiscat: compendia, diverticula, montes, flumina, ad fidem descripta consideret, usque eò, ut solertiores duces itineraria provinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantum adnotata, sed etiam picta habuisse firmentur; ut non solum consilio mentis, verum ad spectu oculorum, viam profecturis eligerent. Pluraque inibi. Sed & B. Ambrosius quædam in Pl. CXVIII, Serm. V.

25. §. In hujusmodi antiqui orbis tabulis multum refert, ut illis utamur, quæ posteriorum curâ emendatius, vel auctius prodeunt.

Itaque Iulianus imperator non tam gaudet de transmissa sibi tabulâ quâpiam, quam quòd exactior foret, & accuratior prioribus. Sic enim scribit posteriori ad Alypium epistolâ: Ἦδη μὲν ἐτύγχανον ἀνεμῆσαι τὴν νόσον, τὴν γεωγραφίαν ὅτι ἀπέστειλας. ἔμειν ἔλαττον Δαχτύλῳ ἢ δέως ἐδέξαμην τὴν ὅλην σὺ πινάκιον Διοσκουρίδου. ἔχει μὲν γὰρ καὶ τὰ Δαχτάμματα τὴν πρὸς τὸν βέλπιον, καὶ κατεμύσσωσας αὐτὴν περὶ τὴν τῶν ἰδύβης. Iam eram morbo liberatus, cum Geographiam misisti: non tamen propterea minus grata mihi fuit tabella abs te missa. Sunt enim in ea descriptiones meliores, quam antebac; & jambis exornasti.

26. §. Nec sufficit scire vetera gentium, vel urbium, nomina, ac situs: sed etiam discere convenit, quæ hodie obtinent.

Omnia enim mutantur. Vnde Sulpicius ad Ciceronem lib. IV. epist. Cic. Quæ oppida quondam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata, & diruta, ante oculos jacent. Nota & Pythagoræ de Athenis, ac Thebis, querela apud Ovidium xv Met. Sed clarè imprimis Seneca ad Albinam: Assiduis humani generis discursus est. Quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova gentium nomina, extinctis nominibus prioribus, aut in accessionem validioris conversis, oriuntur,

&c.

27. §. Præ-

27. §. Præterea etiam cognoscenda sunt regiones illa, quæ incognitæ erant antiquis. Olim enim tres solum continentes notæ erant: Europa, & hæc major, Africa, maximaque omnium Asia. Imò ne extrema quidem, vel Septentrionis, vel Africa, vel Asia, quondam innotuerant. Præterea avorum ævo accessit notitia tum America, sive Indiæ Occidentalis; tum Magellanica, sive terra Australis. Quarum prior à Christophoro Columbo reperta anno MDCCCXCII: ac quinquennio post anno MDICXCVII feliciter detecta ab Americo Vesputio Florentino, à quo & Americæ nomen accepit. Posterior verò sic dicta à Ferdinando Magellano, qui anno MDICXXII, Moluccas petens insulas, eas ausus fuit terras accedere; atque iis Magellanicæ nomen dedit.

Multis interim viris eruditis non videntur antiqui penitus ignorasse duas illas continentes. Nam ad Americam censent pertinere, quæ de Atlantide tradit Plato: quæque Aristoteles refert de Phœnicum Gaditanorum ad ignotas regiones profectio; ac navigatione Carthaginensium ad Insulam magnam, & desertam; sed fertilem. Item Australem spectare judicant, quæ de itinere Iamboli legere est apud Diodorum Siculum lib. II. Etiam Strabo lib. II. verisimile esse ait, alias esse terras præter tum agnitas. Ac imprimis illustre est illud apud Festum Avienum in descriptione oræ maritimæ: postquam de Albionis insulâ, & Hiberniâ, egisset:

*Tartessisque in terminos Oestrumnidum
Negotiandi mos erat: Carthaginis
Etiam coloni*, & vulgus inter Herculis
Agitans columnas, hæc adibant æquora:
Quæ Himilco Pænus mensibus vix quattuor,
Vt ipse semet rem probasse rettulit,
Enavigantem posse transmitti asserit.
Hic nulla late flabra propellunt ratem:
Sic segnis humor æquoris pigri stupet.
Adjicit & illud: plurimum inter gurgites
Extare fucum, & sæpe virgulti vice
Retinere puppim. Dicit hinc nihilominus,
Non in profundum terga dimitti maris,*

* Coloni
repositi;
pro quo in
Pythæana
epigram-
matum, &
poematio-
rum, edi-
tione est
colonis;
versu &
sententiâ
reclamante.

*Parvoque aquarum vix supertexi solum:
Obire semper huc, & huc, ponti feras
Navigia lenta, & languidè repentia
Internatare belluas.*

De his pluribus dicerem, si paucis putarem me posse defungi.
Sed, $\sigma\omega\upsilon\ \Theta\epsilon\omega$, singula alibi fusiùs expendam.

28. §. *Ex junioribus, qui orbem totum descripserunt, præcipuè excellit Gerardus Mercator.*

Laudabilis quidem opera olim Æneæ Sylvii, Raphaëlis Volaterrani, Bilibaldi Pircheimeri, Sebastiani Munsteri, Ioachimi Vadiani, atque aliorum. Sed eò hos taceo, quia juniorum industria pleraque omnia accuratius excussit. Atque idem dixero de Brocardo monacho, Beato Rhenano, Iacobo Ziglero, Leandro Alberto, atque aliis, qui solum regionem aliquam descripsere. Nulli verò juniorum plus geographia, quàm, summo viro, Gerardo Mercatori, debet. Proxima diu Ortelio laus; quia tabulas ex historia omnigena utiliter illustravit; matheseos interim scientiã nequitquam cum Mercatore conferendus. Utinam verò superesset ornatissimus urbis hujus Amstelodamensis civis, Guilhelmus Blaeuw, magni & Nobilissimi Viri Tychonis Brahei discipulus, vir magnificus. accuratis suis tabulis de arte hac, doctorum omnium iudicio, promeritus: cuius ego non possum non cum dolore meminisse, quando cogito, quantum in eo viro hæc disciplina amiserit. Bene tamen est, quòd reliquerit dignum se filium Ioannem Blaeuvv, Iurisconsultum quidem, paternis interim insistentem vestigiis; nec typographicã modò arte, sed expoliendã etiam geographiã tum veteri, tum novã, præclare admodum de studiis merentem.

CAPUT XII.

DE CHRONOLOGIA.

1. §. *Chronologia sequitur, quæ tempora numerat. Hæc ut multis multorum libris est tractata; ita necdum est plenè reperta.*

Olim jam Plutarchus in Solone est conquestus, quàm intricata esset ratiocinatio illa temporum in veteribus Græcorum rebus: quod

quod nec minùs de Hebræorum temporibus dicere possumus; ut discrepantes summorum etiam virorum sententiæ ostendunt. In quibus & ipsi dissident Græci Bibliorum codices ab Hebræis. Sed Hebræos potiùs sequendos esse, vix hodiè ambigit quisquam. Non aspernanda de hocce discrimine in Nicephori Chronologiam Camerarius annotavit. Sed accuratiùs de re totâ recentiores Chronologi; iique magno numero.

2. §. *Planè autem scire Chronologum necesse est; cum diversam annorum rationem apud gentes varias; tum ἐποχῆς, sive æra diversitatem.*

Nam Hebræi numerant ab orbis initio: Græci per Olympiades; Romani ab Urbe conditâ; posteriores ab Diocletiano usq; ad tempora Justiniani; Hispani ab Augusti anno XLII. usque ad Ferdinandi Catholici tempora; Christiani Græci, ac Romani, per indictiones ab anno Christi CCCXIII, quo Maxentius est à Constantino victus, & pax data Ecclesiis. Sed receptissima est Christianis consuetudo numerandi à Christo nato, vel circumciso: quæ æra cœpit à Dionysio Exiguo, abbate Romano. Saraceni verò ordiuntur à fuga Mahumeti; quæ incidit in annum Christi 1500.

3. §. *Ex Græcorum antiquis, in temporum ratione, juvabit præcipuè Eusebius Pamphili, Casariensis episcopus, Qui ab orbe condito Chronicon reliquit usque ad vicennalia Constantini, sive annum Christi CCCXXVI.*

Per multa hausit ex Julio Africano; qui primus Christianorum de temporibus scripsit; eaq; deduxit usque ad annum Christi CCXX. Eusebium verò exscripsit, assiduus ejus obtrektor Georgius Syncellus; qui temporibus licet Karoli M. claruerit: morte tamen præventus, ne quidem, quò usque Eusebius, Chronicon perduxit. Desinit enim in Maximiani, & Maximini imperio.

4. §. *Ex Latinis non parum B. Hieronymo debemus; qui & Eusebium Latinè edidit, & ei ex Tranquillo, & aliis, multa inseruit, & præterea eum continuavit usque ad annum CCC. LXXIX.*

Interim est, ubi Eusebium temporum ratio fugerit; aut B. Hieronymus, variis distentus, non aptè fatis Eusebii mentem expresse- rit. Ob ista, & alia, proderit utrumque legere cum animadversio- nibus

nibus Scaligeri, nunquam satis laudatis: non quasi ignorem & illi quædam excidisse. Sed hoc innumeris bonis facile compensat. Nec humana finit imbecillitas, ut quisquam tam grande quid studeat, nec alicubi humanum quid patiat. Quare qui in eo castigando tam se acerbos præbent, utcunque non pauca melius dicant; tamen negare non debent, plurimum se illi debere. Imò quodammodo oblivisci videntur, se etiam homines esse, ac periculum esse à talionis lege. Denique hoc pacto se à scribendo deterrere ingenia, ad bene merendum de studiis, nata. Præterea & operæ sit, addere Eusebii Chronico Arnoldi Pontaci, Episcopi Vafatensis, castigationes, & notas: quæ, animadversionibus Scaligeri penè jam excusis, in lucem prodierunt.

5. §. Hieronymum continuavit B. Prosper, usque ad annum Christi CCCC XLVI. Idacius, usque ad annum CCCC LXXVII, sive secundum Anathemii Imper. consulatum. Marcellinus Comes, usque ad annum IC XXXIV. Victor Tunnunensis, usque ad annum IC LXV; quo Iustiniano Iustinus junior successit. Ioannes, Abbas monasterii Biclariensis, usque ad annum IC XCIII.

Quos omnes habes in Temporum Thesauro, quem publici juris fecit Iosephus Scaliger. Sed Idacium cum fastis consularibus, item Marcellinum Comitum, integrioribus postea, auctioresque, edidit Iac. Sirmundus, vir de antiquitate, & hoc nomine, & aliis majoribus, optimè meritis.

6. §. E junioribus laudari solent Matthæus Beroaldus, Guil. Genebrardus, Gerardus Mercator, Ioannes Funccius, Abrahamus Bucholcerus, & complures alii. Sed proximis his annis magna accessio facta est, cum ab aliis, tum maximè Iosepho Scaligero, & Dionysio Petavio: etsi sic quoque multa sint intricata, & obscura, aliorumq; industria relicta.

Cujus inter alias ea est causa, quòd scientia hæc in multis dependeat à cœli observatione: at calculus Astronomicus multas adhuc habeat difficultates. Interea contentus erit puer Indice Bucholceri, vel Chronicis Sethi Calvisii, ac parte eâ, quam exhibet Petavius. Sed de Chronologia in partibus Mathesios iterum dicendum erit. Quare hic sisto.

CAPUT

DE GENEALOGIIS.

1. §. Sequitur τὸ γενεαλογικόν. Hoc explicat familias eorum, qui in Imperio fuere.

Imò quandoque etiam eorum, qui præclarè de studiis merentur.

2. §. Necessitas hujus partis ex eo conspicitur, quòd historiae potissimùm sunt de personis: personæ autem familiis distinguuntur.

Unde liquet, non posse historias absque hac parte intelligi. Accedit & altera utilitas. Nam iis, qui rebus gestis, vel etiam doctrinarum studiis, devinxere sibi alios, debetur honos suus: honos autem iste maximus est, ut conservetur eorum memoria. Ea que res etiam alios deinceps incitabit ad pariter bene merendum de Republica.

3. §. Itaque ex veteribus Græcorum multi in hoc argumento desudarunt. Sed magnam partem deperierunt: ut Acusilaus Argivus, Hecateus, Pherecydes Atheniensis, Simonides Ceus, Suidas, atque alii.

Ex quibus Acusilaus Argivus tempore Cambysis, vel circiter, claruit. Ἐν τῷ περὶ γενεαλογικῶν citat eum Apollonii scholiastes in iv. Hecateus ἐν β' γενεαλογικῶν laudatur Arpocratiōni, voce Ἀδελφίζειν. Librum iii. advocat Athenæus lib. iv. Quartum Stephanus in αἰθάλη, ἀμφελῶ, Ευρώπη, μύθοισι, & alibi sæpe. Epimenides duos γενεαλογικῶν libros scripsit; teste Laërtio. Cui & Pherecydes Atheniensis ὁ γενεαλόγῳ memoratur, à Syrio, Pythagoræ magistro, diversus. Simonides Ceus, cognomine Melicertes, tres de genealogiis libros condidit, Suidá auctore. Imò & Suidam ἐν γενεαλογίαις adducit Stephanus, voce Ἄμυρῳ. Sed qui Stephani tempora sciat, facilè videt, diversum esse ab eo, cujus hodie que lexicon habemus: cum hic demum paulò ante annum claruerit croc: at Stephanus ante tempora vixerit Iustiniani Imperatoris; quo regnante, eum Hermolaus Byzantius in eptomen redegit. Alios etiam in opere de Historicis Græcis memoravimus.

4. §. Ex superstitionibus multum in Deorum, & Heroum genealogia, juvabit bibliotheca Apollodori.

Ex quo fabulis præteritis, historia generis, ac temporis, nullo negotio fiat.

5. §. *Ex Romanis præcipuè industria eluxit T. Pomponii Attici.*

Testis in ejus vita Cornelius Nepos; ubi ait: antiquitatem totam ab eo expositam volumine illo, quo magistratus ornavit. *Atque, inquit, quod difficillimum fuit, sic familiarium originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum imagines possimus cognoscere.* Hinc subjungit: *Fecit hoc idem separatim in aliis libris; ut, M. Bruti rogatu, Iuniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumeraverit; notans, qui à quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cœpisset.* Pari modo *Marcelli Claudii de Marcellorum, Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Fabiorum, & Æmiliorum.* Quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Ex hoc opere etiam videntur illa de gente Papiria; quæ signat Cicero lib. ix. epist. ad Papirium Pætum.

6. §. *Etiam M. Valerius Messalla, jam senex, de Romanis familiis librum fecit.*

Testis Plinius: qui & quædam inde non semel adducit. Sed qui hodie Messallæ tribuitur liber, de progenie Augusti Cæsaris, suppositivus est. Vide de Messalla hoc nostram Latinorum Historicorum historiam lib. I, cap. xviii.

7. §. *Genealogiarum etiam codicem reliquit C. Julius Hyginus.*

Ipse auctor in Poëtico Astronomico: quo loco de Perseo loquitur. *Græcæ, inquit, fuerunt Gorgonum custodes; de quo in primo libro Genealogicorum scripsimus.*

8. §. *Nostrâ ætate hanc historiae partem præclarè excoluit Reinerus Reineccius Steinhemius.*

Qui & ipse, non contentus familias nudè delineasse, etiam tempora, quibus florere singuli, addit; & quæ præcipuè gesserint, exponit: auctores etiam apponit, unde plenius omnia hauriantur.

9. §. *De Romanis quoque familiis pulchrè tractarunt Antonius Augustinus, & Fulvius Ursinus: uti & Richardus Streinius.*

Qui Baro Austriacus fuit, gratiâque ob eruditionem valuit apud Imperatorem Maximilianum II. Præterea Ioannes Glandorpius commentarios edidit de familia Antoniâ, & Iuliâ.

Iu-
vabit

DE GENEALOGIA.

vabit quoque ejus Historiæ Romanæ Onomasticon, opus licet postumum.

10. §. *Nec honore suo fraudandus est Vbbo Emmius; qui Chronologico operi alterum adtexuit Genealogicum.*

Eo tabulis complexus familias gentis Hebrææ, variarum in Oriente, & Africâ; Græcorum item, & Romanorum imperatorum, tam Orientis, quàm Occidentis; regum adhæc Hierosolymæ, post urbem à Christianis captam; regumq; Galliæ ex Saxonibus. Atque hæc de historia γεωγραφικῆ, χρονολογικῆ, & γενεαλογικῆ.

CAPUT XIV.

De Historia Pragmatica, sive propriè dicta.

1. §. **H**istoria πραγματικὴ superest; quæ vel vera est; ut eorum, qui propriè magis historici dicuntur; velut Thucydida, ac Livii: vel ficta; qualis epicorum, atque etiam Xenophontis in Cyri παιδεία: vel media, ac quasi vera; ut in comædiis, & mimis.

Ita distribuit Asclepiades apud Empiricnm.

2. §. *Historia vera dividitur in sacram, civilem, & literariam. Sacra vel verè ejusmodi est, vel errore hominum talis censetur. Verè sacra, ratione auctoris, distribuitur, in divinam, & humanam. Divina, sive divinitus inspirata, Scripturæ sacre canone continentur. Estque exarata partim à Mose, & Prophetis; partim ab Apostolis & Evangelistis. Humana est, quæ de rebus Ecclesiæ ab aliis Ecclesiasticis viris est perscripta. Ac ratione argumenti dispescitur in Iudaicam, & Christianam. Quanquam verò humana hæc nequiquam ejusdem est auctoritatis, ac divina: maximos tamen & ipsa usus habet.*

Nam, ut de Christiana solùm dicam; primùm universè ex ea discimus conversionem gentium, successionem Episcoporum in præcipuis Ecclesiis, & conservationem Evangelii adversus tyrannos, & hæreticos: quæ providentiam Dei in conservanda Ecclesiâ ostendunt, nosque de veritate Evangelii mirè confirmant. Deinde par-

ticulatim nos docent, quæ pertinent ad doctrinam Christianam, & vitam informandam, & Ecclesiæ politiam. Ad doctrinam; quia videmus, quid ubique, & ab omnibus, creditum sit. Inque controversiis, quid senserint plures, aut doctiores, melioresque. Item ubi alii alios tulerint, ubi non item. Ratione vitæ; quia in sanctorum vitis pulcherrima habemus virtutum omnium exempla, ac præcipuè constantiæ in martyribus. Ratione politiæ: quia videre inde est, quatenus olim forma eadem fuerit regiminis in omnibus Ecclesiis; quatenus item diversis, aut temporibus, aut locis, fuerit variatum. Hæc de historia verè sacrâ.

3. §. *Non re, sed hominum opinione sacra est, quæ ad religionem pertinet gentilem, aut Mubamedanam. Quam & ipsam cognoscere opera est.*

Si non ob aliud; saltem, ut, falsam religionem solidè refellendo, alios eâ infectos ad Christianam religionem faciliùs adducamus. Hoc liquet ex Tatiano, Clemente, Tertulliano, Origene, Arnobio, Lactantio, & aliis, qui adversùs nationes scripserunt.

4. §. *Historia civilis comprehendit antiquitates, memorias, & historiam justam. Antiquitates sunt reliquæ antiqui temporis, tabellis alicujus naufragii non absimiles.*

Vt sint quasi pictura deformata. Sed laxiùs antiquitatis nomine usi fuere Iosephus, & Dionysius.

5. §. *Memoria sunt initia legitime historia. Nam actiones quidem, & eventus, ordine suo exponunt; sed occasiones, consilia, orationes, ac similia omittunt.*

Hujusmodi historiæ sunt non epitomæ solùm; sed & qui propriè dicuntur commentarii: suntque similes picturæ inchoatæ. At Cæsar est commentarii nomine abusus, cum suos sic libros inscripsit.

6. §. *Historia justa addit personarum characterem, consiliorum trepidationem, pretextus, imperii arcana.*

Vt apud Thucydiden, Sallustium, aliosque, videmus.

7. §. *Ad Historiam justam pertinent tum annales; quæ portionem temporis complectuntur: tum vitæ; quæ personam aliquam describunt: tum relationes; quæ illustrem aliquam actionem, sive rem gestam representant.*

Anna-

Annalium exemplum Tacitus dabit; vitarum, Plutarchus; relationis, Xenophon in expeditione Cyri.

8. §. *Historia literaria, sive scholastica, est de viris doctis, eorum scriptis & scientiarum incrementis. Idem de artium inventoribus, earumque progressu.*

Qua in historia ceteris praeivit Xenophon. Nam ἰσορῶν φιλοσόφων περὶ τῆς ἐγγραφῆς, ut in vita ejus Laërtius monet, atque ex eo Suidas: Ξενοφῶν*, Γρύλλας, Ἀθηναῖος, φιλόσοφος Σωκρατικός, ὃς περὶ τῆς ἐγγραφῆς βίης φιλοσόφων. Quod opus utinam exstaret. Nisi hoc solum voluere, scribendo de vita, ac morte Socratis, praeisse omnibus, qui in scholastica historiâ se occuparunt. Quales postea Socion in libris Ἀγδοχῆς †, & alii, qui non exstant.

9. §. *Ex Historicis iis, qui supersunt, hac de parte habemus, Laërtium, Philostratum, Eunapium, Hesychium Illustrem, Suidam: atque à Latinis Ciceronem de claris Oratoribus, & Suetonium de illustribus Grammaticis, ac Rhetoribus, & aliquot Poëtis.*

Propè etiam omnes huc pertinent eorum, qui de illustribus Ecclesiae viris scripsere: ut fecerunt B. Hieronymus, Gennadius Massiliensis, Isidorus Hispalensis, Hildephonsus, Toletanus, Sigebertus, Honorius Augustodunensis, & Henricus de Gandavo.

10. §. *E junioribus huc refer Polydorum Virgilium, & Liliam Gyraldum de Poëtis: quaeque de Rhetoribus antiquis, ac imprimis de Historicis Latinis, & Graecis, imò & Poëtis, scripsimus.*

Etiam inter Ecclesiasticos scriptores multi huc pertinent. Vide bibliothecam Trithemii, ac Simleri. Item varios de vitis Theologorum, Jurisconsultorum, ac Medicorum.

11. §. *Aliter autem historiam tractat Philologus: aliter Philosophus. Hic prudentiam civilem sibi proponit; eoque attendit ad causas singulas, & in modo etiam, quo quid gestum, minutatim singula considerat. At Grammatico satis ferè est, eventum nosse: saltem non ultrà requirit, quàm ad intelligendos scriptores, maximeque Poëtas, opus est. Nec tamen eorum similes esse oportet, qui tantummodo historiam Romanam degustant: sed circumferendus est animus per omne ævum, ac gentes prope omnes.*

At nunc plerisque sufficit, si sciant aliquid de Romulo, Camillo, Scipione, Sylla, Pompejo, Cæsare, &c. vel ulterius si pergant, tangunt aliquid de Miltiade, Themistocle, Aristide, &c. At per omnia eundum loca, ac tempora. Primum sciendæ res Hebræorum, ab orbe condito, usque ad excidium Hierosolymæ. Iungendæ cum his res Assyriorum, Medorum, Persarum, Ægyptiorum. Tum Græcorum res discendæ; maximè Atheniensium, Spartanorum, Macedonum, & successorum Alexandri Magni. Exinde Romanorum gesta, usque ad Momyllum Augustulum. Denique etiam gentium, quæ partem obtinerent imperii Romani; idque ad nostra usque tempora. Hoc vocare possumus *κύκλον ιστορικόν*, orbem *Historicum*; quomodo *κύκλος* nomine historias suas inscripsit Dionysius Milesius; ut testis est Suidas, & Pindari Scholiastes ad Od. iv Isthm. Arduum hoc dicat aliquis. Mihi verò non videtur res operosa. Paucorum enim mensium negotium est. Multum enim jam in universitatis historiâ profecit; qui animo sit complexus historiam sacram Sulpicii Severi, Justinianam Trogi Epitomen, Florum, cum Aurelio Victore, & duos tres similes libellos. Quærat aliquis, quid dicam de Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Polybio, Diodoro, Dionysio, Livio, Plutarcho, aliis? Equidem non impedio, quò minus initio, unus alter eorum, præsertim, qui *καθολικῶν* historiam tractant, legantur attentè: sed continuatam cunctorum lectionem probare neutiquam possum, priusquam disciplinarum quis orbem absolverit. Nam omnium curata lectio longi temporis res est. At quemadmodum, qui diu admodum, abfuerit domo, reverti obliviscitur: ita qui in historicorum libris annos complures trivere, non facilè ad disciplinarum orbem redeunt. Quare post lectos aliquos nobiles scriptores, qui vere, & eleganter, tempora tradiderunt; aliquamdiu suffecerit nôsse, quibus in scriptoribus singula plenius perscribantur, ut si opus sit, eò recurratur: ubi opus non est, ad disciplinas alias grassemur.

12. §. *Hæc de historiâ verâ: sequitur ficta. Vt illa epicorum. Nisi malis dicere mixtam è verâ, & fictâ. In hac verum est à falso discernendum. Quod si fiat, historia, quæ vera est sapientiæ, ac prudentiæ, mater, multum inde accipiet lucis. Ex fictis etiam eruenda est*

est mystica interpretatio: sub cuius involuero, nunc naturæ mysteria, nunc prudentiæ præcepta, continentur.

De naturæ mysteriis liquet ex Heraclidis allegoriis: longeque manifestius est fictis exemplis virtutem doceri à poëtis. Vt Poëtices eadem sit utilitas, ac historiæ. Imò Aristoteles dicere non veretur, Poëticen habere conjunctionem majorem cum Philosophia, quàm Historiam ipsam: quia hæc tantummodo narrat, quid contigerit; Poëtice autem, quid fieri debuerit. Itaque nec Horatius dubitat laudem eam tribuere Homero, quòd melius, pleniusque, quid honestum, quid turpe, quid utile, quid inutile sit, doceat, quàm philosophi ipsi. Atque hæc causa est, cur olim à Poëtis soleant auspiciari. Sed de Poëtica seorsum pluribus agemus.

12. §. Prodest Historia, tum Grammatico, quatenus facit ad scriptores melius intelligendos: tum ceteris studiis, quæ historiam de suæ artis, ac scientiæ, scriptoribus nosse debent: imprimis verò Theologiæ, ac Politicæ: illi propter historiam Ecclesiasticam: huic propter historiam civilem, de qua postea dicemus.

Hanc rem fusiùs persequimur oratione de historia: quæ jam juris facta est publici. Etiam vide sis, quæ de utilitate historiæ scribit Alciatus præfat. notarum in Taciti annales; David Chytræus de lectione historicorum, &c. Et sanè antiqui Patres, Basilus, Nazianzenus, Chrysofostomus, Hieronymus, Augustinus, aliique, historiis, omnique literaturâ, fuerunt excultissimi. Etiam Romanæ antiquitatis notitiam verè dixeris incunabula Jurisprudentiæ.

14. §. Ac magnum inprimis illud est historiæ bonum, quòd speculum sit providentiæ divinæ.

Quæ & in Judaicis, & Christianis, & gentilium rebus, dilucet. Aliquantò fusiùs hæc diducam, quàm alia hoc in opere soleo: atque id propterea, quia omnium nobis studiorum finis pietas esse debet: nec ulla æque nos ad Deum ducant, quàm Historia, Physice, & S. Scripturâ. Nunc de Historia loquar. Omnis historia exponit, vel quæ Deus per se, aut Spiritus ministros, fecit; vel quæ homines egerunt. Atqui si providentia Dei etiam se exserit

in

* *Matth.*
10. 29.

† *Proverb.*
21. 1.

in minima re quaque, cum nec passeruli in terram concidant, citra voluntatem patris caelestis *: quam eum curam gerere putandum vitae, & actorum hominis? Cujus rei singuli quidem, capere ex nobis exemplum possumus; si cogitare velimus, quoties ab incunabulis per omnem vitam divino beneficio liberati sumus ab igni, ferro, veneno, insidiis, aliisque periculis. Sed malo paullum insistere sacro exemplo patriarchæ Iosephi; cujus ex vita undique divina elucet providentia. Hunc cum fratres, præ invidia; perditum ire vellent; Ismaëlitis vendiderunt. At Deus scelus eorum dirigit ad gloriam Iosephi, ad fratrum, & Iacobi, salutem, ad Ægyptiorum bonum, & ipsius Pharaonis. Somnium, quod Deus immiserat Iosepho, invidiam illi fecit. Somnium Pharaoni immissum, è squalle situque carceris Iosephum exemit. Cum nihil pastoribus esset invisus apud Ægyptios; Rex Ægyptius Israëlitis optimos regni agros assignat. Nimirum sicut agricola sulcis aquam derivat per prata: sic, ut Salomo † ait, Deus inclinatur cor Regis, quò visum est. Atque hæc singulos potius spectant. Qui si citra providentiam nec exiguo tempore subsistant; quantò minùs absque numinis curâ tot sæculis durare imperia ulla possent! Et profectò longè ea res humanam exsuperat, sapientiam: quod fateri cogemur, si attendamus ad improborum multitudinem, & tot casuum incertum, ac quasi agnatas vices. Multoque hæc manifestiora fiunt, quoties Deo visum est transferre imperia de gente in gentem. Excitat enim ille tum Cyrum aliquem, aut Alexandrum, aut Cæsarem; cui illa quoque, quæ ex humana sapientia minimè pendent, non modò ex voto fluunt, sed etiam supra votum. Atqui ut Venerem semel iterumque jacere casus videtur; centies verò id præstare, est artis opus: ita unus, alterque felix successus poterat videri à temeritate fortunæ: sed quòd, in solita hac rerum humanarum varietate, tanta est similitudo eventuum, qui in unum conspirant; id verò non aliunde esse possit, quam à provida ejus cura, qui universum temperat. Sed nimium quantum à nobis abit Epicuri schola. Quippe contra plane ex vita humana, cujus speculum est historia, colligit illa, Deum non curare mortalia. Prora, & puppis, ei est queri-

querimonia hæc vetus; quòd bonis sit malè, malis benè. Quod divinæ bonitati, ac justitiæ, ait repugnare. Gravis profecto ea est, ut numinis, ita historiæ etiam, accusatio: de qua si idcirco paullò fusiùs dixero, venia mihi facile dabitur. Nam penitùs evellendus est error tam pestilens ex animis mortalium. Nimirum miseris illis imponit, quòd tam facilè iudicium ferunt, priusquam conspiciant rerum exitus. Vt si quis ex divendito Iosepho, aut Absolomo, cum pro patre regeret, sententiam pronunciaret; nec ea consideret, quæ postea contigerunt. Quale quid, ut de notissimo Davidis * exemplo taceam, etiam Claudianus poë- * Ps. 14. 1. ta sibi obvenisse agnoscit; cum Rufinum, hominem improbum, videret ad summos honores evehctum. Hinc ingenua ejus confessio:

*Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.*

Sed audiamus etiam, quid revocârit eum ad mentem saniozem:

*Abstulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Absolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Injustos crevisse queror. Tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.*

Sistendum igitur iudicium, usque dum videamus, quem res habitura sit exitum. Nam utcunque diu floreat improbi; postea tamen pœnæ tarditas ejus pensatur magnitudine.

Quæ sæpissimè etiam liberos, ac nepotes, involvit. Non rarò quidem transferuntur pii in sedes meliores, priusquam Deus mirandum hoc iudicium exerceat in malos. Sed quæ tum non vident pii, vident eorum posterì: ut innumeris docemur historiæ exemplis. Quare non in exigua vitæ particula animus nobis defigendus; sed circumferendus ille per historiã, ac vitam universam: ne similes iis videamur, qui in pictura, vel statua, non singulas partes accuratè perlustrant; sed digiti, vel auriculæ artificio, obstupescunt; ita ut nec uno totum adspectu contemplantur. Sunt verò & aliæ tam gravis erroris causæ. Quid autem impedit, quò minus in his etiam ad fontes digitorum intendamus?

L

Eâdem

Eâdem enim & Deo honorem suum vindicabimus, cujus illi providentiam negant; & genuinum tutabimur historiæ decus, ne Fortunæ ea potius, quàm Providentiæ divinæ, speculum existimetur. Est verò alterum ejus, quem dixi, erroris caput, quòd sententiam tam facilè de bonis ferunt; cùm, qui boni sint, ignorent. Bonus, inquiunt, Pompejus vincitur à Cæsare: cujus causam, etiam Cato improbavit. At quid si negemus, & Pompejum inter bonos reponi oportere? Nec enim minor erat ejus ambitio, quàm Cæsaris. Non majorem ferebat Cæsar; ne parem, quidem Pompejus. Vterque insidias struebat libertati Reipublicæ. Solùm tectius id faciebat Pompejus. Nec dignus ille ulterius favore erat numinis; qui victo, victoque Aristobulo, reserâisset Hierosolymis sancta sanctorum*, locaque ea profanis oculis lustrâisset, & pedibus calcâisset, quæ solùm sacerdoti summo adspicere, atque ingredi, fas erat.

* Ioseph.
l. 14. Tacit.
l. 21. August.
lib. 18.
c. 45.

Nec minùs errant, quòd bona pro malis habent, mala pro bonis. Bonum, inquiunt, est honos præturæ: in qua Vatinius præfertur Catoni, pessimus optimo. Bonum verò quod noxium? Atqui honores, & opes, si in malos incidant, in perniciem cedunt. Nec bona sunt, quoties iis frustrantur boni, vel his fraudantur ab improbis: quin sæpe ea est via ad virtutem, & gloriam. Fateor quidem, non hoc sibi improbos propositum habere, cùm vexant bonos: sed tamen hoc sibi proponit Deus, cùm vexari bonos permittit. Quemadmodum igitur non inclemens est medicus, cùm membrum putridum urit, & secat; neque hic præsentem cogitare dolorem oportet; sed secuturam corporis sanitatem: ita neque Deus est immisericors, cùm opes, vel honores, eripit bonis; quia, ut, quid iis verè bonum sit, videt; ita ab eo quoque providet suis. Verum, inquiunt, miserum est probos ab improbis vitâ ipsâ exui, quæ non redit. Quomodo & suo, & Athenarum malo, sublatus est Socrates; qui ab oraculo pronuntiatus erat hominum sapientissimus. Sed temere sibi sumunt, quòd vitam negant redire. Quantò melius Euripides, vitam hanc veriùs esse mortem, & quod mortem vocamus, vitam. Nec vel Socrates morte suâ miser, vel eâ Athenæ infelices. Quantulum

lum enim est, quòd Socrati paucorum annorum vita decefferit: qui fortasse morbis, ac miseriis fuissent impliciti. Profectò leve hoc sempiterni nominis gloriâ abundè pensatur. Athenæ verò Socratem quidem amiserunt: sed accepere exemplum constantiæ in morte; quod faces, & stimulos, & adderet ad pietatem; & metum numinis, quantum cæca illa gentilium religio pateretur.

15. S. *Atque ex his abunde cognoscitur Historiæ natura, & multiplex utilitas. Quòd si qui his, & similibus, accensi, diffundere se parent per latos, lætosque, Historiæ omnigenæ campos, seriò eos monendos censeo, ut ne quasi terris ignotis, sine duce, diu, multumque, vagentur incerti: sed priùs cum animo suo dispicere seriò velint, quibus, & quo ordine legendis, certiùs, faciliusque, comparare sibi notitiam possint Historiæ universæ.*

Qui animum ad historiam appellere volet, optimè auspicabitur à generali notitiâ omnium locorum, ac temporum. Ac propterea primùm è generali aliquâ totius orbis tabulâ addiscet præcipuas mundi partes; & quibus limitibus hæ distinguantur.

Hinc seorsim generales Europæ, Asiæ, Africæ, atque Americæ, tabulas contuebitur: ut inde cognoscat præcipuarum regionum situm. Adde his typum veteris Imperii Romani.

Ab hisce veniendum ad tabulas particulares regionum; de quibus præcipuæ tractant historiæ. Ut Palæstinæ, & vicinarum regionum, ob historiam sacram. Item Italiæ, Græciæ, Galliæ, Germaniæ, Hispaniæ.

Vetus situs optimè cognoscetur è tabulis Ptolemaicis à Mercatore concinnatis. Longèque emendatiùs brevi prodibunt industria Ioan. Blæuvv, cum castigationibus & notis filii mei Isaaci. Utile etiam est, ad manum semper esse Onomasticon, sive, ut ipse inscripsit, Thesaurum Geographicum Ortelii; donec uberiores orbi dederit officina Blæuviana. Breviter ex antiquis orbem describere Mela, Plinius, Solinus, Dionysius in *Ἐπιπέδιον*. E junioribus Glareanus, & Cluverius.

Fusè, & graviter, de omnibus olim Strabo; quatenus quidem orbis tunc cognitus erat. Sed partim ut recens simul situs addiscatur; partim quòd superiori seculo, novis terris inventis, Geographiæ accessit; operæ sit addere Geographica Bertii, & Ortelii Theatrum orbis terrarum, aut Atlantem Mercatoris: potissimum novum Atlantem Guil. & Ioan. Blaeu.

Vbi quis ex sex septem tabulis, & compendio aliquo Geographico, mediocrem sibi notitiam pararit nobilium terrarum, & præcipuarum in iis urbium: pari ratione ex canone aliquo Chronographico addiscere opus erit generalem ævi omnis descriptionem. Vbi conducent duo canones illi Chronologici Vbbonis Emmii, quos compendiosos, & succinctos appellat, ac pleniori, & fusiori suæ Chronologiæ præmisit.

Multum tamen lucis accesserit, si distinctè omnia tempora quatuor tabulis proponantur. Quarum *prima* contineat res Hebræorum, ab orbe condito, usque ad excidium Hierosolymitanum.

Alteræ complectatur res Assyriorum, Medorum, Persarum, & Græcorum. Ex quibus Assyriæ res incipiunt à Nino, Mediæ ab Arbace, Persicæ à Cyro, & Græcæ, prout hic considerantur, ab Alexandro Magno: desinunt autem in Cleopatra ab Augusto devictâ.

Tertia tabula contineat res Romanas ab Romulo usque ad divinum imperium inter filios Theodosii; vel usque ad Romam ab Odoacro captam.

Quarta tabulis duabus quasi proponat hoc Orientis Imperium, usque ad captam Constantinopolin: inde imperium Occidentis, usque ad nostra tempora.

Pleniùs hæc repræsentabunt Eusebii, & Zonaræ Chronicon; cum appendicibus Hieronymi, Prosperi, Marcellini, & utriusque Palmerii. Item Chronologia Bucholceri, & Calvisii. Et Chronicon à tribus illis Carrione, Melanchthone, & Peucero conscriptum. sed in annorum ratione sequendi potius juniores; præsertim in annis mundi.

Vidi.

Vidimus de generali notitiâ omnium locorum, & temporum: deinde veniendum ad particularem. Ac prout historia erit, ita ei præmitti debet notitia regionis, de qua historia ea tractat.

Non dubium autem, quin in historia particulari incipiendum sit à sacra: sive rebus Hebræorum, Veteri Testamento præscriptis: & vitâ Christi, ac Apostolorum; de quibus in N. Test. Hæc summam comprehendit Sulpicius Severus; ac penè historiam sacram, perducit ad annum à Christo nato cccc. Cui addere non inutile sit Historiam ecclesiasticam Pappi, & historiolas, quas in Chronologia sua habet Abrahamus Bucholcerus. Hæc initiis sufficient.

Postea verò utramque perficient hanc partem Iosephus, Eusebius, Socrates, Theodoretus, Euagrius, Nicephorus. Item Anastasius, Luitprandus, Abbo, & Platina de vitis Pontificum.. Sed fusissimè omnium Centuriatores Magdeburgenses, & Baronius; cujus gemina extat epitome. Iudicio verò non exiguo opus est in Centuriatoribus; nec in Baronio minori; quem interea negare non possumus præclarè meritum esse de antiquitate ecclesiasticâ.

Post cognitam Ecclesiæ historiam, quid turpius ignoremus, quàm quæ vel nostris, vel parentum, aut avorum, vel proavorum temporibus, partim terris contigerunt nostris, partim vicinis? Hæc enim cum vulgo etiam cognita sint, & in conviviis, ac circulis narrari soleant, omnino turpiter se homo dederit literatus, si ista nesciat, quæ sunt quasi ante pedes. Batavo igitur necesse sit scire, quo pacto Comitatus Hollandiæ ad Hannonios, hinc ad Bavaros, postea ad Burgundos, inde ad Austriacos, atque Hispanos pervenerit. Item gesta Caroli V. Initia tumultuum Belgicorum, bellum quod tot annis duravit; & quæ interea temporis memoratu digniora in Germania, Galliâ, Britannia & vicinis evenerunt terris. Nec nôsse ea magni erit laboris, qui à pueris etiam pleraque eorum à parentibus, & senibus audimus. Operæ nihilominus fuerit, legere etiam

historicum unum, alterum, qui breviter ista sint complexi; uti à nonnullis Chronologis factum.

Postea autem hæc fusiùs discere licebit è Sleidano, Thuano, Cambdeno, Meterano, Borrio, Reidano, aliis.

Postquam res maxime memorabiles temporum nostrorum, & seculi, quod proximè antecessit, animo inscripserimus, accingemus nos ad gentium Scriptores antiquos. Atque ex his primi legendi, qui res tractant Romanas. Cujus rei ratio satis est aperta. Nam auspicari studia solemus à Cicerone, & aliis Scriptoribus Latinis; qui absque mediocri intelligentiâ historiæ Romanæ intelligi minimè possunt: ut in quibus passim Romuli, Numæ, Tarquini, Camilli, Marii, Syllæ, & aliorum ducum Romanorum, mentio fiat.

Summatim autem res eas cognoscere licebit ex Floro, cum commentariis Stadii, Vellejo, Eutropio, Sexto Aurelio Victore, Rufo, Pomponio Læto, & Baptista Egnatio de principibus Romanis. Conducet & Zonaras. Sed accuratiùs de istis è Latinis quidem Livius, Sallustius, Cæsar, Suetonius, Tacitus, Spartianus cum annexis Historiæ Augustæ scriptoribus: item Ammianus. E Græcis; Dionysius, Polybius, Plutarchus, Appianus, Herodianus, Dio, Xiphilinus, Agathias, Procopius. E junioribus plurimùm juvabunt annales Stephani Pighii. A rebus Romanis veniendum ad res externas: hoc est, Assyrias, Medicas, Persicas, Græcas. De quibus strictim Iustinus, Cornelius Nepos, & nonnihil etiam Vellejus, atque Orosius; & ubi desinunt, Zonaras. Plenius autem de omnibus Herodotus, Thucydides, Xenophon, Polybius, Diodorus Siculus, Plutarchus, Arianus: & è Latinis, Curtius in Alexandri gestis.

Postremus locus est Historiæ (ut cum Romanis sic loquar) Barbaricæ: hoc est, gentium earum, partem quæ obtinent veteris Imperii Romani, aut nunquam sub eorum imperio fuerunt.

Hoc primò quisque ordietur ab antiquitatibus suæ gentis. Ut
Bata-

Batavus à Batavis; de quibus Grotius: item Duza in annalibus, etiam Ioannis à Leidis, & Beka: brevissimè autem Barlandus; majori curâ filius meus *ὁ μακαρίτης* Matthæus Vossius ab initiis Comitatus Hollandici usque ad ea tempora, quibus à Iacoba Bavara translatus est Comitatus honos ad Philippum Burgundum.

Inde ad gentes alias se conferet: atque eas primum quibuscum nationi suæ aut foedus est, aut bellum. Utile autem in quavis gente erit, unum aliquem seligere, qui potissimas in ejus gentis historiâ obtinere videatur. Ut in Gothicis Iornandem, in Longobardicis Paullum Diaconum, in Slavicis Helmoldum, in Francicis Paullum Æmilium, in Hispanicis Marianam, in Scoticis Buchananum, in Flandricis Mejerum, in Burgundicis Heuterum, in Austriacis Lazium, in Saxonis Crantzium, in Danicis Saxonem Grammaticum; in Boicis Aventinum, in Hungaricis Bonfinium, in Polonicis Cromerum, atque ita in aliis.

F I N I S.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

AB: 155735 (1)

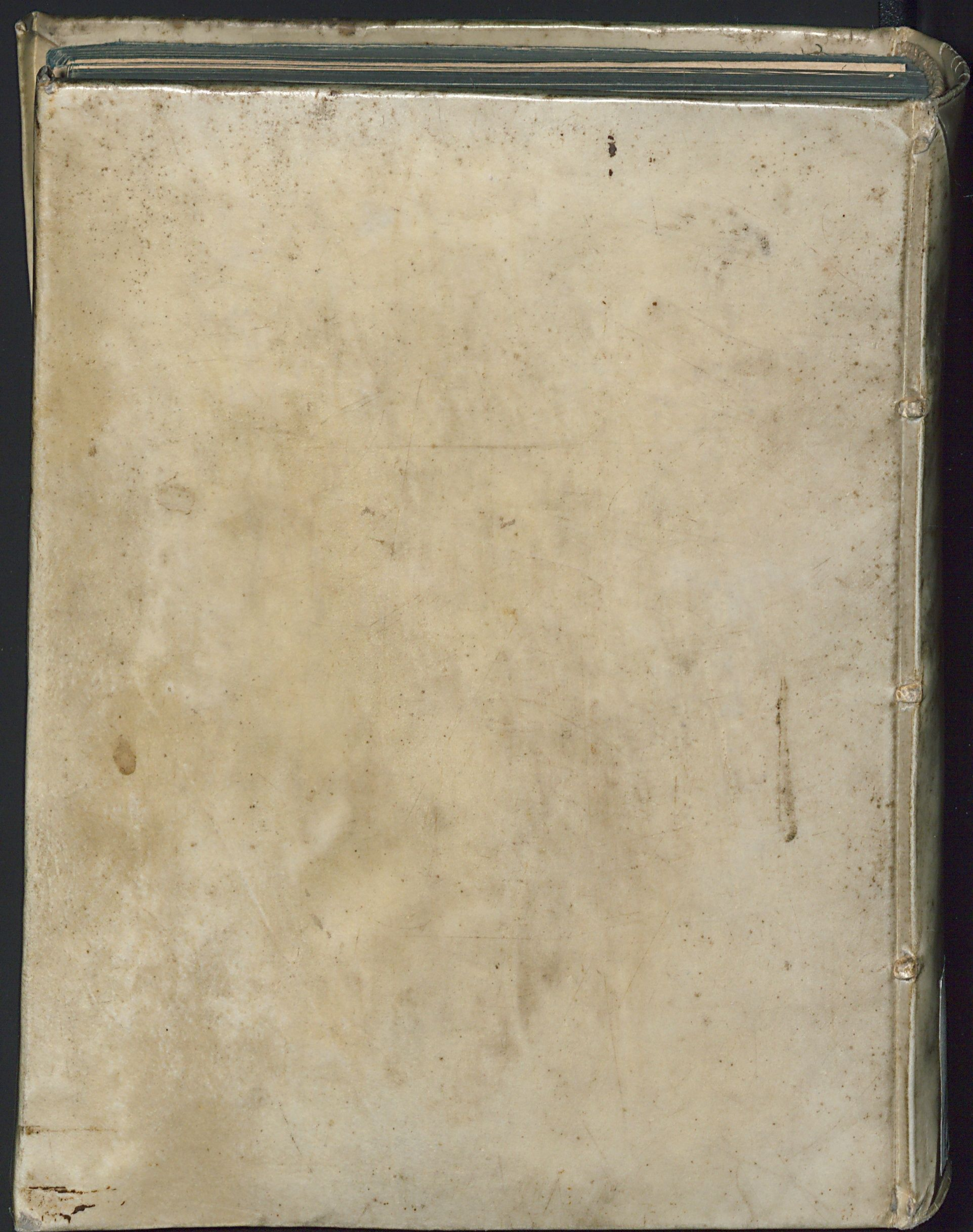
ULB Halle 3
003 023 915

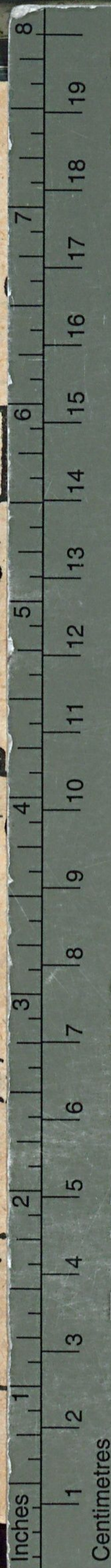

80

V. 12

B.I.G.

Farbkarte #13

15

S VOSSII,

OGIA,

HISTO-

M

ica, Metrica,

ogia, Genea-

natica

m recensitus

RAUSIO,

phicæ in A-

Ad-

gulorum ca-

tum

EBSII.

